MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI CERCETĂRII

Doina-Olga Ștefănescu, Alfred Bulai
(coordonatori)
Vladimir Pasti, Marius Pieleanu, Mihai Păunescu
Tatiana Augustina Stoica, Florian Nițu

Sociologie

manual pentru clasa a XI-a

Doina-Olga Ștefănescu • Alfred Bulai
(Coordonatori)
Vladimir Pasti • Marius Pieleanu • Mihai Păunescu
Cătălin Augustin Stoica • Florian Nițu

SOCIOLOGIE

Manual pentru clasa a XI-a

HUMANITAS EDUCATIONAL

Manualul a fost aprobat prin Ordinul ministrului Educației și Cercetării nr. 4446 din 19 iunie 2006, în urma evaluării calitative organizate de Consiliul Național pentru Evaluarea și Difuzarea Manualelor și este realizat în conformitate cu programa analitică aprobată prin Ordinul nr. 3252 din 13 februarie 2006 al ministrului Educației și Cercetării.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Sociologie: manual pentru clasa a XI-a / coord.: Doina-Olga Ștefănescu, Alfred Bulai; Vladimir Pasti, Marius Pieleanu, Mihai Păunescu, ... -
București: Humanitas, 2008
ISBN 978-973-50-2169-6

I. Ștefănescu, Doina-Olga (coord.)
II. Bulai, Alfred (coord.)
III. Pasti, Vladimir
IV. Pieleanu, Marius
V. Păunescu, Mihai

316(075.35)

Manualul a fost elaborat în cadrul Catedrei de sociologie a Facultății de Științe Politice din SNSPA, București.
Contribuția autorilor la realizarea manualului este următoarea:
Conf. univ. dr. Alfred Bulai (coordonare, cap. 1, 2, 3)
Conf. univ. dr. Doina-Olga Ștefănescu (coordonare, concept didactic cap. 6, 8)
Prof. univ. dr. Vladimir Pasti (cap. 7)
Conf. univ. dr. Marius Pieleanu (cap. 6)
Lect. univ. dr. Mihai Păunescu (cap. 5)
Lect. univ. dr. Cătălin Augustin Stoica (cap. 4, 6)
Lect. univ. drd. Florian Nițu (cap. 1, 4, 5)

Referenți: Prof. univ. dr. Lazăr Vlăsceanu
Prof. univ. dr. Vintilă Mihăilescu

Redactor: Alina Sârbu
Coperta: Dinu Dumbrăvician
Machetare: Florentina Preda
Paginare: Florentina Rădulescu

© HUMANITAS, București, 2008

HUMANITAS EDUCAȚIONAL
Piața Presei Libere 1, sector 1, 013701, București
Telefon: 021/408 83 57, fax: 021/ 408 83 51
e-mail: educ@humanitas.ro
Comenzi:
Telefon: 021/ 408 83 53
Fax: 021/ 408 83 52
e-mail: adrian.cristea@humanitas.ro

Tipărit la C.N.I „CORESI" S.A.

Cuprins

CAPITOLUL **Introducere în sociologie** / *5*

Ce este sociologia? / *5*
De la cunoașterea comună la cunoașterea științifică / *11*
Sociologia în România / *15*
Ce poate un sociolog? / *17*
Exerciții și teme de reflecție / *19*
Test de evaluare / *19*

CAPITOLUL **Metodologia cercetării sociologice** / *22*

Etapele unei investigații sociologice / *22*
Exerciții și teme de reflecție / *38*
Test de evaluare / *40*

CAPITOLUL **Individul și societatea** / *41*

Cultura / *41*
Socializarea / *46*
Status și rol / *52*
Instituțiile sociale și tipologia lor / *57*
Exerciții și teme de reflecție / *66*
Test de evaluare / *67*

CAPITOLUL **Structura socială** / *68*

Grupul și relațiile sociale / *68*
Stratificarea socială / *76*
Clase sociale în societățile contemporane / *80*
Mobilitate socială / *82*
Exerciții și teme de reflecție / *86*
Test de evaluare / *87*

CAPITOLUL 5 **Mecanisme de funcționare a societății** / *88*

Organizarea socială / *88*
Organizații sociale / *90*
Integrarea socio-profesională / *99*
Exerciții și teme de reflecție / *101*
Test de evaluare / *102*

CAPITOLUL 6 **Probleme sociale** / *103*

Prejudicii și discriminare / *103*
Deviantă și infracționalitate / *107*
Ordine și control social / *110*
Exerciții și teme de reflecție / *114*
Test de evaluare / *115*

CAPITOLUL 7 **Dinamică și schimbare socială** / *116*

De la evoluția biologică la schimbarea socială / *116*
Continuitate și schimbare în societate / *118*
Două mari inovații ale societății antice: agricultura și orașul / *120*
Proprietatea și sistemele politice / *122*
Teorii ale schimbării sociale / *123*
Exerciții și teme de reflecție / *131*
Test de evaluare / *131*

CAPITOLUL 8 **Laboratorul de sociologie** / *132*

capitolul 1

Introducere în sociologie

CE ESTE SOCIOLOGIA ?

Cercetarea lumii sociale, a comportamentului omului în diferitele forme de organizare socială, a urmat calea științelor naturii. După mai bine de două secole de la debutul acestora din urmă a fost posibilă apariția unei

dicționar

Sociologia este considerată știința care studiază societatea, sub toate formele ei de organizare și manifestare, precum și comportamentul oamenilor în cadrul societății.

științe a societății, o știință care își propunea cunoașterea vieții sociale pe baza metodelor empirice. Sociologia, ca principală disciplină care studiază societatea, s-a impus ca știință printr-un proces complex care a acoperit aproape tot secolul al XIX-lea.

Mai simplu, putem spune că sociologia studiază viața socială a oamenilor.

Sociologia nu este însă singura știință care studiază societatea. Mai există și alte științe sociale, care și ele, din diferite perspective și cu metode specifice, studiază viața socială.

Ce particularizează sociologia ca știință despre societate? Acestei întrebări vom încerca să îi răspundem în continuare.

Cunoașterea științifică a societății reprezintă un proces foarte complex, iar noile metode specifice acestei științe s-au impus într-o perioadă relativ mare de timp. Din acest motiv, în istoria sociologiei, sunt considerați ca fiind fondatori ai disciplinei patru mari gânditori din secolul al XIX-lea și anume: Auguste Comte (1798–1857), gânditor francez, Herbert Spencer (1820–1903), gânditor englez, Karl Marx (1818–1883) și Max Weber (1864–1920), ambii născuți în Germania. Vom prezenta pe scurt contribuția fiecăruia la constituirea sociologiei ca știință.

i

Auguste Comte (1798–1857), pe numele său complet Isidore Auguste Marie François Xavier Comte, este unul dintre cei mai importanți gânditori francezi din secolul al XIX-lea. Lucrarea sa principală a fost *Curs de filosofie pozitivă* care a apărut la Paris între 1830 și 1842, în șase volume.

a. AUGUSTE COMTE este cel care a propus numele de sociologie pentru această știință. El a utilizat la început numele de „fizică socială", dar a renunțat în favoarea celui de sociologie. În epocă, modelul fizicii newtoniene era foarte important. Orice activitate științifică dorea să îi semene. Pentru că un alt gânditor al acelor vremuri a utilizat termenul de „fizică socială" pentru o altă știință (ceea ce mult mai târziu s-a numit statistica socială), Auguste Comte a preferat să construiască un alt nume pentru știința societății. El a utilizat două cuvinte clasice, latinescul *socios* (care înseamnă „gloată, mulțime") și, respectiv, grecescul *logos* (care înseamnă „cunoaștere, știință"). Astfel s-a impus numele de *sociologie* pentru știința care își propunea cunoașterea societății.

Pentru Comte metoda reprezenta elementul central pe baza căruia se putea construi noua disciplină. Această metodă era numită de Comte „metoda pozitivă"

Știați că...

În România, potrivit datelor statistice din 2003, 53,4% din populație trăiește în mediul urban și 46,6% în mediul rural?

și se fundamenta pe ideea că nu se poate face studierea realității decât pe baza culegerii de informații și date sociale obținute direct din realitate, cu ajutorul unor instrumente care permit măsurarea fenomenelor sociale. Cunoașterea nu se putea baza decât pe fapte, în afara acestora neputând să se dezvolte teorii despre realitatea naturală sau socială.

Comte a fost preocupat în munca sa științifică în special de analizarea modului în care evoluează societățile. El a încercat să găsească legile universale ale evoluției acestora, la fel cum, în fizică, Newton sau Kepler reușiseră să ajungă la asemenea legi universale. Pentru el legea universală care putea explica evoluția societăților era *legea celor trei stadii*. Potrivit acesteia, evoluția societății, a omului și a cunoașterii în general, se baza pe o trecere prin trei stadii universale: stadiul teologic, stadiul metafizic (sau speculativ-filozofic) și, în final, ultimul stadiu, cel pozitiv.

Cunoașterea pozitivă este cunoașterea bazată pe date empirice, cea bazată pe analiza cu mijloace științifice a realității. August Comte este considerat un gânditor pozitivist.

b. HERBERT SPENCER a luat și el ca model o știință consacrată a vremii, dar nu fizica, însă, ci biologia. La fel ca și Comte, el a fost preocupat de evoluția societăților și de legile care guvernează această evoluție. Pentru el societățile evoluează și se comportă asemănător unor organisme: cresc, se dezvoltă, îmbătrânesc și chiar dispar. Din acest motiv, sociologia lui a mai fost numită și „darwinism social", după numele autorului teoriei evoluției speciilor, Charles Darwin (1809–1882), deși Spencer a început să publice aceste teze înaintea apariției celebrei lucrări *Originea speciilor* a lui Darwin.

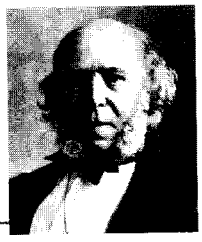

Herbert Spencer (1820–1903) este unul dintre cei mai importanți gânditori englezi ai secolului al XIX-lea. Prima sa lucrare, *Statistică socială*, a apărut în 1851. O altă lucrare semnificativă a lui Herbert Spencer a fost *Principii de sociologie*.

Spencer nu caută să explice cum au loc procesele de schimbare socială, ci, la fel ca și Comte, este preocupat mai degrabă de găsirea unor legi universale ale evoluției societăților. El consideră că în istorie au existat două mari tipuri de societăți:

- societăți militare – acelea care sunt conduse de militari;
- societăți industriale – în care deținătorii puterii economice sunt cei care conduc societatea.

Evoluția oricărei societăți urmează acest tip de succesiune de la modelul militar de organizare la cel industrial.

Totodată, Spencer pune în discuție ideea că societățile, asemenea organismelor, evoluează permanent, dezvoltându-se și adaptându-se la cerințele impuse de evoluția socială.

c. KARL MARX a propus un model de construcție a sociologiei pornind de la exemplul oferit de o altă știință socială, economia. Abordarea sa este, prin urmare, una economică.

Spre deosebire de predecesorii săi care se raportau la fizică sau la biologie, Marx consideră că forțele care pun în mișcare societatea își au originea și natura exclusiv în societate. El renunță însă la termenul de „societate", care este considerat mult prea „filozofic" și utilizează în locul acestuia conceptul de *formațiune social-economică*. Acest termen se referă la un tip particular de societate, existentă într-un anumit context geografic și istoric, care este caracterizată de un mod de producție economică.

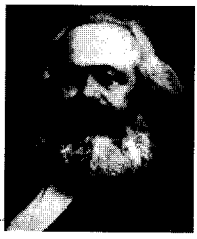

Karl Heinrich Marx (1818–1883) este unul dintre cei mai mari gânditori ai modernității. A studiat la universitățile din Bonn și Berlin. Părăsește din tinerețe Germania și stă o perioadă de timp în Franța și în Belgia, pentru ca din 1844 să se stabilească la Londra, unde va rămâne până la sfârșitul vieții. A marcat dezvoltarea științelor sociale și ideologia secolelor al XIX-lea și XX. Opera lui principală este *Capitalul*, al cărui prim volum a fost publicat în 1867, iar următoarele două postum, de colaboratorul și prietenul său Friedrich Engels (1820–1895).

La fel ca și ceilalți gânditori prezentați, și Marx formulează o lege universală a evoluției societăților, *legea concordanței dintre forțele și relațiile de producție*. Potrivit acesteia, fiecare formațiune social-economică este caracterizată de un mod de producție. Acesta este determinat de relația dintre cele două componente ale sale: forțele de producție și relațiile de producție. Forțele de producție sunt formate din mijloacele necesare producției (mașini, utilaje, unelte, materii prime) și din forța de muncă. Relațiile de producție sunt relațiile care se stabilesc între oameni la nivelul modului de producție. Cele mai importante relații sunt cele de proprietate.

Între forțele de producție și relațiile de producție apare o contradicție manifestată între:

- **caracterul social al muncii** (cei care dețin forța de muncă sunt legați între ei deoarece fiecare se bazează în munca lui pe rezultatele muncii celorlalți) și
- **caracterul privat al proprietății** (proprietarul mijloacelor de producție poate decide în interesul său, fără să țină seama de interesele muncitorilor).

În România, potrivit datelor statistice din 2003, femeile trăiesc cu 7,4 ani mai mult decât bărbații, speranța medie de viață fiind de 74,8 ani la femei și de 67,4 ani la bărbați?

În fiecare formațiune social-economică există cel puțin două clase sociale ale căror interese sunt legate de dezvoltarea forțelor de producție sau de dezvoltarea relațiilor de producție. Astfel, contradicția dintre cele două componente ale modului de producție se manifestă drept contradicție între două clase sociale.

Evoluția forțelor de producție este mult mai dinamică decât aceea a relațiilor de producție, pentru că mijloacele de producție, ca și forța de muncă, evoluează mult mai repede decât relațiile de producție. Acestea din urmă au chiar o dinamică extrem de scăzută. De aici posibilitatea decalajului care se produce în timp între nivelul de dezvoltare al celor două componente ale modului de producție. Când nu mai există un nivel acceptabil al concordanței celor două componente are loc, în teoria lui Marx, o revoluție socială care rezolvă contradicția de la nivelul modului de producție prin schimbarea relațiilor de producție. În revoluțiile sociale sunt schimbate relațiile de producție și, implicit, tipul de proprietate asupra mijloacelor de producție.

d. MAX WEBER, cel de al patrulea întemeietor al sociologiei, renunță din start la ideeea de a prelua modelul și metodele specifice științelor dezvoltate, existente deja în epocă. Metodele de cunoaștere a realității sociale nu puteau fi reduse pentru Weber la instrumentarul științelor naturii și, din acest motiv, era nevoie de un corp de metode propriu sociologiei.

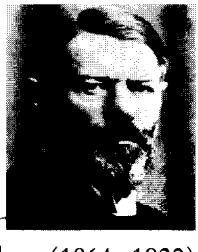

Max Weber (1864–1920) este primul sociolog care a teoretizat specificul metodologic al științelor sociale. A fost profesor, dar s-a implicat activ și în viața politică a Germaniei de la începutul secolului XX. Cele mai importante lucrări ale sale sunt *Etica protestantă și spiritul capitalismului*, lucrare elaborată între 1904–1905 și *Economie și societate*, publicată în 1925.

Weber consideră că procesul de cunoaștere a vieții sociale trebuie să plece de la înțelegerea acțiunilor pe care oamenii le săvârșesc în societate și pe care le putem numi *acțiuni sociale*. Aceast tip de metodă, a „înțelegerii" poartă numele de *comprehensiune.*

Pentru Weber sociologia nu mai este o știință a societății în general, ci o teorie despre acțiunea socială. Față de științele naturii, în care cercetătorul este separat total de realitatea pe care o studiază, în sociologie el este parte integrantă a acestei realități. Mai mult, dacă în lumea fizică nu putem spune că mișcarea corpurilor ar avea la bază intenții, motivații sau voință (și cu atât mai puțin conștiință de sine), acțiunea socială, pe care o studiază sociologia, se bazează pe aceste elemente. Ea are o bază subiectivă, este guvernată de voință și de motivație, iar acțiunile oamenilor au semnificație pentru

Comprehensiunea este o metodă specifică științelor sociale, la fel ca și *empatia* (capacitatea de a decodifica elementele afective care stau la baza acțiunilor oamenilor) sau *introspecția* (metodă de autointerogare și autoanaliză a comportamentelor proprii).

aceștia. Cunoașterea acestei semnificații presupune comprehensiunea. De exemplu, dacă un elev participă la un concurs sportiv pentru a se califica la o întrecere națională, putem fi siguri că acel elev este conștient de ceea ce face, este motivat și manifestă voință pentru a participa și, cu siguranță, are un înțeles pentru acțiunile pe care le întreprinde. Nu putem spune însă deloc că un electron care se învârte în jurul nucleului are voință, motivații, că știe ce face sau că are un înțeles subiectiv al mișcării de rotație.

Odată cu Weber, sociologia a intrat în secolul XX, secol în care ea va cunoaște o dezvoltare specifică unei științe mature. Au apărut multe ramuri ale noii științe, sociologia urbană și rurală, sociologia organizațiilor, sociologia industrială, sociologia familiei și a rudeniei, sociologia religiei. S-au dezvoltat, totodată, metodele de cercetare care au devenit cunoscute și prin intermediul sondajelor de opinie și anchetelor realizate la nivel național.

Sociologia, ca știință, s-a dezvoltat permanent și după procesul de întemeiere a ei. Secolul XX a adus consacrarea acestei științe care a căpătat noi dimensiuni:

- *O dimensiune academică* și empirică prin opera gânditorului francez Émile Durkheim, cel care a susținut primul curs universitar de sociologie și a publicat prima lucrare de sociologie. Lucrarea lui Durkheim se numește *Sinuciderea*; autorul a analizat fenomenul sinuciderii bazându-se exclusiv pe date empirice. Dimensiunea legată direct de studiul empiric al comunităților urbane și rurale se manifestă odată cu apariția primelor mari școli de sociologie, cum ar fi Școala de la Chicago și Școala sociologică de la București.
- *O dimensiune aplicativă* la nivelul practicii sociale: sociologia a început să fie utilizată în secolul XX în cunoașterea și analizarea vieții sociale cu scopul de a putea eficientiza activitatea instituțiilor și organizațiilor, cu scopul de a cunoaște științific opiniile și atitudinile populației.

Émile Durkheim (1858–1917), sociolog francez. Este autorul unor lucrări importante pentru constituirea sociologiei ca știință: *Diviziunea muncii sociale* (1833), *Regulile metodei sociologice* (1895), *Sinuciderea* (1897).

Despre majoritatea acestor direcții de dezvoltare ale sociologiei vom avea ocazia să discutăm în următoarele lecții. Pentru a înțelege însă cum s-a constituit și dezvoltat sociologia ca știință va trebui să ne oprim asupra a două forme de cunoaștere: *cunoașterea științifică* și *cunoașterea comună* sau *obișnuită*. Prima aparține științei, a doua este aceea pe care fiecare dintre noi o avem.

De la cunoașterea comună la cunoașterea științifică a societății

Pentru a înțelege diferențele dintre cele două forme de cunoaștere, vă propunem să citiți următoarea afirmație cu care oamenii sunt, în general, de acord:

> „În prezent, datorită divorțialității ridicate, din ce în ce mai mulți copii cresc în familii monoparentale (cu un singur părinte) comparativ cu situația de acum 100 de ani."

După ce comentați cu colegii această afirmație, citiți în continuare care este punctul de vedere sociologic asupra ei. În realitate, studiile sociologice au arătat că numărul familiilor monoparentale nu a crescut comparativ cu numărul celor de acum, aproximativ 100 de ani, modificându-se, în schimb, cauzele acestui fenomen. În trecut, familiile monoparentale apăreau din cauza mortalității parentale ridicate – moartea unuia dintre părinți înainte că toți copiii să atingă vârsta maturității. În plus, rata ridicată a divorțialității nu implică, în mod necesar, creșterea numărului familiilor monoparentale, pentru că aproape 90% dintre persoanele care divorțează se recăsătoresc în primii trei ani după divorț.

Sociologia ne ajută să înțelegem lucrurile care nu sunt atât de evidente, ne ajută să trecem dincolo de aparențe și să înțelegem natura complexă a realității sociale. Cunoașterea sociologică demitizează în acest fel multe dintre elementele pe care oamenii obișnuiți le știu despre ei înșiși, despre ceilalți și despre societate în general, contribuind la o mai bună înțelegere a fenomenelor sociale. Sociologii, printr-o gamă variată de metode științifice de analiză, ajung de multe ori la concluzii diferite de cele ale oamenilor obișnuiți atunci când analizează și explică un anumit fenomen social și acest lucru se datorează, în primul rând, demersului diferit de cunoaștere și investigare a realității pe care îl practică. Se vorbește astfel de două moduri de cunoaștere a societății:

– **cunoașterea comună**, proprie oamenilor obișnuiți aflați în condiții simple de viață și

– **cunoașterea științifică**, proprie științelor, printre care se numără și sociologia.

Cunoașterea comună și cea științifică ar putea fi caracterizate prin trăsăturile indicate în tabelul următor. Punerea lor în coloane diferite nu înseamnă că opoziția lor se obține mecanic, prin negare directă.

Știați că...

În România, potrivit datelor statistice din 2003, în mediul urban numărul bărbaților este cu 4% mai mic decât cel al femeilor? Din totalul populației urbane 52% sunt femei și 48% sunt bărbați. În mediul rural raportul dintre femei și bărbați este mai echilibrat: 50,3% și 49,7%?

Cunoașterea comună	Cunoașterea științifică
a. Nu este cuprinsă într-un corp sistematizat de cunoștințe.	**a.** Este totdeauna cuprinsă într-un corp sistematizat de cunoștințe și moduri de a le produce. Cu alte cuvinte, cunoașterea științifică este cuprinsă în teorii științifice acceptate de comunitatea cercetătorilor domeniului.
b. Este tacită sau implicită, adică, pentru foarte multe dintre explicațiile pe care le dăm în mod obișnuit fenomenelor sociale și comportamentelor oamenilor nu putem furniza argumente. Spre exemplu, la nivelul simțului comun, unii oameni ar putea să spună că „toți judecătorii sunt corupți" fără a putea însă oferi vreun argument pentru această afirmație. În multe astfel de situații, oamenii obișnuiți nici nu simt nevoia unor argumente pentru explicațiile pe care le dau fenomenelor sociale și comportamentelor oamenilor, aceste explicații fiind „de la sine înțelese", „evidente" în ciuda lipsei oricărei dovezi.	**b.** Rezultatele cunoașterii științifice sunt înregistrate și verificabile. Spre deosebire de cunoașterea comună care, cel mai adesea, este exprimată verbal și nefundamentată pe un proces de verificare a datelor, cunoașterea științifică presupune întotdeauna înregistrarea și stocarea datelor. Acest lucru permite, pe de o parte, acumularea cunoașterii, dar și verificarea ei permanentă. Sociologia presupune o cunoaștere riguroasă pe baza unor norme metodologice bine definite.
c. Este subiectivă, emoțională și pasională. Cunoașterea cotidiană presupune un grad ridicat de subiectivitate, depinzând de interesele, trăirile, valorile și convingerile oamenilor. Cunoașterea comună este încărcată de emoții și sentimente. Spre exemplu, apreciem mai bine aceleași comportamente dacă ele sunt săvârșite de persoane care ne plac, decât dacă sunt săvârșite de persoane care nu ne plac. Subiectivitatea cunoașterii cotidiene face ca același fenomen social să fie explicat și interpretat diferit de persoane diferite.	**c.** Cunoașterea științifică este obiectivă. Pentru a realiza acest caracter obiectiv cunoașterea științifică se bazează întotdeauna pe instrumente de măsurare, așa cum sunt chestionarele sau grilele de observație. Ele permit o culegere, dar și o analiză obiectivă a datelor. Cunoașterea științifică presupune eliminarea subiectivității în culegerea și interpretarea datelor sociale. În acest fel, doi cercetători vor obține aceleași rezultate dacă vor măsura același comportament (sau set de opinii) ale unui individ utilizând același instrument.
d. Este de multe ori selectivă, fals generalizatoare. În procesul de cunoaștere cotidiană, oamenii selectează din multitudinea fenomenelor pe care le observă doar acele informații care li se par utile sau interesante, ori care confirmă părerile lor prealabile. În același timp, se ignoră sau se minimalizează acele informații care nu ne interesează ori care contravin părerilor noastre.	**d.** Cunoașterea științifică este centrată pe găsirea de dovezi. Cunoașterea științifică evită generalizarea pripită și este exactă. Pentru afirmațiile făcute, sociologii caută în permanență dovezi care să le susțină punctul de vedere.

Cunoașterea comună	Cunoașterea științifică
Cunoașterea comună se bazează de multe ori pe generalizarea unor evenimente singulare. Astfel, pentru cei mai mulți dintre noi este suficient să fim tratați nesatisfăcător de către un funcționar al primăriei pentru a spune că „toți funcționarii sunt nepăsători".	
e. Se bazează, în multe cazuri, pe prejudecăți și este influențată de societate. Foarte multe lucruri pe care le știm despre oameni și despre viața socială nu au la bază propriile experiențe. Ele sunt cultivate de societate prin diferite mecanisme, astfel că putem ajunge să cunoaștem fenomene cu care nu ne-am întâlnit niciodată. În realitate, această cunoaștere se rezumă la simple afirmații pe care le acceptăm și le credem doar pentru că ne spun ceilalți că ele sunt adevărate.	e. În demersurile sale, cunoașterea științifică folosește instrumente specifice pentru a construi explicații ale faptelor sociale abordate. Sociologia a dezvoltat, în timp, un set de metode și instrumente de cunoaștere a vieții sociale extrem de riguroase, aceste metode și tehnici de cercetare sociologică asigurând caracterul obiectiv al cunoașterii.
f. Este de multe ori contradictorie – același fenomen poate fi judecat și explicat diferit de persoane diferite sau chiar de aceeași persoană, în momente diferite. De exemplu, chiulul (sau, sociologic vorbind, rata absenteismului nejustificat la ore) în rândul elevilor de liceu. În încercarea de a explica de ce a crescut (să presupunem) numărul elevilor care chiulesc, profesorii vor spune că „elevii nu mai sunt interesați să învețe", în timp ce elevii sau părinții vor spune că „interesul profesorilor și calitatea orelor lasă de dorit".	f. Nu are construcții contradictorii. Chiar dacă există teorii sociologice alternative, care explică diferit anumite fapte și procese sociale, ele nu sunt intern contradictorii.
g. Este, în unele cazuri, inconsistentă în timp, adică același fenomen poate fi judecat și explicat diferit în momente diferite de timp. Spre exemplu, putem avea o părere proastă despre un coleg/colegă care participă la o acțiune a unei organizații de voluntari, considerând-o pierdere de vreme. Dacă între timp o cunoaștem mai bine și începe să ne placă respectiva organizație de voluntari, aceași activitate o vedem „cu alți ochi", apreciind-o și chiar fiind dispuși să ne implicăm și noi.	g. Nu este inconsistentă în timp. O teorie sociologică nu își schimbă conținuturile în funcție de păreri personale. Evoluția unei teorii se face în condițiile acceptate de comunitatea oamenilor de știință (în cazul nostru, al sociologilor teoreticieni).

Sociologia, ca orice altă știință, depășește limitele cunoașterii comune, explorând complexitatea fenomenelor sociale și mergând dincolo de aparențe și de ceea ce pare evident. Din acest punct de vedere, rolul sociologiei este de a de-familiariza ceea ce ni se pare familiar, punând sub semnul întrebării ceea ce oamenii obișnuiți au impresia că știu. Astfel, sociologia, printr-un corp specific de metode de cunoaștere, descrie și explică lucruri care nu ne sunt la îndemână ca oameni obișnuiți. Spre exemplu, cunoașterea sociologică ne poate ajuta să aflăm cât de mult chiulesc elevii, dacă aceia din mediul urban chiulesc mai mult decât aceia din mediul rural, dacă băieții chiulesc mai mult decât fetele, dacă elevii care provin din familii bogate chiulesc mai mult decât cei ce provin din familii sărace, dacă aceia care chiulesc mai mult au note mai bune sau nu. În același timp, cunoașterea sociologică poate oferi și explicații pertinente ale acestui fenomen. Cunoașterea științifică a vieții sociale se bazează pe informații cât mai exacte și obiective referitoare la fenomenele sociale și la cauzele acestora.

Nu trebuie însă să ajungem la concluzia că tot ce știm la nivelul simțului comun este întotdeauna fals și că doar cunoașterea științifică ne poate oferi o imagine corectă asupra vieții sociale. În realitate, foarte multe dintre lucrurile pe care oamenii le cunosc la nivelul simțului comun au fost analizate și validate de studiile sociologice. Astfel, multe proverbe care ilustrează rezultatele cunoașterii comune se pot regăsi cu ușurință într-o serie de legi și principii sociologice:

- „Copilul cu multe moașe rămâne neînfășat": în literatura sociologică, acest proverb este formulat sub numele de *efectul pierderii de vreme* potrivit căruia, cu cât numărul persoanelor responsabile de aceeași sarcină este mai mare, cu atât mai mic este efortul depus de fiecare persoană în parte.
- „Mai degrabă vezi paiul din ochiul altuia decât bârna din ochiul tău": în literatura sociologică acest proverb poate fi corelat cu analizele privind mecanismele de atribuire a cauzelor comportamentelor sau evenimentelor noastre și ale altora. Proverbul exprimă ceea ce în sociologie numim *eroarea fundamentală de atribuire*. Potrivit acesteia, avem tendința de a considera că lucrurile bune care ni se întâmplă nouă se datorează calităților noastre (au cauze interne), în timp ce lucrurile bune care li se

Într-un experiment menit să demonstreze importanța unor informații prealabile asupra cunoașterii comune, unor studenți li s-a prezentat o fotografie menționându-se că persoana respectivă este un șef nazist care a făcut experimente medicale pe deținuți. Unui alt grup i s-a precizat că este vorba de un luptător antinazist care a salvat de la moarte mii de evrei. Primul grup de studenți a susținut că persoana din fotografie are o expresie rece, amenințătoare și crudă, în timp ce al doilea grup a susținut că persoana respectivă emană căldură umană, prietenie și amabilitate.

întâmplă celorlalți se datorează norocului, hazardului, conjuncturilor favorabile (adică au cauze externe). Altfel spus: „eu am luat o notă bună la examene pentru că am învățat bine și sunt inteligent, în timp ce tu ai luat o notă bună pentru că ai avut noroc și ți-a picat singurul subiect despre care citisei". Situația se schimbă atunci când oamenii explică eșecurile: de regulă, atribuim eșecurile personale unor cauze externe potrivnice pe care nici nu le puteam controla, pe când eșecurile celorlalți sunt atribuite unor cauze care țin de persoanele respective (cauze interne). Altfel spus: „eu am picat la examen pentru că lucrarea mea a fost examinată de un profesor extrem de exigent, în timp ce tu ai picat la examen pentru că nu ai învățat mai nimic".

Știați că...

Potrivit datelor statistice din 2003, vârsta medie la care se căsătoresc pentru prima dată românii este de 27,7 ani la bărbați și de 24,4 ani la femei?

În concluzie, putem spune că sociologia ne ajută să ajungem la o cunoaștere mai bună și complexă a vieții sociale, permițându-ne să depășim aparențele și judecățile superficiale. În același timp, cunoașterea sociologică ne poate ajuta la fundamentarea unor decizii prin eliminarea falselor presupoziții. Astfel, de exemplu, alegerea unei facultăți ne-ar fi mai ușoară dacă am avea informații despre rata de angajare a absolvenților diferitelor facultăți sau despre nivelul de salarizare al absolvenților în primii lor ani de angajare. De asemenea, cumpărarea unei locuințe ar putea fi influențată în bine dacă am ști care este rata criminalității (spargerilor) din diferitele cartiere ale orașului unde dorim să ne stabilim. Dacă, de exemplu, dorim să deschidem o afacere (să spunem, un fast-food) într-o anumită locație, hotărârea noastră ar fi mai ușoară dacă ea s-ar putea baza pe o serie de analize sociologice cu privire la densitatea populației din locul respectiv, numărul de copii, numărul de familii monoparentale, existența unor clădiri de birouri etc.

Sociologia în România

România a fost printre primele țări în care sociologia s-a dezvoltat la începutul secolului XX. Prima școală de sociologie de la noi a fost Școala sociologică de la București. Aceasta a fost una dintre primele școli de sociologie

din lume și prima școală de cercetări monografice. Întemeietorul școlii a fost profesorul Dimitrie Gusti, (1880–1955), una dintre cele mai importante personalități culturale ale secolului trecut.

Metoda fundamentată de el este *metoda monografică.* Aceasta presupune că întotdeauna cercetarea sociologică se realizează interdisciplinar, cercetătorilor sociali adăugându-li-se medici, economiști, agronomi, ingineri etc. în ideea de a întreprinde analize complexe la nivelul unor comunități rurale, analize care să se bazeze pe culegerea tuturor tipurilor de date privitoare la respectivele așezări: date despre populație, economie, sănătate și boli, comerț, educație etc.

Aproape toți marii reprezentanți ai științelor sociale din România interbelică au fost implicați în cercetările școlii lui Gusti. Trebuie să mai spunem că Școala de la București a fost una de pionierat în ceea ce privește ideea valorificării cercetării sociale la nivel de practică socială: cercetările sociologilor vizau îmbunătățirea vieții oamenilor și dezvoltarea comunităților. Pentru sociologii români care au activat în cadrul acestei școli, sociologia trebuia să deservească nu doar cunoașterea societății, ci și acțiunea și practica socială, direcție în care, ulterior, a mers sociologia și pe plan mondial.

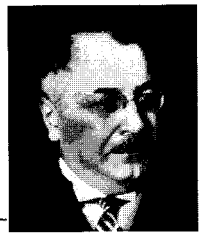

Dimitrie Gusti (1880–1955) a fost un crudit de excepție (citea filozofii greci și latini în original); a lucrat în tinerețe cu unul dintre cei mai mari psihologi ai vremii, Wilhelm Wundt (1832–1920). Gusti avea cunoștințe juridice la nivelul marilor juriști ai timpului. A fost profesor la Universitățile din Iași și București, ministru al învățământului (1932–1933), membru al Academiei Române din 1919 și apoi chiar președintele ei între 1944 și 1946.

Dimitrie Gusti, cu ajutorul tuturor intelectualilor care au gravitat în jurul școlii sale, a reușit să inițieze și să coordoneze acțiunea de cercetare monografică a satelor din România (1925–1948). Acest proiect ambițios a fost stopat de schimbarea regimului politic în România. Școala de sociologie de la București a reușit să obțină în 1939 legiferarea serviciului social prin care s-a instituționalizat, pentru prima dată în lume, cercetarea sociologică, îmbinată cu acțiunea socială practică și cu pedagogia socială. Dimitrie Gusti a fondat și a condus *Asociația pentru știință și reforma socială* (1919–1921), *Institutul Social Român* (1921–1939, 1944–1948), *Institutul de științe sociale al României* (1939–1944), *Consiliul național de cercetări științifice* (1947–1948). Tot el a creat, împreună cu Victor Ion Popa, H.H. Stahl și G. Focșa, Muzeul Satului (1936), primul muzeu de acest fel din lume care și astăzi este de referință pe plan mondial.

Unul dintre elevii lui Dimitrie Gusti a fost Henri H. Stahl (1901–1991), unul dintre cei mai importanți sociologi români din secolul XX. Stahl a preluat

activitatea Școlii de sociologie în ceea ce privește studiile de teren în satele din România, realizând primele filme documentare sociologice din țară (a fost printre primii realizatori de film documentar social din lume).

Odată cu instaurarea regimului comunist, activitatea Școlii de la București a fost, practic, suprimată, sociologia fiind interzisă. Ea a redevenit o disciplină academică abia la sfârșitul anilor '60, într-un moment de relativă deschidere a regimului comunist când au fost reluate chiar și cercetările de teren. În 1978 facultățile de sociologie, psihologie și pedagogie au fost desființate, ele neputând fi reînființate decât după 1989.

Sociologia, ca multe alte discipline, s-a dezvoltat la un nivel cu totul deosebit și cu o dinamică majoră după 1990, când au apărut foarte multe facultăți la nivelul întregii țări, mai multe institute private de cercetare socială, sociologii pătrunzând – ca specialiști sau doar prin studiile pe care le realizează – la majoritatea nivelurilor vieții sociale.

Henri H. Stahl (1901–1991), antropolog cultural, etnograf, istoric social, memorialist, sociolog rural român, reprezentant de frunte al Școlii sociologice de la București. A fost unul dintre teoreticienii acestei școli și, implicit, unul dintre cei care au fundamentat teoretic metoda monografică. Astfel, în *Tehnica monografiei sociologice* (1934) el prezenta etapele, regulile și rezultatele cercetării monografice: luarea contactului cu informatorii (localnicii care dețin cele mai multe informații) pe baza regulii neamestecului în faptele sociale și a observării directe; înregistrarea observației (descrierea, numărarea și măsurarea, înregistrarea mecanică, schița și desenul, colecționarea de obiecte), studiul complexelor de fapte; exemplificări. Ilustrațiile acestui manual de la paginile 21, 47, 61 63, 65 și 83 sunt realizate în timpul cercetărilor coordonate de H. Stahl, explicația fiecărei imagini fiind cea originală.

Ce poate face un sociolog?

Este evident din tot ce am prezentat până acum faptul că un sociolog studiază societatea, fie la un nivel local, fie la nivelul unei comunități, cum este un sat sau un oraș, fie studiază un alt aspect al vieții oamenilor în societate. Ca în orice domeniu teoretic, există unii sociologi care se ocupă de analizarea și dezvoltarea teoriei propriu-zise, adică sunt teoreticieni ai domeniului, și nu practicieni.

Ce poate face, așadar, un sociolog?

În primul rând, putem observa cu ușurință la televizor faptul că, la anumite perioade de timp, sunt prezentate rezultatele unor cercetări care ne fac cunoscut ceea ce cred oamenii de la noi despre diverse subiecte politice și economice sau despre viața lor etc. Aceste cercetări sunt făcute de sociologi, cu niște instrumente specifice pe care o să le prezentăm în următorul capitol. Cercetările făcute de sociologi vizează, în primul rând, omul, adică se dorește obținerea de date referitoare la diversele roluri și posturi pe care oamenii le au (cetățeni care votează, consumatori, părinți, vecini etc.).

Știați că...

În România, potrivit datelor statistice din 2003, vârsta medie la care femeile nasc primul lor copil este de 24,3 ani? În mediul rural, vârsta medie a mamei la nașterea primului copil este de 22,5 ani în timp ce în mediul urban este de 25,7 ani.

Sociologii pot lucra și în diverse alte domenii. Spre exemplu, în organizații, acolo unde studierea modului lor de funcționare este o componentă majoră a eficientizării activităților organizațiilor.

Sociologii au un rol important și în activitatea politică și de guvernare. Politica se bazează pe cunoașterea opțiunilor populației în orice fel de problemă, dar și pe cunoașterea mecanismelor sociale care pun oamenii în mișcare. Iată de ce rolul sociologului este unul foarte important și în acest caz. Guvernarea presupune și ea cunoașterea oamenilor, conducerea realizată de guvernanți presupune o nevoie majoră de informații de la cetățeni fie despre aceștia, despre modul în care ei pot reacționa, fie despre cum se pot adapta la deciziile guvernanților.

Sociologul poate fi întâlnit adesea și în presă, ca jurnalist, tocmai pentru că presa se adresează publicului larg și cunoașterea fenomenelor sociale este o cerință majoră pentru o mare parte a ziariștilor care se ocupă de probleme sociale.

El mai poate fi găsit însă oricând într-o firmă de publicitate (pentru că reclama și publicitatea se adresează populației și este bine să știi cum reacționează aceasta la anumite mesaje și, totodată, este obligatoriu să măsori aceste reacții).

Putem să-l regăsim pe sociolog în echipe complexe de lucru în administrație, în programe de dezvoltare, în cercetări dedicate educației sau în cercetări care vizează direct economia.

Este evident că sociologul poate să fie profesor, într-un liceu sau într-o universitate, ori poate să fie consultant sau expert pentru nenumărate alte domenii de activitate.

Această paletă foarte largă de opțiuni se datorează unui fapt banal. Cunoștințele unui sociolog privesc populația, fenomenele și procesele sociale, oriunde apar ele, iar, pentru că majoritatea domeniilor de activitate din societate au de a face cu oamenii și cu viața lor socială, atunci și sociologul poate avea un rol, mai mare sau mai mic, în toate aceste domenii. Nimeni nu poate acoperi integral aceste domenii, motiv pentru care și sociologii, ca și alți oameni de știință, se specializează în diferite ramuri sau domenii ale sociologiei.

info

Sociologia și-a dezvoltat în timp mai multe domenii cum sunt:

- sociologia politică și electorală;
- sociologia organizațiilor;
- sociologia economică;
- sociologia comunicării;
- sociologia publicității;
- sociologia medicală;
- sociologia educației;
- sociologia comunităților urbane și rurale;
- sociologia sportului;
- sociologia artei;
- sociologia devianței;
- sociologia familiei și a rudeniei;
- sociologia religiei.

Exerciții și teme de reflecție

1. Analizați, lucrând pe perechi, următoarele moduri de a defini sociologia:
   a. Sociologia este un fel de biologie socială.
   b. Sociologia nu este psihologie și nici logică.
   c. Sociologia este foarte importantă în ziua de azi, când viața politică este atât de complexă.
   d. Sociologia este domeniul de acțiune al sociologilor.
   e. Sociologia este o știință care se ocupă de fapte și fenomene sociale, urmărind în principal descrierea, explicarea acestora pe baza legilor sociale.
   f. Sociologia face o radiografie, vieții de zi cu zi a oamenilor.
   g. Sociologia este știința care studiază societatea umană.

   Discutați în fiecare caz, argumentându-vă punctul de vedere, dacă sunteți sau nu mulțumiți de definiție.

2. Să presupunem că în următoarele săptămâni veți avea un sociolog invitat în clasă. Ce anume v-ar plăcea să discutați? Faceți o listă comună de teme și întrebări pe care i le-ați adresa. Sunteți toți mulțumiți de ele?
   Căutați pe Internet un site care v-ar putea prilejui un dialog real cu un sociolog. Sunteți mulțumiți de răspunsurile primite? De ce?

3. Lucrați individual, analizând fiecare dintre afirmațiile următoare:
   - Membrii formației Phoenix nu vor mai cânta mult timp împreună.
   - Toți elevii liceului nostru sunt fani ai echipei locale de volei.
   - Marius nu mai vrea să facă de serviciu pe școală.
   - Ileana a fost obraznică la ora de sociologie.

   Încercați să analizați asemenea afirmații folosind următorul plan de idei:
   a. De unde știi acel fapt?
   b. Pe ce se bazează afirmația?
   c. Care sunt datele care ne conduc la concluzia aceasta? Sunt suficiente?
   d. Care sunt toate datele necesare pentru a putea înțelege acest fenomen?

4. Formați grupe de câte patru elevi și alegeți-vă una dintre următoarele afirmații, arătând dacă sunteți sau nu de acord cu ele:
   a. *Tâlhăriile realizate de agresori înarmați sunt mai periculoase pentru victime decât cele realizate de agresori neînarmați.*
   b. *Omorârea deliberată a unei ființe umane de către altă ființă umană a fost întotdeauna blamată de societate.*
   c. *Bărbații sunt, în mod natural, mai agresivi decât femeile.*
   d. *Cu cât un cuplu are o perioadă de coabitare premaritală (bărbatul și femeia locuiesc împreună fără a fi căsătoriți) mai lungă, cu atât este mai probabil ca ulterior să aibă o căsătorie mai stabilă și mai fericită.*
   e. *Introducerea educației sexuale în sistemul de învățământ va determina elevii să își înceapă viața sexuală mai devreme și va duce la creșterea sarcinilor în rândul adolescentelor.*

   Prezentați clasei punctul vostru de vedere. Verificați apoi (căutând soluția la pagina 21), dacă opiniile voastre au fost sau nu în concordanță cu punctele de vedere ale sociologilor.

5. Cu timpul, informații care erau cuprinse la nivelul cunoașterii științifice trec la nivelul celei comune. De exemplu, dacă judecarea căderii unui corp în termeni de gravitație era o problemă cunoscută doar de comunitatea gânditorilor care se ocupau de filozofia naturii, în prezent chiar și cei mici înțeleg de ce corpurile cad spre pământ și nu se ridică în aer.
Lucrați pe perechi și găsiți un alt exemplu. Prezentați-le apoi colegilor și discutați împreună dacă ele sunt corecte sau nu.

6. Să presupunem că face cineva următoarea afirmație: „Cunoașterea comună este greșită, numai cea științifică este corectă".
Lucrați întâi individual și apoi cu toată clasa, răspunzând următoarelor întrebări:
a. Cum ați putea răspunde acestei idei? Scrieți o frază în caiete.
b. Cum puteți caracteriza cunoașterea comună astfel încât să vă susțineți punctul de vedere? Conturați-vă în scris răspunsul.

7. Sociologia are mai multe ramuri, fiecare dintre ele având un domeniu specializat. Lucrați pe perechi și alegeți-vă una dintre acestea. Încercați să găsiți informații despre ramura aleasă și aduceți-le în clasă colegilor. Discutați împreună cele aflate în urma prezentărilor.

8. Urmăriți timp de două săptămâni conținuturile pe care le studiați la Economie. În ce măsură referirile la societate și la viața socială vă sunt utile în înțelegerea sociologiei? Discutați împreună, folosind următorul plan de idei:
a. S-ar putea afirma că economistul trebuie să fie și sociolog pentru a înțelege fenomenele de producție? De ce?
b. Ar trebui un sociolog să știe neapărat și economie? Argumentați!
c. Dacă fiecare din cei doi trebuie să știe despre domeniul celuilalt, se mai poate vorbi de existența a două profesii (sociolog și economist) sau de una singură? De ce?
d. Ce este, de fapt, un sociolog?

test de evaluare

1. Separați propozițiile adevărate de cele false marcând cu semnul X în căsuța potrivită. ..... **2p.**
a. Auguste Comte și Herbert Spencer au fost contemporani. A ☐ F ☐
b. Cunoașterea comună este constituită din informații greșite. A ☐ F ☐
c. România a contribuit la dezvoltarea Școlii sociologice de la București. A ☐ F ☐
d. Emile Durkheim folosește pentru prima dată denumirea de *sociologie*. A ☐ F ☐

2. Numiți cei patru gânditori considerați fondatori ai sociologiei. Alegeți unul dintre ei și arătați în ce constă contribuția sa la dezvoltarea sociologiei ca știință. **3p.**

3. Dimitrie Gusti este un sociolog român cu contribuții importante la dezvoltarea sociologiei. Arătați succint care sunt acestea. ..... **2p.**

4. Comparați metoda pozitivă cu metoda monografică, arătând o asemănare și o deosebire. ..... **2p.**

Un punct se acordă din oficiu.

Soluțiile Exercițiului 4

a. În realitate, tâlhăriile realizate de agresori înarmați sunt mai puțin periculoase pentru victime (sunt acompaniate de mai puține vătămări corporale) decât acelea realizate de agresori neînarmați. Explicația constă în înclinația ridicată a victimelor de a riposta dacă agresorii sunt neînarmați, ceea ce îi determină pe aceștia din urmă să folosească forța și violența.

b. Deși, în mare, afirmația este adevărată, există momente și situații în care uciderea unei persoane de către o altă persoană este considerată legitimă. Spre exemplu, în timpul războaielor, omorârea deliberată este încurajată – mai mult decât atât, soldații sunt condamnați dacă refuză să se supună acestei cereri (în unele țări în care pedeapsa capitală este încă în vigoare, chiar statul este cel care pune în aplicare omorârea condamnaților).

c. Studiile au arătat că nu există o predispoziție înnăscută spre comportamente agresive mai mare în cazul bărbaților decât al femeilor și, așa cum există bărbați liniștiți, există și femei capabile de agresivități extreme. Societatea însă valorizează și judecă diferit agresivitatea. Mai precis, agresivitatea masculină este într-o mai mare măsură acceptabilă social – și, în unele cazuri, chiar cultivată – decât agresivitatea feminină. Societatea, prin mecanismele de socializare, stimulează manifestarea agresivității masculine (jucăriile destinate băieților acoperă o gamă largă de arme și jocuri de război) în timp ce manifestarea agresivității feminine este reprimată (prin socializare se cultivă ideea că femeile trebuie să fie calme, calde, tandre și nicidecum agresive).

d. În realitate, cu cât un cuplu are o perioadă de coabitare premaritală mai lungă, cu atât este mai puțin probabil să ajungă la căsătorie. Mai mult decât atât, aceste cupluri nu au o stabilitate mai mare, ele putând să se destrame prin divorț cel puțin în aceeași măsură ca și cuplurile care nu au locuit împreună înainte de căsătorie. Explicația constă în faptul că persoanele care optează pentru o coabitare premaritală îndelungată sunt mai refractare la ideea de căsătorie și au tendința de a evita implicarea în activități care necesită angajament pe o perioadă lungă de timp.

e. Studiile sociologice realizate în țări precum Olanda și Marea Britanie au arătat contrariul. Astfel, dintre toate țările Europei, Olanda are cea mai scăzută rată a sarcinilor în rândul adolescentelor, în ciuda faptului că are cea mai complexă ofertă de programe de educație sexuală. Situația este inversă însă în Marea Britanie unde oferta de programe de educație sexuală este foarte redusă. Aceste exemple arată că programele de educație sexuală reduc activitatea sexuală a adolescenților și, implicit, determină și o reducere a numărului de sarcini în rândul adolescentelor. Explicația are la bază faptul că adolescenții mai bine informați sunt mai puțin înclinați să aibă experiențe sexuale generate de curiozitate sau ignoranță.

capitolul

Metodologia cercetării sociologice

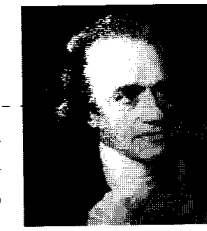

Sir William Herschel (1738–1822), astronom englez, fondator al astronomiei stelare. A descoperit planeta Uranus (1781) și doi dintre sateliții ei, Titania și Oberon (1787), peste 800 de stele duble, peste 2.500 de nebuloase, roiuri stelare, de asemenea, radiațiile infraroșii și mișcarea de ansamblu a sistemului solar.

Etapele unei investigații sociologice

Cercetarea socială se desfășoară după un model stadial, în care, pentru a cunoaște științific un fenomen sau un proces social, sociologul trebuie să parcurgă o serie de

etape necesare pentru demersul său de investigație. Aceste etape, pe care le vom prezenta detaliat în acest capitol, sunt:

a. formularea problemei care urmează a fi cercetată;
b. formularea ipotezelor de cercetare;
c. stabilirea grupului de studiu (selectarea eșantionului care urmează a fi studiat);
d. alegerea metodei de cercetare și elaborarea instrumentelor de culegere a datelor;
e. aplicarea instrumentelor și prelucrarea datelor;
f. analizarea și interpretarea datelor.

a. Formularea problemei

Orice cercetare începe prin formularea unei probleme. Se consideră adesea că o problemă bine formulată este pe jumătate rezolvată. De cele mai multe ori, problemele în știință apar în următoarele situații:

Când între așteptările care decurg dintr-un model explicativ teoretic al unui proces social și datele sau informațiile pe care le avem despre respectivul fenomen se conturează o contradicție. Spre exemplu, știm că nivelul frustrării oamenilor crește odată cu scăderea calității condițiilor de viață. O analiză a datelor despre revoluțiile sociale arată că multe dintre aceste mișcări, care marchează nivele mari ale frustrărilor acumulate de populație, au survenit tocmai în momente de creștere a condițiilor de viață și de liberalizare a vieții politice. Cu alte cuvinte, avem o contradicție între modelul teoretic și datele istorice privitoare, spre exemplu, la momente precum Revoluția franceză sau prăbușirea URSS-ului.

Când nu avem informații suficiente pentru a construi un model teoretic referitor la modul în care funcționează un anumit proces sau fenomen social. Spre exemplu, constatăm că persoanele care pleacă la muncă în străinătate sunt tot mai multe în ultimii ani, majoritatea lor alegând anumite țări, cum ar fi Spania sau Italia. Datele administrative ne spun că din anumite zone pleacă foarte mulți oameni, în timp ce din altele foarte puțini. Formularea unei probleme de cercetare, în acest caz, ar putea urmări identificarea cauzelor, modelelor și mecanismelor care conduc la acest fenomen (de migrație).

Interes

Regimul aristocratic francez a căzut, nu în timpul regimului foarte dur al lui Ludovic al XIV-lea, ci abia după ce importantele reforme ale lui Mazarin și Colbert au condus la o creștere economică și la o relaxare socială, în timpul lui Ludovic al XVI-lea. La fel cum Uniunea Sovietică nu s-a prăbușit în timpul lui Stalin sau Brejnev, ci abia după liberalizarea reală și chiar după ce nivelul de trai a crescut în timpul lui Gorbaciov. Pentru a interpreta aceste date s-a formulat o teorie nouă, *teoria frustrării relative*, care spune că frustrarea generează mișcări sociale doar atunci când este dată de un decalaj major între așteptări și realitate. Or, în perioade de reformă, așteptările pot să crească peste nivelul pe care realitatea politică și socială pot să îl ofere.

Formularea problemei de cercetare trebuie făcută de așa natură, încât să poată fi identificate soluții care să constituie răspunsul la respectiva problemă. Aceste răspunsuri trebuie formulate mai întâi sub în forma unor ipoteze.

formularea problemei

b. Formularea ipotezelor

Ipotezele pot fi considerate modele de răspuns la problemele cercetării. Ipotezele au două proprietăți esențiale. Ele trebuie în mod necesar:

- să contureze o relație cauzală;
- să fie testabile.

formularea ipotezelor

Forma logică a ipotezelor trebuie să fie de tipul „dacă x, atunci y". Cu alte cuvinte, dacă se întâmplă x, atunci trebuie să se întâmple y. Spre exemplu, dacă elevii au o atitudine favorabilă față de profesorii diriginți, atunci ei vor participa mai mult la acțiuni voluntare în cadrul școlii.

stabilirea grupului de lucru

Testabilitatea se referă la faptul că o ipoteză corect formulată trebuie să poată fi întotdeauna testată. Testarea presupune însă, în mod necesar, capacitatea de a măsura caracteristicile fenomenelor. Altfel, dacă nu putem măsura valoarea lui x sau a lui y, relația de implicare între x și y nu va putea fi testată. Spre exemplu, propoziția „Cu cât elevii au un suflet mai mare, cu atât ei vor participa la mai multe acțiuni extra-școlare", nu poate fi o ipoteză, pentru că nu poate fi testată. Nu putem măsura sufletul elevilor. În schimb, o propoziție de tipul „Cu cât există mai multe persoane care au numele Popescu într-un grup, cu atât crește coeziunea grupului respectiv" este o ipoteză corect formulată, chiar dacă ea este absurdă și testarea ei va dovedi, cel mai probabil, lipsa unei asemenea relații.

culegerea datelor

analiza și interpretarea datelor culese

În sociologie x și y din exemplul anterior poartă numele de *variabile*. Pentru a putea studia un fenomen social, variabilele trebuie să fie măsurate, iar acest lucru se poate realiza cu ajutorul scalelor de măsurare.

O posibilă reprezentare a etapelor cercetării sociale.

Măsurare și scalare

Orice proces sau fenomen social trebuie să fie măsurat pentru a fi cunoscut. **O caracteristică măsurabilă, specifică unui proces, fenomen sau produs social poartă numele de variabilă.** Așa cum îi spune și numele, ea poate

dicționar

Variabila reprezintă o caracteristică a unui proces sau fenomen care poate avea valori diferite pe un anumit interval. Spre exemplu, variabila sex are două valori, bărbat–femeie, variabila vârstă are valori de la 0 la n ani etc.

varia, adică poate lua diverse valori. Există două moduri în care aceste valori pot varia: într-o maniera **discretă**, adică luând doar anumite valori pe un anumit interval sau, dimpotrivă, într-un mod **continuu**, putând lua orice fel de valoare. Avem, astfel, **variabile discrete** și **variabile continue.** Un grup poate să fie caracterizat, de exemplu, de o variabilă discretă cum este sexul (sau genul), variabilă care poate lua doar două valori, bărbat sau femeie (respectiv, masculin sau feminin) dar, în același timp, același grup poate fi caracterizat și de o variabilă atitudinală, care pe un interval, să spunem de la 1 la 10 (1 – preferință minimă, 10 – maximă), poate avea orice valoare. Spre exemplu, se poate prefera filmul românesc la o valoare medie de 8,67.

Valorile pe care le poate lua o variabilă formează o scală. Scalele pot fi, în principiu, de patru tipuri.

- **Scale nominale** – care nu presupun nici un fel de relații de succesiune, ordine sau ierarhie între valorile pe care le poate lua o variabilă. Spre exemplu, lista de bunuri pe care cineva le are în gospodărie (telefon, mașină de spălat, autoturism, frigider etc.) poate forma o asemenea scală. Așa cum se observă, între valorile pe care le poate lua variabila pe care o putem numi „achiziții" sau „dotări casnice" nu există nici un fel de ordonare ierarhică.
- **Scale ordinale** – în care valorile pe care le poate lua o variabilă sunt ordonabile după un anumit criteriu și, prin urmare, scala prezintă o ordonare a acestor valori. Spre exemplu, „aprecierea" unei anumite acțiuni întreprinse de guvern poate avea următoarele valori: „absolut de acord"; „de acord"; „dezacord"; „dezacord total".
- **Scale de interval** – care măsoară variabile continue. Prin urmare, față de scalele ordinale, ele propun un continuu între cele două valori polare (maxim și minim) pe care le poate lua o variabilă. Înălțimea pe care o poate avea o populație dată este, spre exemplu, scalabilă pe un interval, în sensul că înălțimea, atât a oricărui membru, cât și media populației, poate avea orice fel de valoare, bineînțeles, într-un interval dat (de la aproximativ 30 cm – înălțimea unui nou-născut, până la 2,6 m – înălțimea maximă a unui adult).
- **Scale de proporții** – în fapt, acestea sunt scale de interval în care există un punct natural de pornire

a distribuției. Este cazul, de exemplu, al vârstei (variabila are un punct natural de pornire zero).

Măsurarea presupune utilizarea unor instrumente pentru a cuantifica valorile unei variabile. Orice măsurare socială, indiferent de instrumentele utilizate, trebuie să întrunească două caracteristici principale:

– fidelitatea;
– validitatea.

Fidelitatea se referă la precizia unei măsurători. Spre exemplu, în domeniul fizicii, putem măsura un obiect și să spunem că el are circa doi metri, un metru și optzeci și șase de centimetri sau să exprimăm mărimea astfel: 1864,832 milimetri. Este vorba, așa cum se observă, de precizii diferite. Din punctul de vedere al unei măsurători sociale putem avea, spre exemplu, o scală de apreciere cu o precizie mică, de exemplu, cu două valori: „acord – dezacord" sau cu o fidelitate a măsurătorii mai mare, utilizând patru valori: „acord în mare măsură – acord – dezacord – dezacord în mare măsură". Putem însă avea și o fidelitatea mult mai mare dacă le cerem subiecților să își exprime acordul față de o problemă pe o scală de zece valori (de la 1 la 10).

Validitatea datelor sau corectitudinea măsurătorii este corelată, de cele mai multe ori, cu fidelitatea. Există și cazuri (în măsurarea unui fenomen sau proces social) în care fidelitatea se află într-o relație inversă cu validitatea. Cu alte cuvinte, ne putem oricând întreba nu doar care este precizia măsurătorii pe care o facem, ci și dacă tot ce s-a măsurat corespunde exact cu ce se dorea a fi măsurat. Spre exemplu, dacă întrebăm populația în ce măsură este de acord cu liberalizarea avortului, utilizarea unei scale cu două variante de răspuns „acord–dezacord" duce la o validitate mult mai mare a datelor decât utilizarea unei scale cu valori de la 1 („total dezacord") până la 10 („acord total"). În acest ultim caz, desigur, avem o fidelitate mai mare, însă datele sunt mai puțin valide, o medie a răspunsurilor de, să spunem, 7,85 nu ne ajută să spunem nimic concret despre atitudinea populației investigate.

info

Fidelitatea și validitatea au legături strânse între ele. Putem fi atenți la următoarele situații:

- un test poate fi fidel, dar nu și valid;
- dacă un test nu este fidel, nu are cum să fie valid;
- fidelitatea este o condiție necesară a validității, dar nu și suficientă.

c. Stabilirea grupului de studiu

După ce am stabilit ipoteza și variabilele care o compun, etapa următoare este aceea de definire a grupului care urmează să fie cercetat. Putem să considerăm că grupul

Sondaj de opinie efectuat pe stradă.

de studiu este întreaga populație care urmează să fie investigată. Spre exemplu, putem să considerăm că toți elevii de clasa a XI-a dintr-un liceu vor fi chestionați (li se aplică un chestionar sau un interviu).

În științele sociale se lucrează însă relativ rar cu populații întregi. Aceasta deoarece este greu să poți observa, chestiona sau intervieva un număr foarte mare de persoane. Pe de altă parte, deloc de neglijat, investigarea unei întregi populații implică costuri uriașe și, în mare parte, inutile, pentru că, pe baza legilor statistice și pe baza calculului probabilităților, se pot elabora eșantioane, adică grupuri de subiecți, alese dintr-o populație, care să fie reprezentative pentru întreaga populație studiată. Cu alte cuvinte, dacă se intervievează toți elevii de clasa a XI-a din România, se obțin date care puteau fi dobândite, la fel de corect, și dacă investigam un număr mult mai mic, de câteva sute de elevi. Acest grup se numește **eșantion.**

Eșantionarea nu este, așa cum pare la prima vedere, o metodă utilizată doar în științele sociale. În domeniul tehnologiilor, se folosește adesea pentru a studia calitatea unor produse. Spre exemplu, dintr-un lot de motoare sunt testate doar câteva pentru a valida întregul lot, la fel cum se iau eșantioane de apă dintr-un lac pentru a se stabili dacă apa este poluată sau nu. În viața de zi cu zi folosim acest principiu, chiar dacă nu într-o manieră științifică. Când facem o mâncare, foarte adesea o gustăm, adică luăm un eșantion din ea ca să vedem cât de sărată este sau ce gust are. Acest mecanism este, de fapt, folosit și în cazul eșantionării din sociologie.

O anumită variabilă care caracterizează o populație, să spunem, atitudinea elevilor de clasa a XI-a față de matematică, poartă numele de **parametru**. Aceeași variabilă, măsurată la nivelul eșantionului, poartă numele de **estimație**, pentru că estimează, în anumite limite de încredere, valoarea parametrului. Spre exemplu, vârsta medie a populației de elevi de clasa a XI-a din România poate fi de 17,2 ani, acesta fiind un parametru al populației. Dacă facem un eșantion de elevi de clasa a XI-a, vârsta medie a elevilor din eșantion reprezintă un estimator al vârstei medii a populației respective. Acesta nu este identic cu parametrul, dar, potrivit regulilor statistice, se încadrează undeva, într-un interval, în jurul valorii parametrului.

dicționar

Eșantionarea este procedeul de selectare a unui grup de persoane dintr-o populație dată astfel încât acesta să fie reprezentativ pentru întreaga populație. Eșantionarea presupune alegerea prin diverse tehnici, cel mai adesea pe principiul selecției aleatoare (întâmplătoare), a unui anumit număr de subiecți care urmează să fie investigați în locul întregii populații.

Cu alte cuvinte, legile statistice ne garantează că alegerea aleatoare (întâmplătoare) a unui anumit număr de persoane ne produce un anumit grad de încredere în datele obținute de la subiecții din eșantion. De exemplu, dacă din casa a XI-a B a unui liceu alegem un singur elev, la întâmplare, vom avea un anumit grad de încredere în informațiile obținute de la acesta, despre felul în care este, spre exemplu, apreciat dirigintele respectivei clase. Dacă vom întreba însă trei elevi din aceeași clasă, aleși tot întâmplător, nivelul încrederii în informațiile obținute va crește. Dacă întrebăm zece elevi, încrederea în informații va fi și mai mare. Cu cât întrebăm mai mulți elevi, cu atât estimarea va fi mai bună, adică mai aproape de parametru.

Limitele estimării sunt, de regulă, prezentate sub forma unui interval, numit și **interval de încredere**, în care se înscrie valoarea parametrului în raport cu estimația. Acest interval se definește în sistemul +/– n% și se calculează după o formulă simplă:

$$n = \frac{1}{\sqrt{N \cdot 100}}$$

unde N este volumul stabilit al eșantionului.

Valoarea acestui procent este dependentă de numărul subiecților din eșantion, și nu de volumul populației. La un eșantion de circa 400 de persoane dintr-o populație mai mare de 10.000 de persoane, acest interval, calculat statistic, este de aproximativ +/– 5%. Acest lucru înseamnă că valoarea parametrului este cuprinsă, în realitate, oriunde în intervalul de +/–5% față de estimator. Pentru un eșantion de 1.000 de persoane, această limită este de aproximativ +/– 3%. Este evident că limita devine zero doar într-un singur caz, atunci când volumul eșantionului devine egal cu volumul populației.

Spre exemplu, dacă folosim din populația României un eșantion format din 400 de persoane, alese în mod aleatoriu, și aflăm, de exemplu, din răspunsurile acestor persoane, că 15% dintre ele iubesc fotbalul, atunci intervalul de +/–5% pe care îl obținem ne spune că:

- la nivelul întregii populații, parametrul, valoarea reală, se situează undeva în intervalul 10%–20%, (15% +/– 5%) respectiv, 10–20% din populația României iubesc fotbalul;
- că încrederea pe care o avem în rezultatele primite, în raport cu situația reală, este de 95% (100%–5%).

info

Un studiu realizat în anul 2004 de Centrul Educația 2000+ arată care este opinia generală cu privire la întrebarea „În ce măsură sunteți de acord cu afirmația: un elev poate obține rezultate bune doar dacă este meditat de un profesor pe bani?"

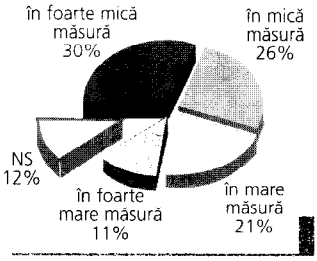

Din cele prezentate rezultă un lucru aparent paradoxal. Precizia eșantioanelor nefiind dată de volumul populației înseamnă că un eșantion de o anumită dimensiune are aceeași precizie fie că este construit pentru populația României, fie pentru populația Chinei.

Nu trebuie să ne surprindă acest lucru. Și din oala cu supă luăm tot o lingură pentru a vedea dacă este sărată, indiferent de cât de mare este oala. Nu ni se pare deloc *normal să folosim o linguriță pentru că oala este mică* și un polonic pentru că oala este mai mare.

d. Alegerea metodei de cercetare și elaborarea instrumentelor de culegere a datelor

info

O investigație derivată din ancheta sociologică este **focus grupul**. El este un interviu de grup, mai complex ca mod de desfășurare, în care se pot realiza și experimente, se pot aplica teste, se pot face analize de documente etc.

După ce a stabilit persoanele care fac parte din eșantion și a calculat gradul de încredere pe care îl poate avea în rezultatele investigației, sociologul trece la următoarea etapă: alegerea metodei de cercetare. Principalele metode de cercetare utilizate în sociologie sunt:

- **ancheta sociologică**;
- **observația**;
- **experimentul**;
- **analiza documentelor sociale**.

Ancheta sociologică este cea mai răspândită metodă de cercetare și ea este identificată nu arareori cu cercetarea socială ca atare. Rezultatele anchetelor sociologice bazate pe chestionarea populației sunt adesea făcute publice, tocmai pentru ușurința cu care ele pot fi interpretate și utilizate.

În principal, există două procedee care sunt utilizate în cadrul anchetei:

– *chestionarea*, care utilizează ca instrument chestionarul;

– *intervievarea*, care utilizează ca instrument ghidul de interviu.

Atât chestionarul, cât și ghidul de interviu reprezintă liste sau seturi de întrebări care vizează ipotezele pe care cercetătorul vrea să le verifice sau să le testeze. Diferența dintre cele două instrumente delimitează două tipuri majore de anchete sociologice pe care le prezentăm în continuare.

Ancheta bazată pe chestionar presupune că sociologul formulează nu doar întrebările, ci și răspunsurile,

Prezentăm în continuare câte un exemplu de întrebare închisă și întrebare deschisă.

Sunteți mulțumit de activitatea de până acum a Guvernului?

1. Foarte mulțumit
2. Mulțumit
3. Nici mulțumit, nici nemulțumit
4. Nemulțumit
5. Foarte nemulțumit
6. Nu știu /nu răspund

Care credeți că sunt cauzele absenteismului elevilor de liceu?

subiecții neputând să facă altceva decât să aleagă între variantele de răspuns existente sau să le refuze cu totul. Majoritatea întrebărilor dintr-un chestionar, spre deosebire de acelea dintr-o grilă de interviu sunt **întrebări închise**, adică întrebări care au variante prestabilite de răspuns. Răspunsurile pre-formulate pot asigura standardizarea necesară, datele putând fi adunate și prelucrate statistic pe un număr oricât de mare de subiecți. În cazul în care subiectul nu poate sau nu vrea să răspundă la o întrebare, cercetătorul alocă o valoare specială ca răspuns la întrebarea respectivă, de tipul „nu știu, nu răspund".

Sondajul de opinie este un tip special de anchetă pe bază de chestionar, focalizată pe o problematică limitată. Instrumentele de lucru sunt, practic, similare: se utilizează chestionare, acestea sunt administrate unor eșantioane reprezentative pentru anumite populații. Sondajul de opinie este centrat însă doar pe întrebări care vizează opiniile subiecților, mai mult decât atât, se încearcă estimarea opiniilor care au caracter public.

O opinie este o părere pe care cineva o are în raport cu un fapt, un eveniment, o întâmplare. Această părere reflectă o parte din atitudinile, valorile, sentimentele, personalitatea pe care respectiva persoană și le-a construit de-a lungul vieții. De multe ori, oamenii acționează în virtutea opiniilor pe care le au. Dacă un părinte spune că este periculos ca un copil de 17 ani să stea toată noaptea la o petrecere, această părere reprezintă opinia acelui părinte. În baza acestei opinii el poate impune, după caz, o serie de interdicții propriilor copii. Ea nu este o opinie publică.

Nu orice fel de opinii ale oamenilor au statut de opinii publice. Dacă un anumit subiect nu este de actualitate, el nu reclamă opinii care să aibă caracter public, iar întrebările unui astfel de chestionar, în aceste condiții, nu pot măsura decât opinii individuale, așa cum pot fi și opiniile părintelui din exemplul anterior.

Dacă un subiect este de interes larg și există dezbatere publică asupra sa, atunci putem vorbi de opinii cu caracter public. Dacă, să spunem, în România s-ar propune introducerea uniformelor școlare pentru elevii de liceu și ar exista dezbateri în presă și în societate asupra acestei posibile măsuri, diversele opinii exprimate, reductibile la poziționări pro și contra măsurii respective ar avea caracterul unor opinii publice. Pentru a exista o opinie publică trebuie să

existe și un interes clar al populației față de respectiva problemă, precum și un nivel ridicat al comunicării și dezbaterii publice privitoare la respectivul subiect.

Sondajele de opinie sunt utilizate mai mult ca niște simple „termometre" pentru a lua „temperatura" populației în anumite probleme arzătoare și de actualitate.

Ancheta bazată pe interviu presupune că sociologul nu mai pune decât întrebările (nu și variantele posibile de răspuns), lăsând subiecții să răspundă absolut liber. Este evident că aceste răspunsuri se apropie mult mai mult de ceea ce intervievatul dorește să exprime, în mod real, însă dezavantajul major este dat de faptul că răspunsurile subiecților sunt mai greu de cuantificat și de exprimat sintetic. Grila de interviu folosește prioritar **întrebări deschise**, adică întrebări la care nu există variante prestabilite de răspuns. Libertatea cercetătorului care utilizează interviul este mai mare, dar totodată, el trebuie să fie un foarte bun profesionist, pentru că trebuie să se implice într-o măsură mult mai mare în procesul coordonării și susținerii investigației, punând uneori întrebări de clarificare, care nu erau trecute în grila stabilită inițial, ori renunțând la întrebări care nu mai sunt relevante ca urmare a răspunsurilor persoanei intervievate.

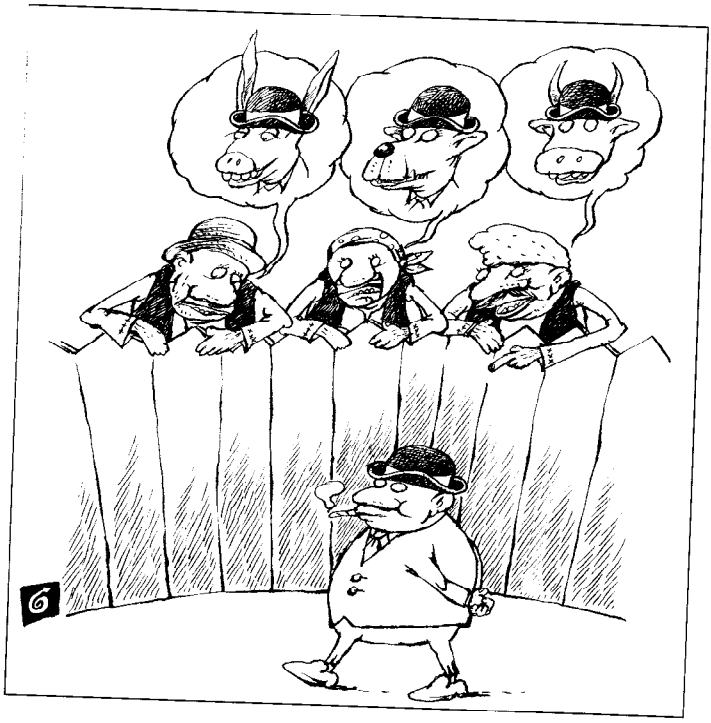

Să presupunem că „opinia publică" are o anumită părere despre autorități. Discutați împreună care ar fi valoarea unui sondaj de opinie realizat ca în caricatura alăturată.

Reguli de formulare a întrebărilor dintr-un chestionar

Reguli de urmat	Atenție! Nu construiți astfel de întrebări!
Nu folosiți niciodată duble negații deoarece citirea lor creează confuzii.	„Nu ați fost niciodată implicat în ...“
Evitați folosirea negațiilor în întrebări.	„Nu sunteți de acord cu ...“
Nu utilizați neologisme sau cuvinte puțin cunoscute celor cărora le aplicați chestionarele.	„Credeți că reformele au un caracter eclectic?“
Evitați cuvintele „tari“ care au rezonanțe afective puternice (*bătaie*, *furt* etc.).	„Ați utilizat bătaia în relațiile cu colegii?“
Evitați cuvintele care au mai multe înțelesuri, (poți iubi părinții, iubitul/a țara, câinele etc.).	„Vă iubiți profesorii?“
Evitați întrebările ipotetice, deoarece răspunsurile vor fi foarte generale și foarte diverse.	„Ce ați face dacă ați ajunge astronaut?“
Evitați întrebările generale deoarece fără un context (unde, când, cine etc.) nu au valoare.	„Credeți că există dreptate?“
Evitați întrebările intime sau personale pentru că subiecții vă vor răspunde mai degrabă dezirabil decât așa cum gândesc; transformați-le în întrebări impersonale.	„Cât de des vă mințiți prietena sau prietenul cel mai bun?“
NU puneți două întrebări într-una singură, pentru că răspunsurile lor pot fi diferite.	„Ce părere aveți despre manualele de sociologie și de matematică?“
Nu puneți întrebări care să fie interpretate ca fiind de testare a cunoștințelor, pentru că apare *efectul de prestigiu* și tendința de a răpunde dezirabil, așa cum cred subiecții că trebuie răspuns în public.	„Ați citit proza literară a lui Mihai Eminescu?“
Nu puneți întrebări foarte lungi sau complicate.	„În contextul internațional, în care România s-a încadrat după intrarea în NATO, este oportun ca, asemenea altor țări din regiune care nu sunt în NATO, România să ia în considerație statutul său de putere regională ...“

Observația sociologică este o metodă de cercetare preluată din metodele de cercetare specifice științelor naturii. Ea este cea mai veche metodă de cercetare științifică și își propune să analizeze comportamentele pe care oamenii le au în diferite situații.

Observația sociologică, în funcție de modul în care se desfășoară și se înregistrează datele, poate fi:

definiție

Grila de observație este un instrument relativ simplu în care sunt trecute, într-o formă organizată, diferitele tipuri de comportamente pe care vrem să le observăm. Observația propriu-zisă constă tocmai în notarea ordinii, a numărului de comportamente de un anumit tip pe care le-am prevăzut în grilă și, eventual, a caracteristicilor specifice acestora.

a. *Observație structurată* – presupune o cunoaștere prealabilă a fenomenelor cercetate, ceea ce permite utilizarea ca instrument a grilei de observație pentru înregistrarea datelor.

b. *Observație nestructurată* – este utilizată atunci când cercetătorul nu cunoaște fenomenele care se vor produce în cadrul demersului de cercetare și nu poate utiliza un instrument prestabilit de înregistrare a informațiilor.

În funcție de acuratețea grilei, precizia observațiilor poate fi mai mare sau mai mică. Cu cât grila este mai structurată, cu atât precizia măsurătorii va fi mai mare și putem spune, de asemenea, că și fidelitatea măsurătorii respective va crește. Putem avea o grilă care exprimă doar două situații, de exemplu, „subiectul stă pe scaun – subiectul stă în picioare", sau o grilă în care avem trecute multiple tipuri de posturi (poziții ale corpului) presupuse de poziția în picioare sau pe scaun (de exemplu, picior peste picior, aplecat în față etc.). Există însă posibilitatea ca grila să fie extrem de precisă și să descrie un număr foarte mare de comportamente, însă tocmai acest lucru poate face însă ca identificarea și notarea lor în timp real să fie disfuncțională.

Model de grilă de observație a comportamentului nonverbal al profesorului la ore

Timp	Profesorul stă la catedră	Profesorul stă în picioare în fața clasei	Profesorul scrie la tablă	Profesorul se plimbă prin clasă	Profesorul stă în picioare în spatele clasei
0–5	5 minute				
6–10	2 minute	2 minute		1 minut	
11–15			2 minute	3 minute	
16–20				3 minute	2 minute
21–25		3 minute		1 minut	1 minut
26–30			5 minute		
31–35			5 minute		
36–40			5 minute		
41–45			5 minute		
46–50	2 minute	3 minute			
Total	**7 minute**	**8 minute**	**22 minute**	**8 minute**	**3 minute**

În acest exemplu imaginat de noi, profesorul a stat la catedră 14% din totalul timpului de predare, a scris pe tablă 44% din timp (așadar, a stat cu spatele la elevi), a stat în fața clasei în picioare 16% din timp, același procent de timp fiind alocat și pentru plimbatul prin clasă. A stat în spatele clasei 6% din timp. Este evident că profesorul a avut mai multe comportamente, dar în cercetare noi vom selecta doar acele comportamente pe care vrem să le măsurăm.

Observația structurată are două mari neajunsuri. Primul se leagă exact de caracteristica structurării. Structurarea presupune o cunoaștere prealabilă a tipului de comportamente pe care urmează să le măsoare. În afara acestei cunoașteri prealabile, nu se poate construi o grilă de observație.

Observația nestructurată este utilizată în situațiile în care nu putem folosi o grilă capabilă să ne structureze observația. Așa cum am precizat, ea este prezentă în cercetările unor grupuri sau persoane despre care nu avem o cunoaștere prealabilă semnificativă și în cercetările în care este greu să se producă un instrument de observație bine structurat. Dacă dorim să cercetăm, de exemplu, un grup de copii ai străzii, este posibil să nu știm exact la ce tip de comportamente trebuie să ne așteptăm în anumite situații. Uneori există și situația în care nu suntem interesați de cuantificarea unor tipuri de comportamente, ci de analizarea, explicarea și interpretarea lor. În acest caz, nu este necesar ca observația să fie una structurată.

Pentru a observa comportamentele cuiva este necesar să fii într-un anume gen de contact cu persoana respectivă. În acest caz, apare întrebarea dacă prezența cercetătorului nu influențează comportamentele celui observat. Spre exemplu, dacă dorim să studiem comportamentul profesorilor în timpul predării și asistăm la ore, atunci se pune problema dacă nu cumva, în realitate, profesorii își vor schimba comportamentul obișnuit tocmai pentru că în sala de clasă știu că există un cercetător care îi observă. Din experiența cotidiană știm că, aproape întotdeauna, comportamentele se schimbă atunci când oamenii știu că sunt observați.

Observația nedistorsionantă are și ea neajunsuri. Instrumentele de înregistrare pot fi vizibile și pot influența, la rândul lor, comportamentul persoanelor observate. De asemenea, utilizarea acestor aparate de înregistrare fără știrea celor observați ridică și probleme de moralitate: când sunt folosite aceste instrumente, cei observați trebuie anunțați că vor fi urmăriți sau înregistrați.

Pentru a elimina o astfel de problemă a fost propusă o tehnică particulară: **observația nedistorsionantă**, care nu alterează comportamentele celui observat. Ea presupune utilizarea unor instrumente speciale, cum ar fi aparatura de înregistrare audio sau video, oglinzile semitransparente sau un sistem de televiziune cu circuit închis. Aceste procedee sunt utilizate de obicei în condiții de laborator.

Observația nedistorsionantă se utilizează cu succes în sociologie pentru cercetarea unei game foarte largi

de subiecte, deoarece posibilitatea înregistrării video a comportamentelor îngăduie analizarea lor oricând, de oricâți cercetători.

Un alt tip de criteriu de clasificare al observației ține seamă de modul în care se implică cercetătorul în cadrul social în care face observațiile sale. Din acest punct de vedere, putem vorbi de:

- *observație participativă* – presupune prezența activă a cercetătorului în grupul studiat, cu sau fără a-i anunța pe membrii grupului în privința intențiilor sale de cercetare;
- *observație nonparticipativă* – nu presupune prezența cercetătorului în grupul observat.

Observația participativă presupune participarea directă a cercetătorului la activitățile grupului sau comunității pe care o studiază. El poate face acest lucru prezentându-și sau nu calitatea de observator. Observația participativă, din acest motiv, este diferită în funcție de nivelul implicării și al vizibilității poziției de cercetător la nivelul grupului studiat. Avem astfel patru situații:

	Implicare maximă	Implicare scăzută
Grupul crede că cercetătorul este un membru obișnuit.	Observație participativă *sub acoperire*	Observație participativă *deontologic internă*
Grupul știe că cercetătorul nu aparține grupului studiat.	Observație participativă *deontologic externă*	Observație participativă neutră

Matricea tipurilor de observație participativă

În primul caz, observația *sub acoperire* se referă la situația în care cercetătorul se implică asemenea unui membru real al grupului sau comunității pe care o studiază și nu își dezvăluie rolul de cercetător. În calitate de membru, implicarea în activitățile grupului este similară cu a tuturor celorlalți.

Tipul *deontologic intern* se referă la situația în care membrii grupului studiat nu știu că sunt observați de cercetător, iar acesta nu se implică decât foarte slab în activitățile grupului, de regulă, din motive deontologice sau morale. Dacă studiază cineva, spre exemplu, comportamentul și relațiile din cadrul unui grup de persoane care se droghează este evident că implicarea cercetătorului nu poate să fie una totală.

Deontologia reprezintă codul moral al unei profesiuni sau meserii. În cazul sociologului, codul deontologic presupune, în primul rând, respect și considerație față de oameni, indiferent de cultura, mediul, etnia din care fac parte. Sociologul trebuie să aibă grijă ca, prin activitatea sa de cercetare, să nu afecteze libertățile și valorile umane fundamentale.

Observația *deontologic externă* se referă la cazul în care grupul cunoaște statutul cercetătorului, iar acesta se implică în activități ca și ceilalți membri. Acest tip de observație este unul des întâlnit în studiile calitative dedicate comunităților, deoarece prezența cercetătorului nu poate fi una „naturală" în grup (în cazul în care cercetătorul nu s-a născut sau nu studiază comunitatea în care locuiește).

Tipul *neutru* este cel în care cercetătorul este văzut de membri ca fiind în afara grupului, iar acesta nici nu se implică în activități. Acest tip este utilizat de multe ori ca o formă de cercetare așa-zis de „tatonare" a unui mediu social care urmează a fi studiat.

Experimentul este o metodă care derivă direct din observație. În principiu, experimentul presupune stimularea, determinarea unei reacții, observarea și măsurarea ei, într-un mediu controlat, fără interferențe din exterior. În activitatea noastră cotidiană facem relativ des experimente în miniatură: spunem o glumă cuiva sau facem o farsă și urmărim modul în care acesta reacționează, însă nu măsurăm reacția (durată, intensitate), ci, de cele mai multe ori, ne amuzăm sau ne bucurăm la apariția ei.

Experimentul social presupune condiții speciale de realizare, laboratoare, aparatură de înregistrare etc. El poate fi realizat însă și în mediul în care subiecții sau grupurile studiate își desfășoară în mod obișnuit activitatea.

George Elton Mayo (1880–1949), psiholog și sociolog american de origine australiană. S-a stabilit în Statele Unite în 1922 și a fost profesor universitar la Harvard. A fost inițiatorul unei orientări psihologiste în cadrul sociologiei industriale. Cea mai importantă lucrare a sa este studiul *Problemele umane ale unei civilizații industriale* (1933).

Aspectul asupra căruia insistăm în mod special se leagă de efectul perturbator pe care îl poate produce experimentul însuși. Acest efect poartă numele de **efectul Howthorne**, după numele uzinelor unde a fost evidențiat la începutul secolului trecut de sociologul american Elton Mayo. Cercetătorul american a dorit să realizeze la uzinele amintite un experiment cu scopul de a cerceta modul în care eficiența muncii era influențată de mediu (iluminarea atelierelor, temperatură, umiditate, zgomote). Astfel, în timpul activității unui grup de oameni din uzină, el a modificat pe rând factorii de mediu: a crescut, iar apoi a scăzut lumina, a modificat temperatura, sonorizarea etc. Rezultatele au fost paradoxale. Orice creștere a zgomotului, căldurii, luminii ducea la creșterea productivității muncii. Numai că și orice scădere a acelorași variabile conducea la același efect.

În realitate, muncitorii respectivi reacționau pur și simplu la schimbarea mediului, devenind mai atenți și, din aceasta cauză, având un randament mai bun. Simplul fapt că participau la experiment îi făcea pe oameni mai atenți și mai eficienți. De acest efect trebuie să ținem seama în orice tip de investigație socială în care observatorul poate influența, prin prezența sa, comportamentul subiecților pe care îi studiază.

Analizarea documentelor sociale este un tip de metodă care ne permite să studiem în științele sociale atât prezentul, cât și procesele și fenomenele trecute. Documentele sociale pot fi:

publice (exemplu, ziare, emisiuni TV/radio, cărți);
oficiale (acte, certificate de naștere, de deces, fișe medicale, acte de proprietate, hotărâri de divorț etc.).

Analiza de conținut reprezintă exprimarea cantitativă a anumitor „unități de analiză" pe care le identificăm într-un anumit document. Unitățile de analiză clasice sunt:

spațiul sau timpul: spațiul, în sensul de spațiu ocupat, de exemplu, de lungimea textelor dintr-un ziar; timpul în sens de timp de emisie (la radio sau la televiziune) dedicat anumitor probleme;

cuvintele: se numără de câte ori apar anumite cuvinte într-un text dat (de exemplu, de câte ori apare cuvântul „dreptate" într-un manual de istorie);

temele: sunt propoziții care exprimă anumite idei despre un subiect dat. Iată câteva exemple din domeniul sociologiei familiei: „familia hotărăște pentru membrii ei", „în familie deciziile se iau în comun", „maturitatea înseamnă independență financiară în raport cu familia în care ai crescut" etc.);

personajele: sunt utilizate ca unități de analiză, în special în cercetarea unor produse culturale care implică astfel de interpretări. Putem, spre exemplu, studia evoluția rolului femeii în societatea românească studiind personajele feminine dintr-o telenovelă la modă care pot reflecta diversele roluri ale femeii din societate. La fel putem să analizăm personajele literare pe care le găsim în operele studiate de elevi în liceu;

itemul: este un tip special de produs care este analizat ca atare (de exemplu, articolul, editorialul etc.).

info

Harold Lasswell (1903–1978) este cel care a contribuit decisiv la dezvoltarea metodei de analizare a documentelor sociale în studiile pe care le-a făcut pentru a analiza propaganda nazistă, ca și pe aceea sovietică. Analiza de conținut a fost utilizată și în al Doilea Război Mondial, în special în Marea Britanie, unde exista un birou de analiză de conținut pe lângă Marele Stat-Major.

Exerciții și teme de reflecție

1. Lucrați pe perechi și formulați cât mai multe ipoteze de cercetare utilizând variabilele:
   - nivel de educație;
   - participare la vot;
   - pregătire profesională;
   - mediu de rezidență;
   - stare a sănătății.

   Prezentați colegilor ipotezele formulate și explicați la ce anume v-ați gândit.
2. Să presupunem că trebuie să explicați unei persoane care nu crede în caracterul științific al sociologiei că este vorba de o știință. Ce argumente ați construi? Prezentați-le pe rând și alegeți argumentele cele mai convingătoare.
3. Formați grupe de câte patru-cinci elevi. Fiecare echipă va alege una dintre următoarele posibile teme de cercetare referitoare la felul în care văd elevii:
   - o școală bună;
   - un profesor bun;
   - un elev bun;
   - un tată bun;
   - o mamă bună.

   Lucrați împreună în grup și conturați conținutul posibil al unui proiect de cercetare.
4. Lucrați pe grupe de câte patru elevi și formulați o temă de cercetare care poate fi derulată în școala voastră. Construiți, folosind textul lecției, proiectul cercetării voastre.

   Prezentați colegilor proiectele și discutați-le împreună, formulând întrebări și sugestii în fiecare caz. Afișați în clasă timp de o lună prezentările voastre și îmbunătățiți-le ori de câte ori aveți o idee nouă.
5. Încercați să faceți o grilă de observație pentru a analiza comportamentul elevilor în diferite situații cum ar fi:
   - răspunsul la ore;
   - comportamentul într-o activitate colectivă;
   - comportamentul în excursie.

   Discutați împreună grilele realizate și completați-le astfel încât să le puteți utiliza. În ce fel ați modifica grilele voastre în cazul în care ați folosi diverse tipuri de observații? De ce?
6. Construiți un chestionar cu întrebări închise pentru a analiza modul în care elevii de clasa a XI-a privesc profesia pe care o vor avea după terminarea liceului. Folosiți exemplul din pagina alăturată.

   Ipoteza: performanța școlară a unui licean influențează selecția membrilor grupului de prieteni cu care își petrece timpul liber („Cine se aseamănă se adună").
   Tema anchetei pe bază de chestionar: identificarea criteriilor de selecție a grupului de prieteni pentru liceeni.
   Eșantion: 10 elevi, aleși la întâmplare, din fiecare clasă a XI-a a unui liceu.

CHESTIONAR cod ☐☐☐

Codul unic pentru fiecare chestionar. În condițiile în care chestionarul este anonim, codul permite identificarea fiecărui chestionar.

Q 1. Câți prieteni considerați că aveți în prezent?
... 9. NR

Eticheta fiecărei întrebări. Marchează ordinea acestora.

(Dacă respondentul declară că nu are prieteni, se trece la întrebarea Q6.)

Această indicație se numește „filtru". Ea marchează faptul că există cazuri în care întrebările nu se pun în ordinea normală. Întrebarea Q1 este în acest caz „întrebare filtru".

Q 2. Cu câți dintre aceștia comunicați cel puțin o dată pe săptămână? ...% 9. NR

Q 3. Cât de mulțumit/ă sunteți de prietenii pe care îi aveți?

Eticheta fiecărui răspuns. Completarea unui chestionar propune, de obicei, încercuirea etichetelor răspunsurilor alese de către cel care răspunde la chestionar.

4. Foarte mulțumit/ă
3. Mulțumit/ă
2. Nemulțumit/ă
1. Foarte nemulțumit/ă
9. NS/NR

NS/NR sunt coduri consacrate care înseamnă „Nu știu/nu răspund". Opțiunea de a spune „nu știu" sau de a nu răspunde apare de obicei la fiecare întrebare, dar nu i se citește persoanei căreia i se aplică un chestionar.

Q 4. Poziționați pe o scală de la 1 („deloc important") la 10 („foarte important") locul pe care dvs. considerați că îl ocupați în grupul dvs. de prieteni.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Deloc Important									foarte important

9. NR

Q 5. Dintre prietenii dvs. menționați câți îndeplinesc următoarele condiții:

		Nr.
1	Fac parte din aceeași clasă cu dvs.	
2	Sunt vecinii (de bloc, de stradă) dvs.	
3	Sunt prietenii dvs. încă din școala generală.	
4	Au medii mult mai mari decât ale dvs.	
5	Au aproximativ aceleași medii cu ale dvs.	
6	Sunt de același gen cu dvs.	
7	Au medii mult mai mici decât dvs.	
8	Ascultă aproximativ aceeași muzică pe care o ascultați și dvs.	
9	Frecventează aceleași locuri ca și dvs.	

Q6–Q10 sunt numite și „întrebări de identificare". Ele permit, pe de o parte, verificarea faptului că respondentul face parte din eșantionul dorit. Pe de altă parte, permit construcția de categorii de respondenți, de exemplu: fetele cu media peste 9 din clasa a XI-a din regiunea Moldova, profil uman.

Q 6. Vârsta dvs. ..... ani
Q 7. Clasa: a XI-a ..... profil .....
Q 8. Gen: 1. masculin 2. feminin
Q 9. Media generală în clasa a X-a a fost: .....
Q10. Localitate ..... județ .....

Stabiliți împreună o temă de interes public. Selectați două ziare și organizați o analiză de conținut folosind unitățile de analiză studiate.

Un alt tip de investigație complexă, în care se pot reuni mai multe metode simultan este **studiul de caz**. El presupune analiza unui singur caz reprezentativ pentru o problematică dată. Putem studia, de exemplu, modul în care sunt influențați tinerii de către prieteni studiind un singur grup sau o singură gașcă, de la formarea ei până în momentul disoluției. Putem utiliza chestionare, putem realiza interviuri, putem să facem observație participativă etc. Toate metodele și tehnicile aferente utilizate vor avea același obiectiv de cercetare.

Formați grupe de câte patru elevi și stabiliți împreună tema unui studiu de caz. Prezentați colegilor rezultatele investigațiilor voastre și discutați împreună ce dificultăți ați întâlnit în aplicarea metodei.

Este bine să vă alegeți tema studiului vostru de caz din zone pe care le cunoașteți foarte bine.

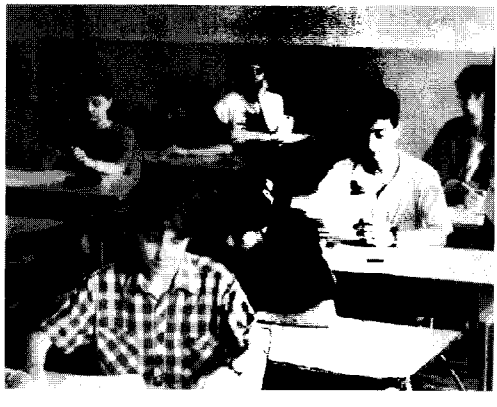

test de evaluare

1. Completați spațiile libere alegând termenii potriviți din paranteză. ..... **2p.**
   Orice cercetare începe prin formularea unei .....
   Caracteristicile măsurabile ale unui proces social se numesc.....
   ..... și ..... sunt principalele procedee folosite în cadrul unei anchete sociologice.
   (intervievarea, variabilă, problemă, chestionarea, observarea)

2. Conceptul „elev bun" are ca posibili indicatori:
   – participarea la discuțiile din clasă
   – creativitate
   – grad de informare
   Rezolvă succint următoarele sarcini:
   a. Alege două concepte care pot fi folosite pentru investigarea activității școlare din următoarea listă: elev dezinteresat; profesor bun; școală bună; orientare profesională.
   b. Formulează pentru fiecare concept ales câte trei indicatori posibil de a fi folosiți într-o cercetare sociologică. ..... **3p.**

3. Să presupunem că derulați o cercetare referitoare la modul de petrecere a timpului liber de către adolescenți. Dați exemple de metode pe care le-ați putea folosi, grupându-le în funcție de naura lor. ..... **4p.**

Un punct se acordă din oficiu.

capitolul

Individul și societatea

CULTURA

info

Sir Edward Burnett Tylor (1832–1917), etnolog și antropolog britanic, primul profesor universitar de antropologie de la Oxford (1884–1909). Studiile sale despre originea animistă a religiei au fost adevărate încercări de pionierat în domeniu. Dintre lucrările sale amintim: *Antropologia* (1881), *Cultura primitivă* (1871).

Nu este deloc ușor să definești cultura. Există nenumărate definiții și mai multe științe care revendică studiul acesteia. Definiția clasică a culturii o datorăm antropologului englez Edward Tylor care a definit **cultura** ca reprezentând *acel complex întreg care include cunoașterea, credințele, arta, morala, legile, obiceiurile și orice fel de capacități și deprinderi achiziționate de om ca membru al societății.*

Cea mai simplă definiție pe care o putem da astăzi, și care, în forme diferite, este acceptată de un număr mare de cercetători sociali, este următoarea: **cultura reprezintă toate modurile de gândire, de comportament și de producție transmise de la o generație la alta prin comunicare sau prin orice alt mijloc, cu excepția celui genetic.**

Cu alte cuvinte, tot ceea ce este produs sau utilizat de către om și care poate fi transmis de la o generație la

dicționar

Antropologia este ansamblul disciplinelor din științele umane care studiază omul. Ea are mai multe ramuri cum sunt: antropologia culturală, antropologia filozofică etc.

alta, prin orice mijloace ne-genetice reprezintă cultura. Față de accepțiunea obișnuită a termenului, care vine din limba latină și care se raportează mai mult la cultivarea spiritului, cultura nu se referă doar la produsele de elită create într-o societate, ci la orice fel de produs. Bunele maniere sunt, spre exemplu, un produs cultural, însă și scrierea unor obscenități pe pereții toaletelor reprezintă tot un astfel de produs. Mai mult, trebuie să înțelegem că, din punct de vedere strict cultural, între *Luceafărul* lui Eminescu și o tocăniță nu există nici o diferență. Ambele sunt producții culturale. Faptul că noi le acordăm o importanță radical diferită în societate nu le transformă pe unele în produse „mai culturale" decât altele.

Cultură și civilizație

Pentru a preciza și mai clar înțelesul conceptului de cultură trebuie să încercăm să îl diferențiem de un alt termen uzual, folosit în strânsă legătură cu el, uneori chiar ca sinonim. Este vorba de termenul de **civilizație**. La nivelul cunoașterii comune, facem distincție între cei doi termeni. Dacă, de exemplu, ni se pare firesc să spunem că locuitorii din comuna X au produse culturale proprii, parcă nu ni se mai pare la fel de firesc să vorbim de produse ale civilizației din comuna respectivă.

dicționar

Etimologic, termenul **cultură** provine din latinescul *cultura* care înseamnă „cultivarea pământului". Acest sens a fost ulterior îmbogățit de Cicero prin sintagma *cultura animi* care se referă la cultivarea spiritului și la învățare, în general.

Termenul **civilizație** provine din latinescul *civis* care desemna statutul de cetățean roman, dar, totodată, și superioritatea cetățenilor romani față de străinii sau barbarii necivilizați.

Din punct de vedere sociologic, diferența dintre cele două noțiuni este dată de amploarea și de răspândirea culturii. Astfel, spunem că o cultură a atins stadiul de civilizație în măsura în care produsele sale sunt apreciate și preluate de alte culturi sau societăți. În acest sens, putem vorbi de cultura și civilizația greacă, de cultura și civilizația arabă sau musulmană, de cultura și civilizația creștină din Evul Mediu. Linia de demarcație dintre cultură și civilizație nu este foarte ușor de trasat pentru că, în aproape toate cazurile de contact între culturi, se poate vorbi de un schimb reciproc de produse culturale, de valori, credințe, obiceiuri și alte produse culturale. Din această cauză, termenul de *civilizație* are o extensie mult mai mare, el trecând adesea dincolo de granițele unei societăți sau națiuni.

Credințele presupun acceptare fără o explicație rațională incontestabilă a unor idei. Cel care crede un lucru se bazează pe convingeri interioare, pe încredere. Credințele nu sunt, obligatoriu, eronate. Un sens special capătă credința atunci când e vorba de religie.

Structura culturii

În general, toate aspectele vieții sociale fac parte din și definesc cultura unei societăți, aceasta incluzând valorile, credințele, obiceiurile, ritualurile, modelele de comportament și obiectele folosite în viața cotidiană. Dacă vom detalia analiza, vom descoperi trei componente majore ale culturii:

a. **Componenta ideatică** *se referă la totalitatea ideilor (valori, credințe, mituri), care sunt vehiculate într-o societate dată.* O categorie specială a acestora o formează **valorile** care sunt idei prețuite, respectate de către membrii unei comunități. Valorile precizează ceea ce este bun sau rău, ghidează, în general, acțiunile oamenilor, pe baza lor elaborându-se majoritatea normelor sociale. **Credințele** sunt idei despre lume și viață, despre ceea ce este adevărat sau fals.

b. **Componenta obiectuală** *se referă la toate tipurile de produse culturale care au o existență materială.* Este componenta cea mai vizibilă a culturii. Orice obiect creat sau doar utilizat de om cu un anumit scop, în măsura în care este transmis generațional ca modalitate de utilizare sau producere a sa aparține culturii.

c. **Componenta normativă** *se referă la totalitatea regulilor pe care oamenii le respectă într-o societate.* Acestea sunt modele prescrise de comportament pentru anumite situații sociale.

Normele sociale sunt de o mare diversitate, astfel că putem spune, întemeiat, că trăim într-un univers normativ. Așadar, în sociologie se lucrează cu mai multe clasificări:

1. *după modul de transmitere*:
   - norme scrise;
   - norme nescrise;
2. *după gradul de aplicare a lor în viața obișnuită*:
   - norme ideale (despre cum ar fi de dorit să se comporte oamenii);
   - norme reale (în funcție de care se comportă în viața de zi cu zi);
3. *după domeniul pe care îl reglementează*:
   - norme juridice;
   - norme tehnice;
   - norme de organizare;
   - norme educaționale etc.

Totalitatea normelor dintr-o societate formează **ordinea normativă**. Aceasta reprezintă un element esențial în caracterizarea unei anumite societăți. Putem vorbi de societăți cu regimuri normative puternice sau slabe, adică societăți în care există un puternic cult al normelor sau societăți în care există o mare toleranță față de încălcarea normelor.

Nerespectarea normelor atrage sancțiuni în orice societate. În sociologie, prin sancțiune vom înțelege atât pedeapsa, cât și recompensa, în sensul că a sancționa un act înseamnă a-i acorda un anumit tip de calificativ fie pozitiv, fie negativ.

Pedepsele asociate unor norme (prevăzute în eventualitatea încălcării acestora) pot fi – din punctul de vedere al consecințelor lor asupra subiecților care încalcă respectivele norme – puternice sau slabe. Pe de altă parte, normele pot fi *formale*, adică exprimabile într-o formă scrisă, precisă, sau pot fi *informale*, adică fără o formă scrisă, impuse în practica socială reală.

Dacă luăm în considerație aceste două caracteristici ale normelor, exprimarea lor formală sau informală și tipul de sancțiune, puternică sau slabă, asociat acestora, atunci putem construi o matrice în care vom descoperi patru tipuri de norme sociale.

	Sancțiuni puternice	Sancțiuni slabe
Norme formale	**Legi penale**	**Legi civile**
Norme informale	**Morală, tradiții**	**Obiceiuri**

Matricea tipurilor principale de norme sociale

Această clasificare este una pe care o folosim și în viața cotidiană, chiar dacă nu în această manieră. Legile penale exprimă întotdeauna sancțiuni privative de libertate sau penalități foarte mari, în timp ce legile civile au sancțiuni pecuniare (financiare) moderate sau mici. La fel, normele morale au exprimate sancțiuni foarte dure, mergându-se până la izolarea totală (socială) a individului în comunitate, în timp ce pentru majoritatea obiceiurilor încălcate nici nu există propriu-zis sancțiuni.

Cultura, subcultura și contracultura

Cea mai simplă componentă a unei culturi poartă numele de **element cultural**. Un simplu obiect, o melodie, o normă de salut etc. sunt exemple în acest sens. Aceste elemente funcționează într-o cultură doar într-o manieră integrată, adică în cadrul unor **complexe culturale**. Acestea sunt sisteme în care sunt asociate mai multe elemente culturale. Dansul, spre exemplu, este un complex cultural care reunește muzică, versuri, norme pentru cei care dansează (o componentă strict tehnică, prin urmare), o anume îmbrăcăminte etc.

Mai multe comunități pot avea aceeași cultură de bază, însă pot avea complexe culturale proprii, capabile să le diferențieze. Putem vorbi atunci de o **cultură dominantă** și de **subculturi**, adică de culturile care aparțin unor comunități ce și-au dezvoltat complexe culturale proprii. Subculturile pot să aparțină:

- unor comunități profesionale (de exemplu, putem vorbi de o subcultură a sociologilor, în care pot să existe formule de comunicare proprii, un anumit stil de viață etc.);
- unor comunități care au valori, norme și stiluri proprii de viață (de exemplu, subcultura rockerilor).

Contracultura este un tip special de subcultură în care unele valori, credințe, norme sunt în opoziție cu acelea ale culturii dominante. Comunitățile marginale, grupurile deviante ori sectele religioase, de exemplu, dezvoltă uzual contraculturi.

Trebuie să precizăm însă foarte clar că termenul *subcultură* nu are nici un fel de conotație peiorativă. Subcultura nu este inferioară din punct de vedere valoric. Termenul se referă exclusiv la ideea apartenenței și, prin urmare, a raportării la o cultură dominantă.

Contactul între culturi

Este o realitate indiscutabilă faptul că oamenii din comunități și din societăți diferite interacționează în permanență. Culturile diferitelor societăți sunt, astfel, puse continuu în contact. Atunci când două societăți interacționează, culturile lor intră și ele în contact, caz în care sunt posibile trei tipuri mari de situații.

a. **Aculturația** este procesul prin care, ca urmare a contactului dintre două culturi, se ajunge la apariția unor complexe culturale noi, care au în componență elemente din culturi diferite. Traista țărănească dotată cu fermoar, ca și balconul închis și utilizat ca o verandă sunt două exemple simple de

Termenul de **aculturație** a fost creat la sfârșitul secolului al XIX-lea. Printre sociologii care l-au folosit se numără și sociologul și antropologul american Ralph Linton (1893–1953) dintre ale cărui lucrări amintim: *Studiul omului* (1936), *Memorandum despre studiul aculturației* (1936; coautori Robert Redfield și Melville Herskovits), *Știința omului în timpul crizelor mondiale* (1945), *Arborele culturii* (apărut postum, în 1955).

aculturație. Trebuie subliniat însă faptul că, de multe ori, noile complexe ajung să se impună și să fie uitată cu totul originea lor.

b. **Acomodarea** este procesul prin care două culturi diferite ajung să își definească granițe clare și să conviețuiască, fără să se transforme în mod radical. Între cele două culturi există numeroase împrumuturi, însă ambele își păstrează identitatea. Comunitățile asiatice, în marile orașe, sunt exemple de comunități ce au culturi care s-au acomodat.

c. **Asimilația** este procesul prin care o cultură a unei comunități și-a pierdut identitatea și a fost înglobată în cultura dominantă, respectiva populație nu păstrează decât, cel mult, anumite complexe culturale proprii și, prin urmare, cultura sa nu mai există decât ca o subcultură a unei culturi dominante. Un exemplu celebru îl oferă populația negrilor din S.U.A.: ei și-au pierdut cu totul cultura de origine, practic, nu mai păstrează în prezent nimic din cultura africană de origine. Mai mult, așa cum spunea un sociolog american, ei sunt cei mai americani dintre americani, pentru că nu au mai păstrat absolut nimic din cultura de origine, în timp ce toți ceilalți americani proveniți din Europa sau din Asia au păstrat numeroase complexe culturale din culturile de origine, uneori chiar și limba sau religia.

Socializarea

Ce este socializarea?

Încă din secolul al XVIII-lea, mulți oameni de știință, în special medici, au fost preocupați de cazurile ieșite din comun ale „copiilor-lup". Este vorba de copii care, din cauza unor întâmplări nefericite, au fost părăsiți în primele luni de viață în locuri sălbatice și au fost crescuți de animale. Asemenea accidente sunt extrem de rare, dar, în fiecare dintre ultimele trei secole s-au înregistrat cel puțin câteva cazuri. În special femelele de lup, dar nu numai ele, sunt cele care au ajuns să crească „pui" de om. Savanții moderni au fost fascinați de aceste cazuri, în primul rând pentru că respectivii copii reproduceau

uluitor de bine comportamentele animalelor care îi crescuseră. Încercarea de a-i reintegra în societate a eșuat întotdeauna dacă respectivul copil trăise mai mulți ani în sălbăticie. Interesant este faptul că acești copii nu mai reușeau să învețe limbajul articulat, dacă nu o făcuseră atunci când trebuia, adică în primii ani de viață. Poate și mai curios încă este faptul că toți acești copii sălbatici au murit aproximativ la vârsta la care mor, de regulă, animalele care i-au crescut, cel mai frecvent în jur de 10–12 ani.

Procesul prin care individul uman se formează ca ființă socială poartă numele de **socializare**. Socializarea este *procesul prin care se formează personalitatea umană*, prin care individul învață de la părinți, profesori, prieteni, colegi, din familie, din școală și din alte instituții, comportamente, abilități, informații care îl transformă în ființă socială, capabilă să trăiască și să se dezvolte într-o societate.

Majoritatea lucrurilor pe care le facem în viața noastră de zi cu zi sunt rezultatul acestui proces de socializare, de adaptare și asimilare a regulilor și modelelor pe care ni le oferă instituțiile și oamenii cu care intrăm în contact. Toți acești factori care ne modelează permanent comportamentul în societate se numesc „agenți de socializare". Influența pe care ei o au în viața noastră este permanentă, fiecare dintre noi învățând în fiecare zi cum să se adapteze mai bine societății în care trăiește și încercând să transmită celor apropiați informațiile pe care le consideră utile. Multitudinea de factori care ne influențează determină ficcare individ să își construiască o personalitate unică, un mod particular în care sunt asimilate și interiorizate informațiile primite.

Factorii care influențează procesul de socializare

Copii în costum de sărbătoare.

Procesul de socializare este influențat de mai mulți factori pe care îi vom prezenta în continuare.

a. **Factorii biologici.** Formarea personalității individului și procesul de achiziție a culturii unei societăți sunt influențate de anumite caracteristici biologice, inclusiv ereditare. Un anumit tip de temperament, anumite caracteristici afective fac ca individul să asimileze diferit și să reacționeze diferit la realitatea socială.

În *Spațiul mioritic*, Lucian Blaga (1895–1961) scoate în evidență trăsături specifice spiritualității românești, analizând creații diferite (muzică, dans, arhitectură sacră și profană, ornamentație populară). Structura matricei stilistice cuprinde: un orizont spațial infinit ondulat; un orizont temporal de înaintare ondulată în timp; împăcare cu destinul; dragostea pentru pitoresc; simțul nuanței, al măsurii și discreției; geometrism drept, linear, iar ca vârstă adoptivă „copilăria".

b. **Mediul fizic** ca atare ne influențează în procesul de socializare într-o măsură semnificativă. Aceasta deoarece suntem permanent obligați să ne adaptăm la el. Este, de altfel, un lucru știut faptul că, de exemplu, oamenii care trăiesc în regiunile nordice au un alt tip de temperament, alte moduri de a reacționa, alte tipuri de a relaționa decât aceia care trăiesc în sud. Încă din secolul trecut au fost lansate teorii care încercau să surprindă relația dintre spațiul geografic și profilul cultural al unei societăți. Teoria spațiului mioritic a lui Lucian Blaga este o variantă a acestora.

c. **Cultura.** Profilul cultural al unei societăți imprimă anumite caracteristici procesului de socializare. Astfel, procesul de socializare diferă foarte mult de la o societate și de la o comunitate la alta în interiorul aceleiași societăți. Astfel, în România, copiii sunt crescuți (socializați) într-o manieră total diferită comparativ cu țările lumii arabe. În același timp, socializarea se realizează în alt mod în diferitele comunități contemporane din România. Astfel, copiii rromi sunt socializați altfel decât copiii maghiari sau români. În același timp, socializarea în mediul rural diferă de socializarea în mediul urban, stilul de viață al acestor comunități, cultura lor, influențând masiv valorile, credințele, atitudinile, normele și comportamentele care sunt cultivate.

d. **Experiența de grup.** Viața în grupuri este o caracteristică general umană. Este, astfel, firesc ca experiența indivizilor, la nivelul grupurilor în care trăiesc, să îi influențeze în mod deosebit. Când vom trata, în finalul acestui capitol, agenții de socializare, vom insista mai mult asupra rolului grupurilor în procesul de socializare.

e. **Experiența personală** este, de asemenea, un factor esențial în procesul de socializare. Situațiile prin care trecem lasă întotdeauna în urmă o serie de învățături care ne modifică următorul comportament sau modul în care, în viitor, ne vom raporta la o situație similară. Cele mai multe conflicte dintre adolescenți și părinții lor pornesc tocmai din diferența dintre experiența personală a părinților, pe care aceștia încearcă să o transmită copiilor, și dorința de a experimenta a adolescenților.

Tipuri de socializare

Literatura sociologică definește șase tipuri majore de procese de socializare, în funcție de mai multe criterii, pe care le vom prezenta în continuare:

A. În funcție de momentul în care se realizează, socializarea poate fi:

a. **Socializare primară**, care are loc în primii ani de viață și se încheie în jurul vârstei de șapte ani. În această perioadă, copilul învață limbajul, normele de bază pentru viața în societate și asimilează valorile fundamentale ale societății în care trăiește. În primii ani de viață, copilul achiziționează principalele elemente ale propriei culturi, elemente care îl fac capabil să poată trăi în societate. În cadrul acestei etape, cel mai important agent de socializare îl reprezintă familia. Sintagma „a avea cei șapte ani de acasă" reflectă tocmai importanța acestei etape din procesul de socializare.

b. **Socializare secundară**, care începe în jurul vârstei de șapte ani și se încheie odată cu adolescența. În această etapă de socializare, copilul asimilează toate rolurile sociale, produsele culturale și normele care îl fac să poată trăi normal în societate. Copilul învață în această etapă să fie un/o bun/ă fiu/fiică, prieten/prietenă, coleg/colegă, elev/elevă, învață cum să învețe, își dezvoltă acele cunoștințe care îl fac util în societate și care îi vor defini cariera.

c. **Socializare continuă**, care durează cel mai mult în viața unui individ, încheindu-se doar odată cu dispariția acestuia. Acest proces de învățare continuă a modului de conviețuire în societate, deși îndelungat, este cu mult mai puțin intens decât socializarea primară și secundară. În această etapă asimilăm cunoștințe și comportamente care țin de rolul nostru de cetățeni ai unei comunități, de angajați la un loc de muncă, de soți/soții, de părinți ai următoarei generații.

B. În funcție de scopul pentru care se realizează, socializarea poate fi:

a. **Socializare anticipatorie**, care se referă la procesul prin care un individ se socializează pentru anumite roluri sociale pe care nu le deține încă și, cel mai adesea, nici nu poate să le dețină în momentul socializării. Majoritatea jocurilor copiilor reprezintă procese de socializare anticipatorie. Atunci când o

info

Una dintre formele importante ale socializării este cea politică. Socializarea politică presupune interiorizarea ideilor și normelor politice. Familia, grupurile sociale, instituțiile cu funcții educative, organizațiile politice și nepolitice (biserica) reprezintă câțiva agenți de socializare politică.

fetiță se joacă, spre exemplu, cu păpușile, cu siguranță, ea se socializează anticipator pentru rolul de mamă, dar și atunci când copiii se joacă „de-a medicul" sau „de-a polițistul", ei se socializează anticipator, nu neapărat pentru rolurile de medic sau polițist, ci pentru acela de cetățean care va interacționa mai târziu în societate cu medici sau polițiști.

b. **Socializare negativă**, care reprezintă procesul prin care individul învață modele comportamentale, valori sau norme care sunt opuse celor specifice comunității/societății în care trăiește. Ea duce, de cele mai multe ori, la apariția unor comportamente deviante sau chiar la delincvență, societățile tinzând, ca și un organism, să izoleze indivizii care intră în contradicție majoră cu normele și valorile pe care o societate le are într-un anumit moment.

c. **Resocializare**, care este un proces de socializare în care individul învață noi modele comportamentale, valori sau norme diferite de cele pe care le posedă deja. Resocializarea presupune renunțarea la anumite valori, credințe, obiceiuri, norme și acceptarea altora noi. Acest proces se regăsește mai ales în procesele de tranziție de la o etapă a vieții la alta: trecerea de la copilărie la adolescență sau de la adolescență la viața adultă. Un caz aparte de resocializare regăsim în cadrul unor instituții cu funcții puternice de constrângere (școli de corecție, închisori, armată) care urmăresc tocmai realizarea unui proces de resocializare.

Agenți de socializare

Socializarea se realizează în urma acțiunii unor **agenți de socializare**, adică a unor persoane, grupuri sau organizații care intervin în procesul de socializare și care influențează ceea ce învață individul – valorile, convingerile și comportamentele acestuia.

Cei mai importanți agenți de socializare sunt:

– **familia**: are un rol fundamental în socializarea primară a copilului;

– **școala**: contribuie la socializarea indivizilor și la consolidarea și rafinarea anumitor valori, convingeri, atitudini sau comportamente dezirabile;

– **grupurile de egali**: reprezintă grupurile formate din membri care au aproximativ aceeași vârstă (grupuri, în special, de joacă, pe care copiii le formează în școală sau în afara ei); aceste grupuri reprezintă

Alți agenți de socializare mai sunt: Biserica, armata, creșa, închisoarea, organizațiile pentru care lucrăm etc.

pentru tineri cel mai important agent de socializare, alături de familie, iar odată cu socializarea secundară ele devin uneori chiar mai importante;
– **mass-media** (radio, televiziuni, ziare) are capacitatea de a impune și de a promova anumite valori, norme sau modele de comportament.

Educație și socializare

Educația reprezintă una dintre temele de interes major din sociologie, existând chiar o ramură aparte – sociologia educației – care explorează acest subiect. Într-o definire generală, vom spune că **educația** *reprezintă ansamblul acțiunilor și proceselor sociale prin care societatea transmite noilor generații cunoștințele, valorile, atitudinile și comportamentele necesare integrării sociale.* După cum se vede, între noțiunile de *educație* și de *socializare* există o mare asemănare, ambele procese ducând la promovarea și cultivarea a ceea ce societatea consideră ca fiind important, valoros și util. Socializarea are însă o accepțiune mai largă, incluzând toate influențele sociale care își pun amprenta asupra formării individului.

Deși, la nivelul simțului comun, avem tendința de a considera că educația vizează doar copiii și adolescenții, educația este un proces continuu, care se realizează pe toată durata vieții – vorbim astfel de *educație continuă* și de *educația adulților.* În acest context, putem distinge trei tipuri majore de educație:

a. **educație informală** – este procesul de învățare voluntară sau involuntară realizat prin intermediul relațiilor și interacțiunilor noastre cu ceilalți (familie, prieteni, mass-media);
b. **educație formală** – reprezintă ansamblul proceselor de învățare derulate în cadrul sistemului de învățământ. Aici, educația este atent planificată și controlată, realizată de personal specializat – cadre didactice – având obiective clare, prestabilite (educația se face pe baza unor programe școlare);
c. **educație non-formală** – reprezintă activitățile de învățare derulate într-un cadru formal, însă în afara sistemului de învățământ. Acest proces este mai puțin riguros, depinde aproape exclusiv de voința/opțiunea individului și include o gamă largă de organizații sau programe: școli de vară, cenacluri, cluburi sportive, cercuri artistice etc.

info

Sociologia educației este un domeniu specializat al sociologiei care studiază în principal școlarizarea și, în special, sistemele de școlarizare în masă ale societăților industriale moderne, inclusiv educația universitară și cea permanentă. Sociologia educației începe în mod sistematic cu studiile lui Émile Durkheim asupra educației morale, precum și cu analiza lui Max Weber asupra mandarinilor chinezi. Dezvoltarea ei s-a produs după cel de al Doilea Război Mondial când trebuia studiată legătura cauzală dintre dimensiunea școlarizării și progresul economic al indivizilor și societăților.

Dintre toate aceste forme de educație, cea mai importantă este, fără îndoială, *educația formală* realizată prin intermediul instituțiilor de învățământ: grădinițe, școli, licee, universități. În perioada 6–18 ani, aceste instituții de învățământ au rolul cel mai important în formarea și pregătirea individului pentru viața în societate. Școala îndeplinește, astfel, o multitudine de funcții dincolo de rolul ei central de a organiza și de a conduce procesul de învățare al copiilor și adolescenților. Astfel, printre funcțiile importante ale școlii, enumerăm *funcția de socializare*, *de integrare socială*, *de control social*, *de mediere a prieteniilor sau chiar căsătoriilor* etc.

În ceea ce privește importanța educației pentru individ, studiile sociologice au arătat că persoanele cu un nivel de instruire mai ridicat câștigă mai mult. Aceste studii contrazic percepția potrivit căreia „numai fraierii merg la școală, în timp ce deștepții fac bani". De altfel, cazurile de persoane cu un nivel scăzut de școlarizare care câștigă mult sunt puține, ele reprezentând excepții de la regula generală. În acest sens, persoanele care se îngrijesc de propria educație au șanse mai mari să obțină slujbe mai bine plătite, acesta fiind și motivul pentru care multe bănci au lansat linii de creditare pentru studii (contractarea unui credit pentru acoperirea cheltuielilor de formare profesională). Existența acestui instrument bancar de creditare are la bază creșterea numărului celor care recunosc importanța formării profesionale de calitate și privesc propria instruire ca pe o investiție economică.

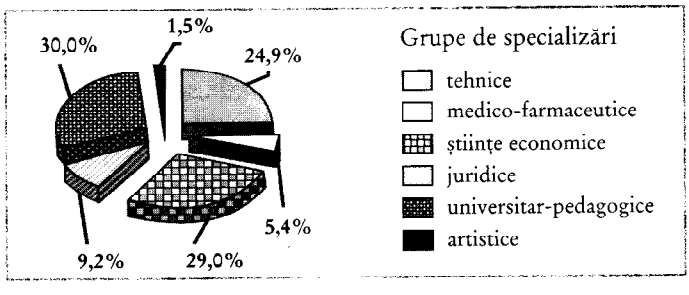

Învățământ – structura studenților, pe grupe de specializări, din învățământul superior, în anul universitar 2004–2005

STATUS ȘI ROL

Imaginați-vă o oră de sociologie ca pe o scenă unde mai mulți actori interpretează două tipuri de personaje: „profesorul" și „elevii". Fiecare din cele două tipuri de personaje îndeplinește un „rol":

– profesorul stă la catedră sau se plimbă prin clasă, transmite informații, scrie pe tablă;
– elevii stau în bănci, notează, răspund dacă sunt întrebați, ridică mâna dacă vor să întrebe ceva.

Felul în care este descris „personajul", în cazul nostru, „profesorul" sau „elevul", este definit în sociologie prin conceptul de *status*. Ceea ce face acest personaj sau ce se așteaptă ca el să facă poartă în sociologie numele de *rol*.

dicționar

Statusul reprezintă poziția pe care un individ o deține într-o anumită structură socială.

Rolul social reprezintă ansamblul comportamentelor pe care le performează un individ în baza statusului pe care îl deține.

Există o importantă corelație între conceptele de *status* și *rol*. Din acest motiv, ele pot fi definite în mod asemănător. Putem spune, astfel, că **statusul** *reprezintă tot ceea ce un individ așteaptă de la ceilalți pe baza poziției pe care o are*, în timp ce **rolul** se referă la *tot ceea ce toți ceilalți așteaptă de la un individ datorită poziției pe care acesta o deține*.

O persoană poate deține mai multe statusuri. Cineva poate avea statusul de student, de prieten, de fiu sau fiică, de cetățean, dar poate avea, în același timp, și statusul de bărbat sau de femeie, de adolescent etc. În funcție de situație, fiecare individ ierarhizează aceste statusuri scoțând în față unul sau altul dintre ele. În afară de ierarhia proprie, există și o altă ierarhie făcută de persoanele cu care interacționăm. Spre exemplu, în cazul unor colegi de bancă, unul dintre ei poate considera că statusul cel mai important al celuilalt este acela de prieten sau prietenă și va considera că este normal să fie ajutat dacă nu știe la teză. Colegul/a poate însă considera că, dimpotrivă, cel mai important status în ora de curs este acela de coleg/ă, ceea ce nu presupune oferirea sprijinului așteptat.

În oricare asemenea situații pot apărea multe probleme de comunicare, precum și tensiuni în relațiile dintre oameni, pentru că ei vor performa anumite comportamente în funcție de statusul principal pe care îl iau ca referință într-o situație dată, câtă vreme ceilalți pot aștepta alte comportamente (roluri), potrivit cu ceea ce ei consideră a fi statusul central. Conflictul de status are o probabilitate mai mare să apară atunci când se suprapun, în anumite situații, mai multe statusuri, iar ierarhizarea este dificilă. De exemplu, atunci când un profesor trebuie să predea propriilor copii, fiind atât părinte (ceea ce presupune protejarea propriilor copii), cât și profesor (ceea ce presupune echidistanță și obiectivitate). Un băiat poate considera că este mai important statusul de femeie al unei colege (încercând,

de aceea, să „o cucerească"), iar ea poate să considere, dimpotrivă, că statusul ei de colegă sau de elevă este mai important (neobservând sau putând chiar să interpreteze greșit comportamentele și gesturile băiatului).

Tipologia statusurilor

Analizând exemplele menționate anterior, putem observa că există două tipuri diferite de status: unele care pot fi dobândite de subiecți prin diferite procedee, și altele, cum este, de exemplu, statusul sexual (bărbat – femeie) care nu pot fi dobândite. Avem, așadar, de a face cu două mari categorii de statusuri. Este vorba de **statusurile atribuite** și **statusurile dobândite**.

Statusurile atribuite sunt primite de un individ în afara unui efort voluntar de a le obține.

Statusurile dobândite sunt obținute în urma unui efort, ele presupunând o anumită cheltuială de resurse (de orice tip) din partea celui care le deține, iar accesul la ele nu este presupus automat pe baza apartenenței la o structură socială dată.

Unele statusuri sunt atribuite prin naștere, de către societatea/comunitatea în care trăim. Statusul de cetățean, statusul etnic sau cel sexual, statusurile de vârstă sunt exemple de statusuri atribuite.

Majoritatea statusurilor sunt, în societatea contemporană, statusuri dobândite. Toate statusurile profesionale sunt dobândite, nu atribuite. Este evident faptul că această calitate a statusului – de a fi atribuit sau dobândit – depinde de modul în care el este definit într-o anume societate. Cetățenia, istoric vorbind, a reprezentat, în primul rând, un status dobândit. Și astăzi ea poate reprezenta un astfel de tip de status pentru cei care își schimbă cetățenia. Dacă ne gândim, spre exemplu, la istoria României, au existat nenumărați domnitori care au ajuns la putere pentru că li s-a acordat acest status pe bază succesorală (așadar, pe baza sistemului normativ al societății momentului), dar și mulți alții care au ajuns la putere dobândind tronul pe baza unor eforturi serioase, financiare și nefinanciare.

La limită, majoritatea statusurilor atribuite pot fi și dobândite în condiții speciale, să ne gândim, de exemplu, că astăzi chiar și statusul sexual poate fi dobândit dacă facem o operație de schimbare de sex.

Indicatorii de status

În anumite situații sau contexte sociale, de multe ori, dorim să precizăm foarte tranșant poziția pe care o deținem și, din acest motiv, utilizăm orice tip de mijloace

info

Analiza indicatorilor de status utilizați voluntar de un individ ne poate spune foarte multe lucruri despre ierarhia statusurilor și, implicit, a valorilor acelei persoane în diferite contexte sociale date. Spre exemplu, dacă poartă cineva un tricou cu numele sau însemnele unei anumite echipe de fotbal, acest lucru poate indica apartenența la o galerie de suporteri. În funcție de tipul și numărul de cadre sociale în care utilizează respectivul indicator, putem estima tipul de atașament pe care îl are respectivul pentru statusul de suporter. Una este să porți tricoul la meci și alta să îl porți la nunta unui prieten.

care ar putea să îi facă pe ceilalți să ne recunoască statusul fără a-l preciza noi de fiecare dată. Pentru aceasta utilizăm **indicatori de status**, adică *elemente care pot să ajute la indicarea statusului unei persoane*. Spre exemplu, un medic se îmbracă în spital în halat alb, are eventual și un ecuson, iar uneori mai folosește și un stetoscop purtat la gât, chiar și atunci când doar se deplasează prin spital și, prin urmare, nu are ce face, în realitate, cu el. Pentru multe statusuri există indicatori foarte precișii, de exemplu, pentru statusul de persoană căsătorită există verigheta ca indicator de status, pentru profesor, catalogul.

Trebuie să înțelegem însă că nici un obiect nu are în sine calitatea de indicator de status. Aceasta este obținută doar într-un anume context social dat. De exemplu, cartea de identitate este un indicator de status dacă o utilizăm, în rest, ea nu are această calitate pentru că, dacă o ținem în buzunar, nefiind vizibilă, ea nu poate indica nimic.

Pe de altă parte, acești indicatori pot fi utilizați voluntar, ca în exemplele menționate, dar și involuntar, atunci când este vorba de uniformele pe care diferitele instituții le impun membrilor lor. Fie că este vorba de armată, de închisoare sau de o mânăstire, toate aceste instituții impun uniforme. Salopeta unui muncitor are o funcție protectoare, însă ea are și rolul de a sublinia că în acel spațiu persoana respectivă nu este mamă sau tată, bărbat sau femeie, nu este prieten, nu este nimic altceva decât muncitorul, angajatul acelei instituții. Prin urmare, calitatea esențială a unui indicator de status este aceea de a indica statusul cel mai important pe care o persoană consideră că îl are într-un anumit moment sau, în alte cazuri, statusul pe care o instituție în care se află acea persoana i-l impune ca status central.

Tipologia rolurilor sociale

Așa cum am precizat la începutul acestui capitol, rolurile sociale reprezintă ansamblul de comportamente pe care o persoană le performează pe baza unui anumit status pe care îl deține. Vorbim despre roluri și nu despre rol, pentru că, în mod normal, unui status îi sunt asociate mai multe roluri în funcție de grupul sau persoana cu care interacționează individul. Spre exemplu, un doctor

are anumite comportamente atunci când consultă pacienții, altele atunci când explică situația bolnavului sau familiei, altele în raport cu personalul medical, cu administrația instituției în care se află etc.

Rolurile sociale pot fi clasificate în multe modalități.

În primul rând, ar trebui să facem distincția între *două tipuri de raportare* la rolurile sociale. Pe de o parte, există rolurile prescrise pentru un anumit status și pe care ceilalți se așteaptă să le performeze cineva, de aceea le vom numi **roluri așteptate**. Pe de altă parte, există rolurile performate în mod real de o persoană pe care, de aceea, le vom numi, simplu, **roluri performate.** De ce există o diferență între cele două tipuri de roluri? Din mai multe motive pe care o să le prezentăm pe scurt.

Trebuie să menționăm că pot exista dificultăți în îndeplinirea rolurilor datorate lipsei de experiență sau învățării neadecvate a acestora. Pe de altă parte, pot exista incompatibilități între personalitatea unui individ și cerințele comportamentale și atitudinale pe care le impune statusul pe care acesta îl deține. Dacă, de exemplu, o persoană nu este suficient de energică, are o personalitate „slabă", un temperament introvertit, este puțin probabil să performeze la un nivel așteptat rolul de director sau, pur și simplu, de lider al unei organizații.

În aceeași măsură, dobândirea unui anumit status și performarea unor roluri noi, în baza respectivului status, ar putea conduce la schimbări, de multe ori majore, la nivelul personalității indivizilor respectivi. Este interesant, de exemplu, experimentul unui celebru psiholog social american, Philip Zimbardo, care în 1971 a amenajat în cadrul Universității Stanford din Statele Unite un spațiu de experimentare care reproducea perfect o închisoare standard din America. Au fost selectați studenți voluntari care au participat la experiment. Aceștia au fost împărțiți în două grupe: deținuți și gardieni. După selectarea voluntarilor, a început, practic, experimentul care urmărea să observe în ce măsură studenții respectivi, performând rolurile de deținut, respectiv, de gardian, ajungeau să își schimbe personalitatea. Experimentul s-a oprit după șase zile, deși fusese planificat pentru două săptămâni, deoarece schimbările de personalitate deveniseră foarte periculoase pentru subiecți. Studenții care primiseră statusul de „deținuți" deveniseră uluitor de repede mult mai obedienți, umili, lipsiți de curaj și de fermitate, în timp ce studenții

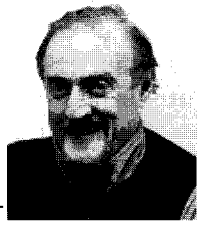

Philip Zimbardo (n. 1933), profesor de psihologie, realizatorul celebrului experiment de la Universitatea Standford, Statele Unite. Zimbardo a participat, în anul 2002, în calitate de expert, la realizarea unui *reality show*, *The Human Zoo*.

„gardieni" deveniseră mult mai duri, mai violenți, chiar sadici.

Acest experiment celebru a demonstrat că în raportul dintre rol și personalitate trebuie să luăm în considerație și relația inversă, achiziția unui status și performarea unor roluri presupuse de acesta pot conduce la schimbări semnificative la nivelul personalității subiecților respectivi.

Mai există o situație care poate genera diferențe majore între rolurile așteptate și cele performate. Ea este legată tot de dificultățile de îndeplinire a unor roluri și poartă numele de **conflict de rol**.

Conflictul de rol apare atunci când există cerințe contrare între două roluri care provin din două statusuri diferite pe care le deține aceeași persoană. Dacă, de exemplu, un profesor are propriul copil ca elev și, într-o anumită situație particulară, ar trebui să îl sancționeze, atunci avem un conflict de rol. Aceasta deoarece, pe de o parte, rolul de profesor îi cere să fie intransigent și, prin urmare, să sancționeze elevul, pe când rolul de părinte îi cere să îl protejeze, așadar, să nu îl sancționeze.

Instituțiile sociale și tipologia lor

info

Instituțiile satisfac necesități sociale. De exemplu, Parlamentul îndeplinește funcția de a elabora legi, iar Guvernul le aplică.

În limbajul obișnuit, *instituția* este o organizație delimitată întotdeauna spațial și temporal. Adeseori utilizăm termenul ca sinonim pentru oricare dintre organizațiile publice (primării, ministere, oficii guvernamentale, organizații internaționale).

În sociologie, prin instituție se înțelege ceva mai mult. Familia este, spre exemplu, o instituție, ca și Biserica sau statul. Dar și banii sunt o instituție socială, ei având funcția de a reglementa circulația monedei într-o societate. Orice tip de practică instituită, oriunde în societate, în anumite condiții, poate reprezenta o instituție socială. Putem spune că, dintr-un anumit punct de vedere, întregul univers social reprezintă un sistem de instituții sociale, iar, la limită, am putea vorbi chiar de o perspectivă instituțională în cercetarea socială. Putem, într-adevăr, să gândim societatea ca pe un ansamblu de instituții și să o studiem exclusiv din perspectivă instituțională.

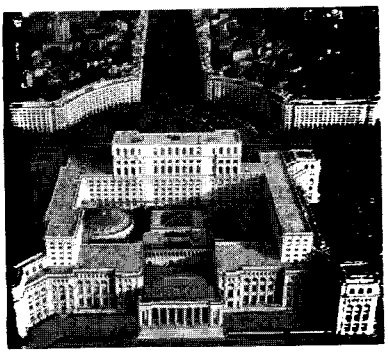

Casa Poporului, sediul Parlamentului României.

d

Privite din perspectiva conceptelor de status și rol, putem spune că **instituțiile sociale** reprezintă *seturi de statusuri și de roluri atașate acestora, care contribuie la îndeplinirea unor funcții sau a unor nevoi sociale*. Cu alte cuvinte, oriunde există un grup de oameni care au anumite statusuri și interacționează în vederea efectuării unei activități care îndeplinește o funcție în societate, putem spune că avem o instituție socială. *Orice practică instituită, orice mod definit de a face ceva în societate reprezintă, astfel, o instituție socială.*

Orice organizație funcționează pe baza unei instituții sociale, însă nu orice instituție există sub forma unei organizații.

Există câteva mari tipuri de instituții care, datorită importanței lor, sunt considerate instituții sociale fundamentale. Alături de familie mai putem include în această categorie religia și statul. Cu siguranță însă putem clasifica în mult mai multe moduri instituțiile sociale. Spre exemplu, în raport cu tipul de funcție socială pe care o îndeplinesc, instituțiile pot fi:

- **instituții politice** – se referă la conducerea comunităților și a societăților (spre exemplu, statul, partidele, consiliile locale etc.);
- **instituții juridice** – privesc administrarea controlului social și asigurarea ordinii (spre exemplu, tribunalele, baroul etc.);
- **instituții economice** – se ocupă cu producerea de bunuri și servicii (orice organizație economică etc.);
- **instituții culturale** – se îndeletnicesc cu producerea și difuzarea culturii (de exemplu, teatrele, mass-media etc.);
- **instituții religioase** – administrează practicile și ideologiile religioase (spre exemplu, Biserica, sectele etc.);
- **instituții ale vieții private** – asigură desfășurarea vieții private a indivizilor (spre exemplu, familia, căsătoria, adulterul etc.).

Trebuie menționat că instituțiile sociale, ca și practici instituite, nu sunt acceptate toate în mod obligatoriu în societate. Unele, spre exemplu, pot fi considerate ilegale.

Din punct de vedere istoric, apariția unor noi instituții sociale s-a manifestat, în primul rând, prin procesul de **diferențiere instituțională**, care este procesul prin care dintr-o instituție socială, de regulă, fundamentală, ce îndeplinește mai multe funcții în societate, apar alte instituții noi care preiau unele dintre funcțiile instituției de origine. Cazul instituției familiei care a îndeplinit la origine, practic, toate funcțiile sociale vitale este cel mai potrivit pentru a exemplifica acest proces. Astfel, la începuturile civilizației umane, familia îndeplinea funcții religioase, economice, politice, de control social etc.

Un tip special de instituție este **instituția totală** care încearcă să își controleze și să își influențeze membrii la un nivel maximal. Cel mai important exemplu de instituție totală din care oricare dintre noi a făcut parte este

Pierre Bourdieu (1930–2002), sociolog francez. La întrebarea „ce poate face un cadru didactic cu sociologia?" el a răspuns că sociologul poate ajuta profesorul să înțeleagă ceea ce oricum face în clasă.

familia. Este vorba de propria familie, care pentru orice copil mic (în primul an de viață) reprezintă o instituție totală, pentru că el nu o poate părăsi, iar ea îi controlează total viața.

Foarte multe instituții sociale pot îndeplini roluri de instituții totale doar pentru anumiți membri, în anumite situații. Spre exemplu, un spital, pentru un bolnav cronic, care își petrece o perioadă mare de timp în cadrul acestuia, va reprezenta o instituție totală. Dar și un vapor pe perioada unei călătorii, armata, închisoarea sau mânăstirea pot reprezenta instituții totale.

Aceste instituții exclud, de regulă, posibilitatea ca indivizii să-și păstreze alte statusuri în afara celor oferite de ele și restricționează comunicarea cu exteriorul, precum și posibilitatea de a le părăsi.

Familia ca instituție socială

Familia reprezintă un grup de oameni care relaționează datorită unor legături de sânge, mariaj sau adopție. Acestea sunt, în fapt, cele trei forme de relații pe baza cărora se pot întemeia familiile. Relațiile dintre membrii familiei sunt relații de **rudenie**. *Rudenia* poate fi, la rândul ei, *biologică*, bazată pe legături „de sânge", sau *socială*, prin căsătorie. Putem însă vorbi și de *rudenie de tip spiritual*: nășia, frăția de cruce etc. Pot exista, totodată, și grupuri de oameni care au relații afective puternice și care nu formează totuși o familie (bazată pe căsătorie sau relații de sânge). Acesta este un exemplu des întâlnit în orașul modern, unde vecinii pot avea relații mai puternice între ei decât cu propriile familii. Atunci când rudenia nu se referă la relațiile dintr-o familie bazate pe legături de căsătorie sau de sânge vorbim de *rude fictive*.

Familia, ca instituție socială, deține în societate câteva funcții principale. Acestea sunt:

- **funcția de status** se referă la faptul că, în mod uzual, cele mai importante statusuri ale unei persoane sunt oferite de familie (fiu/fiică, soț/soție, mamă/tată etc.);
- **funcția afectivă** se referă la faptul că orice ființă umană își găsește echilibrul afectiv, în primul rând, în cadrul familiei;
- **funcția protectivă** se referă la faptul că oamenii sunt protejați, în orice societate, în primul rând, de instituția familiei, și mai apoi de alte instituții;

– **funcția economică** se referă la faptul că familia reprezintă o unitate economică, atât ca producție, cât și ca registru de consum;
– **funcția de socializare**, care a fost amintită deja în acest capitol, prin care se asigură învățarea comportamentelor, abilităților, informațiilor necesare fiecărei persoane pentru a putea să trăiască și să se dezvolte într-o societate;
– **funcția de reproducere** este una biologică și socială în același timp, presupunând dezvoltarea demografică a unei societăți.

În anul 2001 a fost realizat un studiu privind munca în mediul rural a copiilor de către Biroul Internațional al Muncii. Copiii care muncesc au fost rugați să motiveze de ce muncesc. Iată câteva răspunsuri :

- „Copiii care nu muncesc încep să bea sau să fumeze."
- „Munca înseamnă sănătate."
- „Învăț cum să devin o bună gospodină."
- „Trebuie să muncești ca să mănânci ceva."
- „Mama mea are mult de lucru și trebuie să o ajut."

Tipologia familiei

În dimensiune istorică, există o tipologie variată a acestei instituții. Tipul cel mai răspândit astăzi îl reprezintă **familia nucleară**. Aceasta este *familia formată din membrii a cel mult două generații care trăiesc în aceeași gospodărie.* Una dintre formele cele mai răspândite ale familiei nucleare o reprezintă *familia conjugală*, singura care are și funcții de procreere, care este o familie nucleară formată din soț, soție (eventual și copii). Deosebirea față de cazul mai larg al familiei nucleare este aceea că, în afară de forma conjugală, pot să mai existe și cazuri ale unor familii formate din alte tipuri de rude (bunici–nepoți, frate și soră etc.) care, menționăm din nou, trăiesc în aceeași gospodărie.

Un alt tip de familie nucleară este *familia monoparentală*, denumire utilizată pentru a desemna familiile în care copiii sunt crescuți doar de unul dintre părinți.

Opusă familiei nucleare este **familia extinsă**. Aceasta este formată din membrii a mai mult de două generații care, și în acest caz, trăiesc în aceeași gospodărie.

Norme ale familiei

O analiză a instituției familiei, relevantă pentru înțelegerea modului ei de funcționare, o oferă analiza normelor pe baza cărora ea funcționează.

a. Normele de căsătorie sunt normele sociale care reglementează alegerea partenerilor. Astfel, putem distinge două tipuri mari de căsătorie:

- *căsătoria endogamă* – presupune alegerea partenerului din interiorul grupului din care facem parte;
- *căsătoria exogamă* – se referă la căsătoria „în afara" grupului.

Normele de căsătorie endogamă pot lua forma unei presiuni sociale care ne determină să ne căsătorim cu persoane cu un status social similar cu al nostru: românii cu români, rromii cu rromi, tinerii cu tineri etc.

Cele mai importante norme de căsătorie sunt **normele de incest**. Ele interzic, în mod uzual, relațiile sexuale între părinți și copii, frați și surori, între copii și bunici, în general, între rude de gradul unu și doi, în unele societăți mergându-se până la mai multe grade de rudenie.

În fața casei

b. Normele care reglementează numărul partenerilor: acestea precizează foarte clar cu câte persoane ne putem căsători în același timp. Putem distinge astfel două tipuri mari de căsătorii sau familii:

- *căsătoriile de tip monogam* se încheie între un singur bărbat și o singură femeie. Căsătoriile de tip monogam sunt foarte răspândite astăzi, însă ele ridică unele probleme. S-a invocat, spre exemplu, faptul că o căsătorie de tip monogam nu mai există în realitate dacă este permisă instituția divorțului deoarece, în fapt, o femeie sau un bărbat pot avea în decursul vieții mai mulți copii cu mai mulți soți sau soții, chiar dacă au avut un singur partener în același timp. Din acest motiv, unii autori au preferat termenul de *monogamie serială*, care ar corespunde mult mai bine modelului familiei contemporane;
- *căsătoriile de tip poligam*, întâlnite mai ales la nivelul comunităților arhaice.

c. Normele de autoritate sunt normele care privesc conducerea și exercitarea puterii la nivelul familiei. Potrivit acestor norme, putem avea *familii patriarhale*, *matriarhale* și *familii bazate pe norme de exercitare comună a puterii*. O mare parte a istoriei, familiile au fost de tip **patriarhal**, puterea fiind exercitată de tată. **Matriarhatul** presupune un tip de familie în care conducerea și autoritatea este exercitată de mamă. În societatea contemporană cel mai des întâlnite sunt cazurile de împărțire între soți a autorității în familie, deși aceasta este rareori una egală și, de aceea, este greu de definit o limită tipologică pentru această familie.

info

Căsătoriile de tip poligam pot lua trei forme:

- *poliginie*, atunci când un bărbat se poate căsători cu mai multe femei;
- *poliandrie*, atunci când o femeie se poate căsători cu mai mulți bărbați;
- *căsătoriile de grup*, atunci când un grup de femei se căsătorește cu un grup de bărbați, existând libertate totală a relațiilor în interiorul grupurilor.

d. Normele de locație sunt normele care stabilesc unde se întemeiază gospodăria unei noi familii. Aceste norme pot fi de:

- *patrilocație* când noua familie poate să se stabilească în gospodăria părinților băiatului;
- *matrilocație* când noua familie poate să se stabilească în gospodăria părinților fetei;
- *neolocație* când se întemeiază o nouă gospodărie. Neolocația este cea mai răspândită normă contemporană de locație, însă respectarea ei depinde, în mod evident, de resursele pe care se poate baza o nouă familie.

e. Normele pentru alegerea partenerului: în societatea contemporană considerăm uzual faptul că atracția reciprocă și afectivitatea reciproc împărtășită constituie baza selecției partenerilor sau ceea ce în sociologie numim **dragoste romantică**. În realitate, există mult mai multe norme și factori care reglementează această selecție, pentru că nu ne îndrăgostim de oricine, oriunde și oricând.

Una dintre normele de alegere a partenerului o reprezintă **homogamia**. Această regulă indică faptul că *selecția partenerilor în vederea căsătoriei se face pe baza asemănării acestora din punctul de vedere al statusurilor pe care le dețin* (al nivelului de instruire, de educație, al clasei sociale, al religiei etc.). Homogamia ne explică de ce majoritatea căsătoriilor se produc între persoane care se aseamănă din punct de vedere al condiției lor sociale, economice și culturale.

Un alt factor important în alegerea partenerilor/persoanelor care ne plac și de care ne îndrăgostim este **proximitatea**, adică apropierea. Cu alte cuvinte, preferăm parteneri care sunt mai aproape de noi, cu care ne-am obișnuit. Psihologii sociali au descoperit că, în numeroase cazuri, aprecierea anumitor indivizi este legată de cât de des interacționăm sau ne vedem cu aceștia.

Leon Festinger (1919–1990), un celebru psiholog social, a arătat că, ori de câte ori avem două sau mai multe cogniții (informații, idei, păreri) care se află în disonanță (contradicție), vom tinde să reconsiderăm cognițiile respective pentru a ne micșora sau anula disonanța (**teoria disonanței cognitive**). Spre exemplu, dacă ne întâlnim toată ziua cu o persoană pe care nu o putem suporta, atunci vom avea o disonanță cognitivă. Starea de disconfort pe care o resimțim nu se poate diminua decât dacă eliminăm unul dintre factori. Fie îl evităm, fie reconsiderăm părerea negativă față de respectivul.

Divorț și căsătorie

Căsătoria este o instituție socială, ca și divorțul. **Divorțul** are ca funcție desfacerea (anularea) căsătoriilor. Deși aparent sunt polare, cele două instituții funcționează foarte diferit. Dacă, spre exemplu, căsătoriile se pot încheia

relativ ușor în orice societate, divorțul presupune întotdeauna și oriunde un procedeu mult mai complicat, existând chiar societăți unde este interzis. Acest lucru este firesc pentru că orice societate caută să promoveze prin toate mijloacele instituția familiei și este normal să fie ușurată încheierea căsătoriilor și să fie complicate preocedeele pentru obținerea divorțului.

În orice societate există incomparabil mai puține divorțuri decât căsătorii. Numărul divorțurilor este important și se măsoară printr-un indicator special care se numește **divorțialitate** și care *reprezintă numărul de divorțuri la o mie de căsătorii.* Creșterea ratei divorțialității indică existența unor probleme în respectiva societate.

info

În ultimele decenii, rata divorțialității s-a dublat în țările dezvoltate, inclusiv în România. Circa 20% din divorțuri se produc în primii trei ani de la căsătorie, ceea ce trădează existența unor incompatibilități de adaptare a partenerilor.

Există mai mulți factori care conduc la instabilitatea familiilor.

- **Vârsta**: diferențele foarte mari de vârstă între soți (de cel puțin zece–cincisprezece ani), constituie o sursă majoră a instabilității. Pe de altă parte, vârsta similară, în condițiile în care cei doi au mai puțin de 22–24 de ani, reprezintă, de asemenea, o sursă de instabilitate. Căsătoriile cele mai stabile sunt cele în care bărbatul are o vârstă cu 2–4 ani mai mare decât femeia.
- **Șocuri în familie**: experiențele traumatizante de la nivelul familiei, moartea copiilor, a unor rude foarte apropiate, pierderile materiale importante pot conduce la tensiuni capabile să crească instabilitatea familiei.
- **Nevoia de îndepărtare a unuia dintre soți de una sau de ambele familii din care provin partenerii**: dacă unul dintre soți dorește să trăiască departe de propria familie sau de aceea a soțului/soției, câtă vreme celălalt partener nu dorește acest lucru este un alt motiv de instabilitate.
- **Diferențe sociale, economice sau culturale majore între cei doi soți**: diferențele semnificative, de orice natură, conduc întotdeauna la un potențial mare de deficiențe de comunicare, de tensiune și de conflict.
- **Regula celor șase luni și a celor trei ani**: dacă cei doi soți s-au căsătorit la mai puțin de șase luni sau la mai mult de trei ani de la prima întâlnire, acea familie va avea un coeficient mai mare de instabilitate. Explicația este simplă: mai puțin de șase luni

Tânără mireasă

înseamnă că partenerii nu au avut suficient timp să se cunoască; în cazul în care căsătoria a întârziat mai mult de trei ani, atunci, probabil, au existat anumite motive pentru care cel puțin unul din parteneri a ezitat să se căsătorească și, de aici, și probabilitatea crescută a unor reeditări ale acestor motive.

- **Instabilitatea familiilor din care provin partenerii**: modelele de familii conflictuale, monoparentale, în cazul unuia dintre soți cresc șansele de instabilitate din cauza existenței unui posibil efect de socializare în această direcție.
- **Femeia rămâne însărcinată înaintea căsătoriei sau în primul an de mariaj**: dacă femeia este deja însărcinată înaintea căsătoriei este posibil ca acesta să fi fost motivul major al mariajului, ceea ce nu este suficient pentru stabilitatea viitoare a relațiilor de familie. De asemenea, obținerea de către cei doi soți, într-un timp relativ scurt, atât a statusului de părinte, cât și al celui de soț/soție, poate constitui o situație foarte frustrantă, rolurile asociate acestor statusuri fiind dificile și implicând un mod de viață total diferit față de cel al unei femei tinere nemăritate sau al unui bărbat necăsătorit.

Urarea „casă de piatră" își are rădăcinile în norma neolocației, tinerii urmând ca, după căsătorie, să își întemeieze propria gospodărie, casele de piatră (de obicei, piatră de râu) fiind mai trainice decât acelea de lemn sau de pământ, cum aveau majoritatea.

Alternative la familia clasică

Familia ca instituție a evoluat permanent de la începuturile civilizației umane, forma actuală, care ne este cunoscută, reprezentând doar o etapă în acest proces evolutiv. Prin urmare, trebuie să ne așteptăm ca și acest model să evolueze. Cum o va face însă? Care sunt alternativele la familia clasică de astăzi? Prezentăm în continuare câteva alternative care există în acest moment.

1. **Familia de tip poligam** (în fapt, este vorba de poliginie) este un tip de familie des întâlnit în unele state arabe și orientale.

2. **Căsătoria de tip homosexual**: a devenit legală în unele societăți. Este vorba fie de homosexualitatea propriu-zisă, de tip masculin, fie de lesbianism, în cazul relațiilor dintre femei. Această formă a familiei ridică semne de întrebare referitoare la asigurarea funcției de reproducere și, implicit, de socializare. Tendința spre

În ziua nunții

homosexualitate nu este însă majoritară la nivelul populației.

3. Coabitarea consensuală presupune ca două persoane să trăiască în comun, ca o familie, însă în afara unei căsătorii formale. Coabitarea consensuală este de două tipuri: *coabitare consensuală premaritală*, atunci când cei doi trăiesc împreună o perioadă de timp, înaintea căsătoriei sau în vederea unei căsătorii ulterioare și *coabitare consensuală propriu-zisă*, atunci când cei doi decid să trăiască permanent în acest mod. Numărul coabitărilor consensuale a crescut aproape constant în ultimele decenii, foarte multe cupluri decizând, măcar pentru o perioadă de timp, să trăiască astfel.

Aceste alternative pot fi înlocuite de altele. Mutațiile semnificative la nivelul unei instituții sociale precum aceea a familiei, nu se produc în câțiva ani, ci, uneori, chiar în secole.

Religia ca instituție socială

Un aspect extrem de important al vieții sociale îl reprezintă, fără îndoială, religia. Într-o formă sau alta ea se regăsește la nivelul tuturor societăților, răspunzând unor nevoi sociale majore. Într-o definire succintă, vom spune că **religia** *reprezintă ansamblul credințelor și comportamentelor umane cu privire la ființe, forțe sau puteri supranaturale, sacre sau divine.* La bază religiei stă distincția dintre *sacru* – tot ceea ce este supranatural, divin – și *profan* – tot ceea ce este obișnuit, pământesc.

Într-un moment sau altul, fiecare dintre noi ne-am rugat și am invocat divinitatea. Unii dintre noi o facem sistematic, alții, doar ocazional și foarte puțini deloc. Dar și modul în care invocăm divinitatea (cărui Dumnezeu ne adresăm și cum) diferă foarte mult în funcție de religia căreia îi aparținem. Spre exemplu, în România, potrivit recensământului din 2002, peste 99% dintre români au declarat că aparțin unui număr de 17 religii distincte. Chiar dacă avem tendința de a minimaliza rolul și importanța religiei, ea rămâne o instituție socială extrem de importantă. De altfel, multe dintre conflictele mondiale actuale au, la origine, justificări religioase, fundamentalismul religios fiind considerat vinovat de escaladarea unor fenomene sociale precum terorismul.

info

În România, normele de incest interzic căsătoria până la nivelul verilor de gradul doi. În unele societăți sud-americane însă, căsătoria între veri primari este permisă și chiar agreată de către familii.

Exerciții și teme de reflecție

1. Citiți următoarele definiții ale culturii:
   a. Cultura este complexul care include cunoașterea, credințele, arta, morala, legile, obiceiurile și orice fel de capacități și deprinderi achiziționate de om ca membru al societății.
   b. Cultura se referă la cultivarea spiritului și la învățare.
   c. Cultura reprezintă toate modurile de gândire, de comportament și de producție transmise de la o generație la alta prin comunicare sau prin orice alt mijloc, cu excepția celui genetic.
   d. Cultura este constituită dintr-o componentă ideatică (totalitatea ideilor care sunt vehiculate într-o societate dată), o componentă obiectuală (toate tipurile de produse culturale care au o existență materială) și una normativă (totalitatea regulilor pe care oamenii le respectă într-o societate).
   Discutați împreună și decideți ce definiție ați folosi dacă ați dori să explicați ce este cultura. Argumentați-vă răspunsurile.

2. Consultați un exemplar din regulamentul liceului vostru. El cuprinde normele care reglementează activitatea în școală a tuturor „actorilor" ei. Lucrați pe grupe și stabiliți ce fel de norme cuprinde regulamentul. Caracterizați-le, folosind elementele lor de clasificare cuprinse în manual.

3. Socializarea este influențată de următorii factori:
   - factorii biologici;
   - mediul fizic;
   - cultura;
   - experiența de grup;
   - experiența personală.

   Discutați pe perechi și apoi cu toată clasa despre influența lor specifică în cazul vostru, ca elevi în clasa a XI-a, din localitatea voastră.
   Comparați apoi acțiunea factorilor de socializare cu acțiunea agenților de socializare. Rețineți în scris asemănările și deosebirile dintre ele.

4. Statusul reprezintă poziția deținută de un individ într-o anumită structură socială.
   Rolul social reprezintă ansamblul comportamentelor pe care le performează un individ în baza statusului pe care îl deține.
   Formați perechi și stabiliți următoarele:
   a. Care este cel mai important status pe care îl aveți, din punctul vostru de vedere?
   b. Ce rol i se asociază? Sunteți mulțumit de el? Dar ceilalți?
   c. Care este statusul care vă displace cel mai mult?
   d. Cum procedați cu rolul care i se asociază? Cât de nemulțumiți sunt ceilalți?

e. Dacă știți aceste lucruri, cum vă comportați în continuare? Este corect? De ce? Comentați cu toată clasa cazurile pe care le considerați cel mai greu de rezolvat. Ce poate face clasa ca grup?

5. Priviți fotografiile de mai jos:

Discutați împreună despre ce reprezintă ele, despre rolurile și statusurile persoanelor din imagini. Numiți indicatorii de status prezenți.

6. Aduceți în clasă poze ale voastre și ale familiei voastre în care să existe indicatori de status și comentați împreună imaginile.
Discutați împreună despre indicatorii de status pe care îi puteți detecta.

7. Discutați despre funcțiile familiei, arătând dacă ele sunt aceleași în cazul oricărei familii. Argumentați-vă punctele de vedere.

8. Formați grupe de câte patru elevi și alegeți fiecare câte un tip de normă care reglementează familia. Discutați care este părerea voastră despre felul în care respectivele norme sunt sau nu respectate în localitatea voastră. Prezentați pe rând punctele voastre de vedere și discutați-le împreună. Ați avut toți același punct de vedere? De ce?

test de

1. Numiți trei factori de socializare și explicați-i succint pe fiecare..... **3p.**
2. Numiți două tipuri de instituții sociale și exemplificați-le..... **2p.**
3. Normele sociale în baza cărora familia funcționează sunt diferite. Alegeți două categorii de asemenea norme pe care le considerați cele mai importante. Explicați-le pe fiecare justificând alegereafăcută..... **2p.**
4. Definiți instituția totală. Alegeți un exemplu de asemenea instituție și explicați în ce constă caracterul total al ei..... **2p.**

Un punct se acordă din oficiu.

capitolul

Structura socială

GRUPUL ŞI RELAŢIILE SOCIALE

Fiecare om aparţine, în acelaşi timp, unui număr foarte mare de grupuri: familia, prietenii cu care jucăm cărţi, prietenii cu care ieşim la petreceri, colegii de clasă, vecinii de bloc sunt tot atâtea grupuri din care facem parte. În fapt, ne formăm şi trăim în şi prin grupuri. Mai mult decât atât, atunci când suntem într-un grup, ne purtăm altfel decât atunci când suntem singuri. La adăpostul sentimentului de securitate pe care ni-l dă grupul şi din cauza presiunii de grup, facem lucruri pe care singuri nu le-am face. Astfel, cei mai mulţi tineri încep să fumeze sau chiar să se drogheze din cauza presiunii de grup. Tot din cauza presiunii de grup se produc

cele mai multe chiuluri de la școală – de regulă, nu chiulim singuri, ci împreună cu alți colegi sau pentru a fi alături de alți prieteni. Tot din cauza presiunii de grup, tinerii ajung să își înceapă viața sexuală din ce în ce mai devreme.

Aparent, noțiunea de grup este simplă și ușor de înțeles. Cu toate acestea, la nivelul limbajului comun, folosim o serie de cuvinte care, într-o anumită măsură, desemnează lucruri asemănătoare: *grup*, *echipă*, *mulțime*, *adunare*, *gloată*, *clică*, *gașcă* etc. Nici în sociologie definirea noțiunii de grup nu este foarte simplă, existând o serie de concepte distincte care definesc „grupuri de oameni" aparte și anume:

a. Mulțimea este un tip aparte de grupare umană în care oamenii nu se cunosc între ei, se întâlnesc întâmplător și stau împreună pentru perioade scurte de timp. Tinerii adunați la un concert formează o mulțime, nu un grup.

b. Echipa este un tip aparte de grup în care membrii au roluri bine definite și exersate pentru atingerea unui scop comun conștientizat și asumat de toți membrii. Astfel, când ne uităm la un meci de fotbal, vedem o echipă, nu un grup de fotbaliști. În același fel, spunem despre colegii noștri de clasă că formează un grup și doar în anumite situații o echipă.

c. Categoria socială este un concept folosit în sociologie pentru a desemna mai mulți oameni care au caracteristici similare la nivelul unei populații – spre exemplu, profesorii dintr-un județ formează o categorie socială, fără a forma un grup.

În sociologie, **grupul social** este definit ca fiind orice agregare umană de două sau mai multe persoane, având următoarele caracteristici:

- *sentimentul de apartenență la grup* – membrii grupului conștientizează faptul că formează un grup și, mai mult decât atât, ei sunt percepuți ca atare de către ceilalți membri ai societății (ceilalți se raportează la ei ca la un grup);
- *între membrii grupului există interacțiuni* – altfel spus, dacă între membrii unei colectivități umane nu există nici un fel de relații, atunci nu avem de a face cu un grup, ci, cel mult, cu un grup potențial sau cu o categorie socială;

info

Grupul parlamentar este un tip special de grup care desemnează o grupare a deputaților și senatorilor din parlament formată din reprezentanți ai unor partide și care adoptă, în general, aceeași poziție politică.

* *existența unor caracteristici comune* (valori, credințe, aspirații, obișnuințe, interese comune);
* *existența unor interese comune și a unui scop comun.*

Tipologia grupurilor sociale

După cum am văzut și din exemplificarea de mai sus, grupurile din care facem parte pot fi extrem de diferite. Unele sunt mari, altele sunt mici. Unele implică relații și interacțiuni intense, altele mai puțin intense. În continuare, vom trece în revistă câteva dintre cele mai importante tipuri de grupuri sociale.

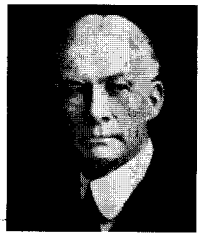

Conceptul de grup primar, desemnează acele grupuri în care interacțiunile au, în primul rând, o bază afectivă. El a fost propus, la începutul secolului trecut, de sociologul american Charles H. Cooley (1864–1929), unul dintre întemeietorii Societății Americane de Sociologie (1905).

a. Grupuri primare și grupuri secundare:
– **grupurile primare** sunt grupuri mici, în care membrii comunică direct și au relații de tipul „față în față". Ele au o puternică încărcătura afectivă, având o mare putere de influențare a individului. Familia sau grupul de prieteni sunt exemple de grupuri primare;
– **grupurile secundare**, opusul grupurilor primare, desemnează grupurile care nu se bazează pe interacțiuni afective; sunt, adesea, grupuri de interese sau profesionale care au, în mod uzual, scopuri precise și în care, de cele mai multe ori, interacțiunile sunt mijlocite de instrumente. Implicarea emoțională a individului în aceste grupuri este redusă.

b. Grupuri formale și grupuri informale:
– **grupurile formale** sunt grupuri care au o formă prestabilită, creată în mod normal de o structură organizațională. Pozițiile și relațiile din interiorul grupurilor formale sunt independente de subiecții care le ocupă, acestea fiind redate printr-o organigramă. Relațiile și interacțiunile din grupurile formale se realizează după anumite reguli scrise, în interiorul grupului existând o ierarhie oficială. Astfel, toți profesorii dintr-un anumit liceu formează un grup formal;
– **grupurile informale** sunt grupuri „naturale", care apar în decursul interacțiunilor dintre anumiți subiecți. Aceste grupuri, de cele mai multe ori, nu au scopuri, reguli sau structuri interne clar precizate. Apartenența la un astfel de grup are la bază simpatia și atracția dintre membri.

Trebuie precizat aici că aceste două tipuri de grupuri nu sunt incompatibile, ele putând coexista. Astfel, într-un grup formal mare (cum este grupul profesorilor liceului vostru sau grupul elevilor din clasa de care aparțineți) pot exista unul sau mai multe grupuri informale formate din 3–4 profesori sau elevi între care există relații de apropiere, de simpatie reciprocă. La nivelul unui grup, ansamblul interacțiunilor dintre membrii săi poate avea la bază trei *tipuri* mari de *relații*: *atracție*, *respingere* sau *indiferență*. Analiza acestor relații în interiorul unui grup informal ne permite trasarea unei *sociograme*, adică a unei hărți a relațiilor dintre indivizi, a subgrupurilor și canalelor de comunicare din interiorul grupului.

Sociograma, ca hartă a relațiilor informale dintr-un grup, se poate releva prin intermediul testelor sociometrice care au fost elaborate de psihiatrul austriac de origine română, Jakob Levy Moreno (1889–1974), inventatorul psihodramei și sociometriei și unul dintre cei care au folosit pentru prima oară psihoterapia de grup. *Testul sociometric* presupune aplicarea unui chestionar simplu în care membrii grupului sunt rugați să menționeze: „trei persoane cu care v-ar plăcea să vă petreceți timpul liber și trei persoane cu care nu v-ar plăcea". Pe baza răspunsurilor, se trasează harta relațiilor de apropriere și a relațiilor de respingere.

c. Grupuri de apartenență și de referință:

– **grupurile de apartenență** sunt grupurile din care facem parte la un moment dat;

– **grupurile de referință** sunt acelea din care nu facem parte, deși luăm ca reper valorile, normele și/sau simbolurile lor. Grupurile de referință sunt grupuri pe care le apreciem și la care aspirăm să ajungem, ele putând avea o influență covârșitoare asupra noastră. Aceste grupuri de referință au un rol esențial în socializarea anticipativă, fiind grupuri ale căror specificități (valori, atitudini, comportamente) avem tendința de a le imita. Mai mult decât atât, din rândul grupurilor de referință cei mai mulți tineri își selectează idolii. Dorința prea puternică de a face parte dintr-un anumit grup de referință poate, în unele cazuri, genera frustrări, insatisfacții și stări de disconfort față de grupul actual.

d. Înăuntru și în afara grupului (*in-group* și *out-group*)

Această distincție scoate în evidență tendința unor grupuri de a se delimita clar de ceilalți indivizi care nu sunt membri ai grupului. Astfel, unele grupuri pot fi închise, exclusiviste sau ermetice, membrii lor neputând face parte din alte grupuri complementare. Un exemplu în acest sens îl reprezintă clasele de elevi. Dacă faci parte din grupul elevilor din clasa a XI-a B, nu poți face parte și din grupul elevilor din clasa a XI-a C. În astfel de grupuri, membrii tind să se definească prin diferențierea de ceilalți și în opoziție cu ei, tind să se perceapă ca fiind speciali comparativ cu toți ceilalți din afara grupului,

ajungând să definească lumea în termenii „noi" și „ei". Astfel de grupuri pot ajunge foarte ușor să intre în competiție între ele și chiar să dezvolte comportamente agresive, așa cum este cazul suporterilor unei echipe de fotbal. Astfel de interacțiuni se pot dezvolta între diferite licee („noi, cei de la liceul X, versus ei, cei de la liceul Y"), între elevii diferitelor clase din același liceu („noi, cei din clasa A versus ei, cei de la B") dar și între grupuri de elevi din aceeași clasă („noi, rockerii, versus ei, hiphoperii, sau maneliștii"; „noi, cei care știm să ne distrăm, versus ei, tocilarii"). Simpla apartenență la un astfel de grup determină individul să împartă lumea în „noi" și „ei" și, implicit, să dezvolte atitudini și comportamente de superioritate sau chiar de denigrare și ostilitate față de ceilalți. Trebuie precizat că astfel de comportamente se manifestă pregnant în situațiile în care astfel de grupuri intră în competiție, competiția determinând, totodată, și creșterea coeziunii interne. Într-un astfel de grup, indivizii care excelează în a promova identitatea propriului grup dobândesc cu ușurință o poziție centrală în cadrul grupului.

Dinamica grupurilor – efecte și presiuni de grup

Una dintre temele majore de studiu în științele sociale o reprezintă analiza proceselor care au loc în interiorul unui grup, acest domeniu de analiză fiind cunoscut sub numele de **dinamica grupurilor**. În continuare, vom analiza câteva dintre aspectele cele mai importante legate de dinamica grupurilor.

Bruce Tuckman (n. 1938), sociolog american, a publicat în 1965 studiul *Etapele de dezvoltare a grupurilor mici* în care dezvolta teoria sa despre formarea și dezvoltarea grupurilor.

Formarea grupurilor

Grupurile nu sunt elemente statice, natura relațiilor dintre membrii unui grup fiind într-o permanentă schimbare. Grupurile sunt entități vii care trec prin anumite etape în care membrii grupului se raportează unii la alții în moduri diferite. Una dintre cele mai cunoscute analize ale etapelor pe care le parcurge un grup îi aparține sociologului Bruce Tuckman potrivit căruia orice grup parcurge sau poate parcurge următoarele patru etape:

1. **Formarea** – este etapa de început a grupului, în care membrii nu se cunosc între ei, relațiile fiind extrem de politicoase și protocolare. În această

etapă preocuparea indivizilor este de a-i cunoaște pe ceilalți și de a explora propriile șanse de afirmare în cadrul grupului.

2. Furtuna. Este etapa conflictuală în care indivizii își negociază pozițiile în cadrul grupului. Acum apar tensiuni și se negociază relațiile de autoritate și sferele de influență între membrii grupului. În cazul unor grupuri mai mari, în această etapă se formează sub-grupuri și alianțe între diverse persoane, adesea etichetate drept „clici" sau grupuri de interese. Grupurile care nu reușesc să depășească această etapă ajung să trăiască într-o permanentă stare de tensiune și neîncredere, indivizii irosindu-și energiile pentru a menține luptele interne. Adesea, la nivelul limbajului comun, spunem despre astfel de grupuri că au membri care „se mănâncă între ei".

3. Normarea – este etapa în care se stabilesc normele pe baza cărora va funcționa grupul, în care se ratifică rezultatele negocierii din etapa anterioară. Astfel, grupul ajunge să își definească o anumită ordine interioară. În această etapă apar ceea ce s-ar putea numi *statusuri emergente*, adică poziții în grup care sunt rezultatul interacțiunilor și negocierilor.

4. Funcționarea – Este etapa în care grupul funcționează respectând regulile agreate, perioada de productivitate maximă.

Evident că nu toate grupurile trec prin toate aceste patru etape și nu peste tot cele patru etape se manifestă cu aceeași intensitate. Ceea ce trebuie remarcat este faptul că, aproape în orice grup, indivizii sunt animați de nevoia de a-și defini clar poziția și sferele de influență în cadrul grupului. Apar astfel comportamente de delimitare a „teritoriului" propriu și comportamente de dominare care nu fac altceva decât să definească *structura de putere a grupului* (cum este împărțită puterea între membrii grupului). Trebuie menționat că nu există grupuri în care toți membrii să aibă poziții egale. La prima vedere, unele grupuri ar putea părea simetrice în ceea ce privește distribuirea puterii și influenței între membrii, însă, la o analiză mai atentă, se pot distinge clar diferențele dintre indivizi, unii având o poziție centrală, alții, o poziție periferică în grup.

Știați că...

Conform ultimului recensământ al populației României din 2000, femeile sunt majoritare, ele reprezentând 51% din populație. Cu toate acestea, femeile sunt slab reprezentate la vârful ierarhiei sociale și politice din România.

Într-un experiment menit să analizeze *efectul de așteptare*, Bibb Latané (n. 1937) chema diferite persoane pentru un test. Subiecții așteptau împreună cu un asistent într-o sală pentru a fi testați. Asistentul, la un moment dat, pleca într-o cameră alăturată. Imediat, de acolo se auzeau niște sunete puternice și un țipăt al asistentului. Au fost organizate mai multe situații de experimentare în care în sală se aflau un singur subiect, doi, trei etc. Atunci când în sală se afla un singur subiect, aproape în toate cazurile acesta se ridica și mergea în camera vecină pentru a vedea ce s-a întâmplat, încercând să își ofere ajutorul. Atunci când se aflau două persoane, timpul de reacție al acestora era mai mare, timp care, în general, creștea odată cu creșterea numărului de subiecți. Atunci când erau mai mulți, apărea în mod frecvent, situația în care subiecții nu reacționau deloc, rămânând să aștepte în continuare, fără să facă nimic.

Ce spun sociologii despre comportamentul grupurilor

Două perechi de ochi văd mai bine decât una singură?

Deși în mare parte adevărat, principiul enunțat prin proverbul de mai sus este, adesea, contrazis de realitate, la nivelul grupurilor funcționând ceea ce se cheamă **efectul de așteptare** – numit și „efectul de spectator sau de indiferență". El a fost descoperit de Bibb Latané în urma unui studiu de caz. Studiul său se referea la o crimă produsă în 1964 într-un cartier din New York, unde o femeie a fost violată și omorâtă chiar în fața blocului unde locuia. Zeci de vecini, care puteau urmări scena de la ferestre, au fost martori ai crimei. Cercetătorul american a fost intrigat de faptul că, deși erau atât de mulți oameni care puteau să o ajute pe femeie, fie și dând numai un mesaj poliției (crima a durat aproape o jumătate de oră), poliția a fost chemată foarte târziu. Vecinii, marea majoritate, erau persoane respectabile, religioase, cu un puternic sentiment civic. Cu toate acestea, ajutorul lor, cel mai simplu posibil, chemarea poliției, s-a făcut cu o mare întârziere.

Cauza principală pentru această situație rezidă tocmai în ceea ce Latané a denumit *efectul de așteptare*. Acest efect apare în orice situații de grup și presupune că *un comportament de ajutor reclamat de o anumită situație apare într-un interval de timp invers proporțional cu numărul celor care îl pot oferi.*

Prin urmare, cu cât există mai puțini oameni care pot oferi ajutorul, cu atât acesta va fi oferit mai repede. Așteptarea se produce pentru că, datorită prezenței celorlalți, indivizii resimt o responsabilitate scăzută de a acționa. Astfel, cei mai mulți așteaptă ca altcineva să ia inițiativa. Vom vorbi, așadar, de responsabilitate *difuză* la nivelul întregului grup și de o „anesteziere" a responsabilității individuale.

Unde-s doi puterea crește?

Efectul „pierderii de vreme" a fost descoperit de un inginer agronom francez la sfârșitul anilor '80 ai secolului al XIX-lea, Max Ringelmann (1861–1931). El a observat că oamenii depun un efort individual mai mic atunci când muncesc împreună cu alte persoane, iar efortul lor individual nu poate fi cunoscut. Cu alte

cuvinte, dacă există o sarcină pe care mai mulți indivizi trebuie să o rezolve împreună, în condiții de anonimat al efortului individual, implicarea acestora va fi invers proporțională cu numărul membrilor. Ringelmann a pus mai mulți studenți să tragă de o sfoară care avea la un capăt un dinamometru. El a cerut fiecărui student să tragă individual de sfoară, apoi, în echipe de diverse mărimi și a constatat că, deși forța de tragere creștea (în mod logic) odată cu creșterea numărului de subiecți, forța depusă de fiecare se afla într-o relație invers proporțională, scăzând odată cu creșterea numărului de participanți. Spre exemplu, forța depusă de un individ dintr-un grup de șapte persoane era de aproximativ 75% din forța depusă de subiect în cazul în care trăgea singur.

Acest efect ne explică de ce activitățile colective, în care nu pot fi cuantificate eforturile individuale, sunt întotdeauna caracterizate de o eficiență scăzută. Efectul mai sugerează un aspect extrem de important pentru desfășurarea oricărei activități economice: creșterea numărului de participanți la o activitate nu presupune, în mod necesar, o creștere a eficienței direct proporțională cu numărul participanților, ba mai mult, dincolo de o anumită limită, efortul subiecților va scădea dramatic, punând în pericol activitatea respectivă.

Două capete gândesc mai bine decât unul singur?

Aparent, afirmația de mai sus pare logică și universal aplicabilă și, în cele mai multe dintre cazuri, așa și este. Grupurile au capacitatea de a genera mai multe idei decât indivizii izolați. Există însă situații în care grupurile, din cauza presiunii de grup, ajung să ia decizii catastrofale. Acesta este fenomenul de **gândire de grup** sau *groupthink*. Termenul a fost propus de Irving Janis, care a analizat una dintre cele mai catastrofale acțiuni militare americane de după al Doilea Război Mondial. Este vorba de acțiunea de invadare a Cubei, din Golful Porcilor, care a avut loc pe 17 aprilie 1961.

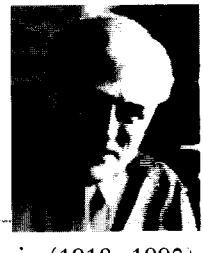

Irving Janis (1918–1990), psiholog social american. A propus celebra teorie a existenței unei așa-numite gândiri de grup (*groupthink*) în lucrările sale: *Victime ale gândirii de grup* (1972) și *Groupthink. Studii psihologice ale deciziilor și fiascourilor politice* (1982).

Janis a facut un studiu de caz al acestei acțiuni pe care l-a publicat într-o lucrare unsprezece ani mai târziu (1972). Grupul studiat a fost un grup decizional condus chiar de președintele John Kennedy (1917–1963), care a planificat și condus operațiunile militare. Planul de acțiune presupunea debarcarea la Golful Porcilor a 1.400 de cubanezi exilați, care fuseseră pregătiți de C.I.A. și

info

Solomon Asch (1907–1996), celebrul psiho-sociolog american, a realizat un experiment care avea menirea să evidenţieze comportamentul grupului. Subiecţilor li se prezenta o planşă cu o linie, apoi li se prezenta o altă planşă cu trei linii de mărimi diferite, din care doar una era egală cu linia din prima planşă. Subiecţii erau introduşi pe rând într-un grup cu alte şase persoane – colaboratori ai lui Asch – urmând ca penultimul să spună care dintre cele trei linii din planşa a doua era egală cu linia din prima planşă. În cadrul experimentului, primii cinci membri ai grupului erau instruiţi să dea un răspuns evident greşit, creând, în felul acesta, o presiune de grup. Experimentul a arătat că 70% dintre subiecţi au cedat presiunilor grupului şi au răspuns şi ei greşit, chiar dacă erau convinşi de faptul că răspunsul este eronat. Procentul este foarte mare dacă luăm în consideraţie că în situaţia în care li s-a cerut să răspundă singuri (fără nimeni în preajmă) doar 1% au indicat un răspuns greşit.

care, sprijiniţi de armata americană, trebuiau să producă numeroase tulburări în provincie, iar, în final, să conducă la o revoltă aparent populară, care să-l înlăture de la putere pe proaspătul conducător al Cubei (din 1959) Fidel Castro (n. 1926). Acţiunea a reprezentat pentru mulţi analişti militari cel mai mare eşec suferit de americani după al Doilea Război Mondial. Toţi cei 1.400 de cubanezi au fost omorâţi sau luaţi prizonieri, toată tehnica militară americană fiind distrusă sau capturată.

Janis şi-a propus să explice cauzele pentru care această operaţiune nu a reuşit. El a considerat că membrii grupului de decizie au fost victime ale fenomenului *groupthink*, adică a unui efect de grup caracterizat printr-o tendinţă puternică de căutare a acordului între membri şi care produce efecte distructive asupra percepţiei şi analizei realităţii, asupra judecăţilor morale şi asupra eficienţei mentale a membrilor grupurilor decizionale înalt coezive.

Acest fenomen, caracteristic grupurilor înalt coezive şi cu un conducător puternic, are la bază tendinţa membrilor de a se autocenzura şi de a evita atitudinile critice. Printre fenomenele care însoţesc acest efect trebuie menţionate următoarele:

- iluzia invulnerabilităţii;
- supraîncrederea;
- subaprecierea adversarului;
- tendinţa exagerată de asumare a riscului;
- stereotipuri în aprecierea adversarului.

Greşelile efectuate sub aceste presiuni pot fi uriaşe, analiza lui Janis reliefând zeci de erori pe care specialişti, chiar slabi din punct de vedere profesional, nu le-ar fi făcut în condiţii normale.

Stratificarea Socială

Stratificarea socială este un fenomen care ne afectează profund vieţile. Termenul face trimitere la geologie, mai exact, la modul în care straturile de rocă se suprapun. În mod similar, stratificarea socială înseamnă ordonarea pe verticală a indivizilor unui grup sau ai unei societăţi în funcţie de:

- **resursele** pe care aceştia le au la dispoziţie. Prin resurse înţelegem, de obicei, orice „lucru" care are

valoare pentru membrii unui grup sau ai unei societăți. Exemplul cel mai la îndemână îl reprezintă banii – ca resursă financiară. Aurul, bijuteriile, automobilele de lux, hainele, operele de artă, locuințele, pământul constituie resurse ori bunuri intens valorizate în societățile contemporane;

– **influența socială** de care aceștia dispun. Prin influență socială avem în vedere două lucruri: pe de-o parte, este vorba de putere – capacitatea unui individ de a-și impune propria voință în ciuda rezistenței altora. Pe de altă parte, influența socială se referă și la prestigiul ori stima de care se bucură o persoană datorită poziției pe care o are. Bunăoară, un director de școală se poate bucura de mai mult prestigiu în localitate decât personalul auxiliar al instituției.

Consecința directă a stratificării sociale este inegalitatea socială – faptul că membrii unei societăți au acces *inegal* la resurse, poziții și influență socială. Stratificarea și inegalitățile sociale sunt fenomene universale în sensul că ele sunt prezente în toate societățile umane, indiferent de perioada istorică. Ceea ce diferă între societăți și de la o perioadă istorică la alta este amploarea inegalităților dintre indivizi și caracterul drept sau nedrept al acestora inegalități. Astfel, într-o societate democratică, existența inegalităților este firească atât timp cât este asigurată egalitatea de șanse între indivizi.

Teorii cu privire la stratificarea socială

În decursul timpului, sociologii au formulat răspunsuri diferite cu privire la sursele stratificării sociale. În paginile următoare ne vom opri asupra a trei teorii majore – teoria marxistă, cea a lui Max Weber și teoria funcționalistă.

Friedrich Engels (1820–1895), filozof german, fondator împreună cu Karl Marx a ceea ce se va numi mai târziu *marxism*.

Karl Marx: clase și conflict social

Pentru Karl Marx și Friedrich Engels, societățile umane se împart în două mari grupuri ori clase sociale:

o minoritate de indivizi care dețin controlul asupra celor mai multe bunuri și mijloace de producție din acea societate (de exemplu, pământ, păduri, utilaje, fabrici etc.) și care este denumită *clasa dominantă* ori *exploatatoare*;

• majoritatea indivizilor, care deţin puţine proprietăţi şi bunuri şi care trebuie să muncească pentru a-şi câştiga existenţa; aceasta este *clasa dominată* ori *exploatată*.

Contradicţia fundamentală a fiecărei orânduiri (între caracterul social al muncii şi cel privat al proprietăţii) presupune existenţa unui conflict între clasa dominantă şi clasa dominată concretizat în lupta de clasă.

Max Weber: clase, grupuri de prestigiu şi putere

Pentru Marx şi Engels, stratificarea şi inegalităţile sociale aveau o singură cauză şi anume proprietatea privată asupra mijloacelor de producţie. Datorită faptului că invocă un singur factor – proprietatea privată asupra mijloacelor de producţie – drept cauză a inegalităţilor sociale, modelul marxist al stratificării sociale este considerat un model unidimensional.

Pentru sociologul Max Weber, economicul reprezintă doar unul dintre factorii care ordonează pe verticală membrii unei societăţi. Chiar dacă luăm în consideraţie doar proprietatea asupra mijloacelor de producţie, indivizii pot fi clasificaţi în multiple moduri. Bunăoară, un strungar şi un inginer angajaţi, de exemplu, ai Societăţii Naţionale a Căilor Ferate nu deţin în proprietate mijloace de producţie. Conform lui Marx, atât strungarul, cât şi inginerul pot fi clasificaţi drept proletari – altfel spus, drept persoane care sunt nevoite să presteze o muncă pentru a-şi câştiga existenţa. Este însă evident că strungarul şi inginerul diferă din punct de vedere al pregătirii pe care o au, al poziţiei pe care o deţin în cadrul firmei şi în societate şi al reţelelor din care fac parte în afara firmei în care lucrează.

Dificultăţi similare de clasificare întâlnim şi în cazul micilor meşteşugari sau al micilor comercianţi care *nu au angajaţi*. Aceştia deţin în proprietate mijloace de producţie care le asigură existenţa, însă nu trăiesc de pe urma muncii altor indivizi. În acelaşi fel, ne putem gândi la o persoană care a moştenit un număr important de proprietăţi şi care trăieşte din renta obţinută prin închirierea lor. Exploatarea muncii altora este mai puţin vizibilă în cazul rentierilor decât în cazul unui patron de fabrică.

Pentru Weber, clasa socială se referă la rolul pe care indivizii îl joacă în *procesul de producţie*, ea fiind definită ca o grupare de indivizi care au şanse similare de a avansa

Max Weber descrie în lucrarea *Savantul şi omul politic* trei tipuri de autoritate:
• autoritatea veşnicului ieri sau puterea tradiţională;
• autoritatea întemeiată pe farmecul personal;
• autoritatea de tip raţional.
Tot în această lucrare, el descrie omul politic profesionist, caracterizat prin responsabilitate, posibilitatea evaluării la rece a unei situaţii şi printr-un anume ethos. El reia aici distincţia dintre etica responsabilităţii (în cadrul căreia trebuie să răspundem pentru propriile acte) şi etica convingerii (în care se doreşte păstrarea doctrinci pure).

în ierarhia socială. Din acest punct de vedere, Weber distinge următoarele patru mari clase sociale în capitalism:

1. muncitorii;

2. mica burghezie (micii meseriași, antreprenorii, comercianți fără angajați);

3. funcționarii, tehnicienii și intelectualii – persoane care nu au proprietăți însemnate, dar au o pregătire intelectuală care le asigură șanse mai mari de ascensiune socială decât muncitorilor, țăranilor sau mic-burghezilor;

4. clasa proprietarilor și a antreprenorilor care își câștigă existența de pe urma rentei sau a exploatării muncii altor indivizi.

Indivizii unui grup sau ai unei societăți pot fi clasificați și în funcție de *prestigiul* ori *stima socială* de care se bucură. Fără îndoială, există o strânsă legătură între factorul economic sau situația materială și prestigiul de care se bucură un individ. De obicei, o persoană cu o situație materială bună se bucură și de stimă în ochii semenilor săi. Relația dintre situația materială și prestigiu nu este însă una perfectă. Pot exista persoane care au o situație materială de invidiat, dar care nu au un prestigiu însemnat, cum este, de pildă, cazul traficanților de droguri ori cazul membrilor grupărilor mafiote.

Un al treilea factor de stratificare al indivizilor îl reprezintă puterea deținută de aceștia în cadrul unui grup sau al unei organizații politice sau birocratice. Aici puterea se referă la influența pe care un individ o poate exercita asupra altora în cadrul unei acțiuni colective.

În concluzie, pentru Weber, stratificarea socială este un fenomen cu multiple dimensiuni, poziția pe care indivizii o ocupă într-un grup sau societate datorându-se următorilor factori:

– *economici* (proprietatea asupra mijloacelor de producție);
– *sociali* (stimă și prestigiu);
– *politici* (puterea deținută în cadrul unui grup sau al unei organizații politice).

Cum credeți că ar comenta marxiștii acest desen? Dar funcționaliștii?

Teoria funcționalistă a stratificării sociale

Funcționalismul este un curent de gândire care consideră că societatea poate fi privită asemenea unui organism. Ca orice organism, societatea este compusă din nenumărate „elemente": fapte, instituții, organizații sociale,

Folosirea calculatorului ar putea fi considerat un indicator important pentru gradul de educare al unei persoane. Ponderea celor care nu știu să folosească un calculator este mai mare în mediul rural. Dacă în mediul urban 35% din populație știe să folosească un calculator, în mediul rural procentul scade la 12%. Oricum, gradul de cunoaștere este scăzut și pentru rural, și pentru urban.

grupuri și indivizi. Aceste „elemente" nu pot fi înțelese separat de „întreg" (societate), întrucât ele contribuie decisiv la existența și funcționarea societăților. Potrivit funcționalismului, societatea ca organism are anumite nevoi care trebuie satisfăcute de elementele sale componente. În consecință, a explica un fenomen social înseamnă a identifica rolul, funcția sau nevoia pe care o satisface acel fenomen într-o societate. Bunăoară, familia ca instituție socială are, printre altele, funcțiile de a furniza sprijin emoțional membrilor ei și de a asigura supraviețuirea speciei umane (prin copii).

Pentru sociologii funcționaliști, dacă un fenomen social există, atunci el răspunde cu siguranță unei nevoi. Pentru buna funcționare a societății sunt necesare diverse îndeletniciri, calificări, competențe. Cum este și firesc, nu toate presupun aceeași calificare, efort egal și nici recompense egale. De aici rezultă că stratificarea socială este necesară.

Clase sociale în societățile contemporane

Societățile contemporane sunt considerate societăți de clase și sisteme deschise de stratificare socială în care indivizii se pot mișca liber în ierarhia socială. *Clasele sociale reprezintă grupuri de indivizi care au aceleași resurse materiale, influență socială și șanse similare de a avansa în ierarhia unei societăți.* Pentru a clasifica indivizii în clase sociale, sociologii au în vedere următoarele elemente:

a. Educația ori nivelul de școlarizare al unei persoane. Educația are un rol hotărâtor pentru stabilirea poziției sociale pe care o deține o persoană. În societățile contemporane, educația – înțeleasă ca ani de școală absolviți – reprezintă o resursă deosebit de importantă pentru bunăstarea indivizilor. De obicei, cu cât un individ este mai educat ori cu cât are un nivel de școlarizare mai ridicat, cu atât va deține o poziție mai importantă în societate și va dispune de mai multe resurse materiale.

b. Ocupația este un indicator extrem de important al poziției deținute de o persoană în ierarhia unei societăți. Fără îndoială, ocupația unei persoane este influențată, printre altele, de educația pe care

În anul școlar 1990–1991, în România existau 28.303 unități de învățământ. În anul școlar 2003–2004 numărul lor a scăzut la 18.012, datorită scăderii populației școlare.

aceasta o are. Așa cum am văzut în teoria funcționalistă a stratificării sociale, ocupațiile de prestigiu dintr-o societate (de exemplu, medic, avocat, profesor, judecător, inginer) sunt cele care necesită o pregătire școlară și de specialitate îndelungată și susținută. În orice societate însă ocupațiile diferă între ele *și* prin *prestigiul* ori *stima socială* care le sunt asociate.

c. Venitul – salariile obținute de indivizi la locul de muncă și sumele de bani câștigate din alte surse precum investițiile ori dividendele.

d. Averea – reprezintă totalitatea bunurilor și valorilor pe care le deține o persoană, cum ar fi economiile în bani sau de altă natură, proprietățile deținute, acțiunile la diverse companii și fonduri de investiții.

Deși în prezent există diferențe din punctul de vedere al inegalităților sociale, populația fiecărei societăți poate fi împărțită în următoarele mari clase:

a. La vârful ierarhiei se află **clasa de sus** care cuprinde circa 0,5% din populație. Deși din punct de vedere numeric este redusă, clasa de sus servește adeseori drept grup de referință pentru celelalte clase sociale. Puterea ori influența politică de care se bucură cei din clasa de sus sunt, de asemenea, însemnate. Sursa principală de venit a celor din clasa de sus o reprezintă moștenirile și investițiile proprii.

b. Următoarea clasă este formată din indivizi care dețin poziții importante în corporațiile și companiile multinaționale. Aceasta este așa-numita **clasa managerială** ori **clasa corporatistă** și cuprinde circa 0,5% din populație; indivizii care fac parte din această categorie au, de asemenea, venituri și averi considerabile. Diferența dintre clasa de sus și cea corporatistă ține de faptul că prima este alcătuită cu precădere din membri ai unor familii vechi ori cu tradiție. Cei din clasa corporatistă sunt indivizi care au reușit să acceadă, prin educație și eforturi proprii, în păturile superioare ale unei societăți. Cel mai adesea, indivizii din clasa managerială provin din clasa de mijloc. Ca și cei din clasa de sus, membrii clasei manageriale se bucură de prestigiu și putere politică însemnate. Ca nivel de instruire, cei mai mulți membri ai clasei manageriale sunt absolvenți de facultate; sursele principale ale veniturilor și averii sunt profesia, afacerile proprii și investițiile.

info

Unele studii asupra stratificării sociale utilizează *statutul social* ca indicator sintetic al poziției unui individ într-o societate. Ca indicator sintetic, statutul social – ori *indicele statutului socio-economic* – include informații despre nivelul de educație și veniturile unei persoane cu o anumită ocupație. Indicele ia valori care permit ordonarea pe verticală a indivizilor dintr-o societate, în funcție de educația, venitul și ocupația lor.

Știați că...

Numărul elevilor din învățământul preuniversitar era în 1990–1991 de 5.066.031, iar în 2003–2004 de 4.472.493.

info

Pentru a înțelege diferența dintre cei din clasa de sus și cei din clasa managerială, să comparăm, spre exemplu, familia Kennedy și pe Bill Gates, fondatorul companiei Microsoft. Cei din familia Kennedy fac parte din clasa de sus în virtutea tradiției, averii și influenței pe care au avut-o în istoria Statelor Unite ale Americii. Deși este cel mai bogat om din lume, Bill Gates face parte din clasa managerială, unde a ajuns datorită talentului și priceperii sale extraordinare. Foarte probabil, cei care vor accede în clasa de sus vor fi urmașii lui Bill Gates.

c. Clasa de mijloc îi include pe cei mai mulți (45%) dintre cetățenii societăților capitaliste dezvoltate. În această clasă intră micii meseriași și micii antreprenori, specialiștii cu ocupații intelectuale (de exemplu, medicii, avocații, profesorii, inginerii, arhitecții etc.) și micii funcționari (de exemplu, vânzătorii, polițiștii, secretarele, micii funcționari din administrația publică, învățătorii, asistentele medicale etc.). Ca nivel de educație, persoanele din clasa de mijloc au absolvit cel puțin liceul, iar o proporție însemnată sunt absolvenți de învățământ superior; sursa principală de venit este salariul.

d. Clasa muncitoare – circa 38% din populație – îi include pe muncitorii calificați, semicalificați și necalificați din industrie, comerț și agricultură. Unii dintre ei sunt absolvenți de liceu, au venituri relativ mici care provin în întregime din salarii, au proprietăți puține și, de obicei, se bazează pe ajutorul rudelor pentru sprijin.

e. Clasa de jos – circa 16% din populație – include persoanele cu venituri foarte mici, care nu dețin proprietăți și au un nivel de școlarizare foarte scăzut. Cel mai adesea, în această categorie intră șomerii și cei care trăiesc din ajutoare sociale. Această clasă este cea a săracilor unei societăți – persoane care au resurse materiale și influență socială extrem de reduse și care depind adeseori de ajutorul unor instituții specializate (guvern sau organizații de caritate) pentru a supraviețui.

Mobilitate Socială

Mișcările unor indivizi sau grupuri dintr-o clasă socială în alta sunt definite generic prin termenul de *mobilitate socială.*

Mobilitatea socială este de mai multe feluri, în funcție de criteriile de clasificare folosite.

a. După **criteriul direcției mișcării persoanelor,** mobilitatea poate fi:

- **Mobilitate socială verticală** – mișcarea unor indivizi sau grupuri de la o clasă socială la alta. Mobilitatea socială verticală poate fi:

– *ascendentă*, respectiv, mișcarea de la o clasă socială inferioară la o clasă socială superioară. Acesta poate fi cazul unei persoane din clasa de mijloc ai cărei părinți aparțin clasei muncitorilor. Întrucât respectiva persoană a atins o clasă socială superioară celei a părinților, spunem că avem de-a face cu *mobilitate socială ascendentă* (ori „în sus");
– *descendentă* atunci când are loc trecerea unui individ dintr-o clasă socială superioară într-o clasă socială inferioară (*mobilitate socială descendentă* ori „în jos"). Acesta poate fi cazul unei persoane din clasa muncitoare ai cărei părinți provin însă din clasa de mijloc.

• **Mobilitatea socială orizontală** se referă la mișcările unui individ sau grup de indivizi dintr-o poziție socială în alta *aflată însă la același nivel*, cum ar fi, de pildă, un strungar care își schimbă locul de muncă de la firma A la firma B sau o asistentă medicală care se transferă de la un spital la altul, continuând să aibă aceeași ocupație. Cu alte cuvinte, în aceste cazuri este vorba de mișcări *în interiorul aceleiași clase sociale*.

b. În funcție de criteriul direcției de mișcare a unei persoane de la o clasă socială la alta în raport cu părinții săi (**mobilitate intergenerațională**), sunt menționate alte două forme:

• **mobilitate socială intergenerațională ascendentă**, când copiii ajung într-o clasă socială superioară celei din care au făcut parte părinții;
• **mobilitate socială intergenerațională descendentă**, atunci când copiii coboară într-o clasă socială inferioară celei a părinților.

Ciobani pe câmp.

c. Din punctul de vedere al modificărilor produse pe baza educației și ocupației copiilor comparate cu cele ale părinților se poate discuta despre **mobilitate educațională** sau **ocupațională**. Acestea pot fi *ascendente* sau *descendente* în comparație cu părinții.

d. Un ultim criteriu pe care îl vom aplica se referă la **modul în care se produce modificarea poziției sociale**. Prin aplicarea lui se obțin:

• **Mobilitatea de schimb** ori **individuală** care se referă la mișcările persoanelor dintr-o clasă socială în alta, mișcări care se datorează eforturilor și meritelor

individuale determinate de educație, calificări și merite personale.

Mobilitatea structurală se referă la mișcările unor indivizi de la o clasă socială la alta, mișcări datorate unor schimbări majore în configurația unei societăți. Un exemplu de mobilitate structurală este cel dat de revoluția industrială. Ca urmare a progreselor tehnologice și științifice, începând din secolul al XVIII-lea, țările din Europa Occidentală au intrat în faza de industrializare. Ca urmare, mulți agricultori au părăsit munca pământului și au migrat către orașe, devenind muncitori industriali. Din punctul de vedere al clasei sociale, mișcarea de la statutul de agricultor la cel de muncitor industrial reprezintă un exemplu de mobilitate socială ascendentă. În acest caz, trecerea de la o clasă socială la alta s-a datorat schimbărilor structurale din economie, *nu* eforturilor individuale ale foștilor agricultori.

Un exemplu de mobilitate structurală ascendentă este cel al României. La sfârșitul celui de al Doilea Război Mondial, România era o țară preponderent agrară. După preluarea abuzivă a puterii, comuniștii români, urmând modelul U.R.S.S., au procedat la industrializarea masivă și rapidă a țării. Mulți dintre țăranii ale căror pământuri fuseseră confiscate prin colectivizare au fost nevoiți să își găsească de lucru în industrie. Foștii țărani și copiii lor au devenit – aproape peste noapte – muncitori industriali, mutându-se dintr-o clasă socială inferioară (cea a agricultorilor) în una superioară – cea a muncitorilor industriali. Și în acest caz avem de-a face cu *mobilitate socială structurală – schimbarea clasei sociale a unui număr mare de indivizi ca urmare a transformărilor din economie* și nu ca urmare a eforturilor individuale. Mai exact, industrializarea masivă a condus la crearea unui număr mare de noi ocupații (de exemplu, muncitori industriali) cu un statut social mai ridicat, care au absorbit un număr însemnat din foștii țărani.

Gen, etnie și inegalități sociale

În afară însă de clasa socială a părinților și de educație, există și alți factori care influențează șansele unei persoane de a urca în ierarhia socială. Poziția fiecărui individ într-un grup sau într-o societate este dată și de anumite elemente care pot fi cu greu sau deloc schimbate. A fi femeie sau bărbat, a aparține unei etnii sunt stări ori caracteristici care nu depind de indivizi ori de eforturile lor.

Astfel de factori precum *genul* și *etnia* sunt denumiți **factori ascriptivi** (pot fi cu greu sau deloc modificați) și în următoarele pagini vom trece în revistă modurile în care influențează stratificarea socială.

Inegalitățile de gen

Atunci când ne uităm în jurul nostru, vedem fete și băieți, femei și bărbați. Din perspectivă biologică, sexul îi diferențiază. El este *bărbătesc* sau *femeiesc*. Dacă suntem atenți însă la comportamentul celor care ne înconjoară, am putea vorbi despre o purtare *feminină* sau *masculină* a colegilor noștri. Această calificare a actelor noastre se bazează pe lucruri pe care le-am învățat de mici, care ni s-au spus acasă și la școală. Ele constituie *perspectiva de gen*. Genul este un construct cultural. El se referă la diferențele culturale dintre femei și bărbați.

i

O analiză a unui număr de 106 manuale alternative, realizată în anul 2003 a arătat existența unei dominante masculine la nivelul ilustrațiilor.

- Fete/femei
- Băieți/bărbați
- Mixte

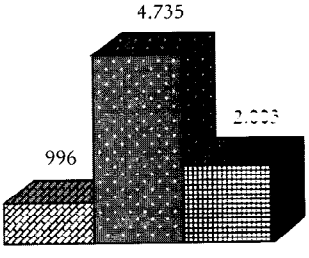

Total ilustrații: 14.539
Total ilustrații cu persoane: 7.734

Ștergerea diferențelor dintre înnăscut și dobândit este sursa multor inegalități sociale. Se consideră astfel „natural" ca fetele să fie mai slabe, timide, cu înclinații spre partea umanistă, în timp ce băieții sunt considerați în mod „natural" mai curajoși, bătăioși, puternici, înclinați spre partea tehnică. Aceste diferențe sunt prezentate de multe ori ca având un fundament biologic, adică așa sunt fetele sau băieții prin natura lor. Interpretarea diferențelor culturale ca fiind naturale duce la apariția inegalității sociale între femei și bărbați.

Etnie și inegalitate

În multe societăți contemporane, grupurile etnice constituie **minorități sociale**. Noțiunea de minoritate socială nu implică neapărat faptul că un grup este mai puțin numeros decât altul. Pentru sociologi, o minoritate socială este un grup care, pe baza percepției lor diferențe față de alte grupuri dintr-o societate, are resurse materiale și putere socială mai reduse. Bunăoară, în timpul regimului de segregație rasială din Africa de Sud, deși populația de culoare reprezenta 85% din populație, ea constituia totuși o minoritate socială, întrucât avea drepturi politice și resurse economice mult mai puține decât grupul dominant alcătuit din populația albă de origine europeană.

Populația de culoare din Statele Unite ale Americii constituie și ea o minoritate socială. O parte însemnată a acestei populații a cunoscut sclavia până în secolul al XIX-lea, iar lupta pentru obținerea drepturilor civile și politice ale populației de culoare a continuat până în secolul XX. Ca urmare a acestei triste experiențe istorice, populația de culoare ori afro-americană este și astăzi adesea dezavantajată din punctul de vedere al accesului la resurse și al influenței sociale pe care le deține.

Inegalitățile sociale bazate pe criterii etnice sunt prezente și în societatea românească de astăzi. Populația rromă, care a fost eliberată din sclavie în secolul al XIX-lea, este și astăzi dezavantajată din punctul de vedere al accesului la resursele și al influenței politice pe care le deține. Șomajul este extrem de ridicat în rândurile acestei etnii; veniturile rromilor sunt, în medie, mult mai reduse decât ale majorității populației sau decât cele ale altor grupuri etnice din România. Rata abandonului școlar este semnificativ mai ridicată în rândul rromilor și, în general, nivelul de școlarizare al rromilor este mai scăzut decât al altor grupuri etnice.

Exerciții și teme de reflecție

1. Lucrați pe perechi și încercați să completați tabelul următor, stabilind pentru fiecare exemplu ce fel de grup este. Discutați cu colegii opțiunile voastre și dați exemple de contexte în care clasificările voastre sunt corecte.

Exemple	Grup primar/secundar	Grup formal/informal	Grup de apartenență/ de referință	In-group/ out-group
Clasa voastră				
Vecinii de pe strada voastră				
Enoriașii aceleiași parohii				
Cumpărătorii de la magazinul de lângă casă				
Familia voastră				
Vizitatorii unui muzeu				
Turiștii aflați într-o cabană înzăpezită				

2. Lucrați pe grupe de câte patru elevi pentru a construi un exemplu de evoluție a unui grup, astfel încât să evidențiați toate etapele prin care el a trecut.
3. Discutați pe perechi și apoi cu toată clasa despre clasa socială căreia considerați că îi aparțineți. Justificați-vă răspunsul, folosind următoarele criterii: educația părinților, ocupația lor, veniturile și averea acestora.
4. Apreciați, pe baza educației și ocupației bunicilor voștri, în ce măsură părinții voștri au avansat sau nu în ierarhia socială.
5. Fetele și băieții au meserii identice sau diferite, conform opțiunii lor sau pentru că așa li se recomandă. Discutați împreună răspunzând următoarelor întrebări:
   a. Care credeți că este cea mai bună meserie pentru un băiat în România de azi? De ce?
   b. Care credeți că este cea mai bună meserie pentru o fată? Justificați-vă răspunsurile.
   c. Credeți că fetele pot avea orice meserie, chiar dacă vor? De ce?
   d. Pot avea băieții orice meserie dacă vor? De ce?
6. Scrieți în 150 de cuvinte ce meserie ați dori cel mai mult să aveți. Cum ați explica motivele alegerii voastre? Scrieți apoi în 150 cuvinte ce meserie nu ați fi dispus să aveți nici dacă ați fi muritor de foame. Justificați-vă răspunsul.
   Comentați împreună cele scrise de voi. Ați avut aceleași opțiuni? În ce sens?
7. Cercetări realizate în anul 2003 au arătat că în manualele alternative pentru clasele a X-a – a XI-a numărul imaginilor cu fete/femei reprezintă aproximativ 10% din totalul ilustrațiilor cu persoane. Lucrați pe grupe și studiați manualele voastre. Discutați despre materialul iconografic pe care ele vi-l oferă.
8. Urmăriți timp de două săptămâni aspectele de gen ale relaționării voastre în clasă. Notați date despre:
   – modul de adresare al colegilor (cum se adresează fetele fetelor, băieții băieților, fetele băieților, băieții fetelor);

– modul de adresare al cadrelor didactice (cum se adresează profesoarele fetelor, profesoarele băieților; profesorii fetelor, profesorii băieților).
Discutați împreună datele adunate. Ați obținut aceleași rezultate? De ce? Ce comentarii puteți face?

9. Lucrați individual, independent unii de alții, și apreciați, pe o scală de la 1 la 5, prestigiul ocupațiilor din următorul tabel:

Ocupația	Evaluarea prestigiului
Patron cu peste 100 de angajați	
Profesor/profesoară de liceu	
Judecător/judecătoare	
Asistentă medicală	
Aviator	
Educatoare	
Sociolog	
Creator(oare) de modă	
Inginer/ă software	
Gunoier	
Fierar-betonist	
Secretară	
Jandarm	
Președintele României	

Comparați rezultatele obținute și discutați împreună folosind următorul plan de idei:
a. Ce ați avut în vedere când ați evaluat anumite ocupații ca fiind prestigioase?
b. Ce ați avut în vedere când ați evaluat anumite ocupații ca fiind mai puțin prestigioase?
c. Ce anume conferă prestigiul unei meserii?
d. Credeți că o meserie are același prestigiu indiferent de țară sau moment istoric? De ce?
e. Ce ocupație v-ar plăcea să aveți? De ce?

10. Priviți tabelul meseriilor de la Exercițiul 9. Comentați împreună ce dificultăți de formulare a lor ați avut. Care credeți că sunt aspectele de gen în acest caz?

test de

1. Alegeți patru tipuri de grupuri sociale. Explicați pe scurt în ce constau și dați câte un exemplu pentru fiecare. ..... **4p.**
2. Care sunt principalele elemente care influențează șansele unei persoane de a avansa în ierarhia socială? ..... **2p.**
3. Dați un exemplu de inegalitate de gen în care fetele sunt dezavantajate și un exemplu de inegalitate de gen în care băieții sunt dezavantajați. Formulați câte un argument pentru a justifica alegerile făcute. ..... **3p.**

Un punct se acordă din oficiu.

capitolul 5

Mecanisme de funcționare a societății

Organizarea socială

În societate, oamenii își urmăresc propriile scopuri, au propriile finalități. Scopurile se referă la interesele pe termen lung sau pe termen scurt ale indivizilor: obținerea unui câștig, a unui loc de muncă, obținerea unei note

bune la examen, admiterea la facultate etc. Există însă și scopuri comune mai multor oameni, cum ar fi acelea ale unui grup, comunități sau chiar națiuni (creșterea economică, scăderea șomajului, construirea de locuințe pentru tineri etc.). Pentru realizarea scopurilor comune este nevoie de coordonarea activităților mai multor indivizi, astfel încât contribuția fiecăruia să fie optimă pentru atingerea finalității propuse.

Organizarea socială *este procesul prin care oamenii își coordonează activitățile în vederea realizării unor obiective comune.*

Coordonarea activităților este necesară datorită diferențierii acțiunilor individuale în realizarea obiectivului comun. Dacă toți am face același lucru, nu ar fi nevoie de coordonare, ci doar de simpla însumare a eforturilor individuale. Spre exemplu, atunci când mai mulți oameni ridică împreună un obiect greu, coordonarea este minimă, ei pur și simplu își însumează forța fizică. Chiar și într-un astfel de exemplu există o organizare a acelor oameni, pentru că este nevoie ca ei să ridice în același timp obiectul respectiv, să îl apuce fiecare dintr-o anumită parte etc. Nivelul de organizare în acest caz este unul foarte simplu. În alte cazuri, ca atunci când, într-o școală, unii se ocupă de educația elevilor la o anumită materie, alții se ocupă de întreținerea laboratoarelor, de înscrierea elevilor în diverse clase etc., avem de-a face cu un mod de organizare mai complex, care presupune multiple activități diferite, realizate de persoane diferite.

Diferențierea și separarea activităților sociale pe sectoare specializate, în condițiile existenței unei coordonări de sarcini sau relații de schimb de bunuri și servicii, poartă denumirea de **diviziune a muncii.**

Diviziunea muncii este procesul care stă la baza organizării sociale. Aceasta din urmă presupune, mai întâi, diferențierea activităților individuale și apoi coordonarea acestora în vederea realizării scopurilor comune.

Complexitatea modului în care se organizează oamenii poate fi surprinsă prin două caracteristici:

- *gradul/nivelul de agregare al indivizilor*: el poate să plece de la nivel de grup și poate să ajungă până la organizații, state, organizații internaționale;
- *formalizarea relațiilor dintre membri*: organizarea poate să fie slab formalizată, relațiile dintre indivizi să fie slab preformulate (adică sunt mai mult informale, spontane, ca într-un grup de elevi care lucrează la

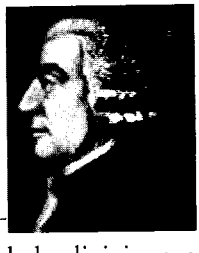

info

Conceptul de diviziune a muncii a fost introdus de economistul Adam Smith, în lucrarea sa *Avuția națiunilor* (1776). Smith vedea în diviziunea muncii o tendință firească a „naturii umane", inerentă în „tendința de a face comerț, de a schimba bunuri și servicii". Specializarea (chiar supraspecializarea) modernă a activităților și rolurilor sociale este consecința procesului de diviziune a muncii.

un proiect) și pot să ajungă până la un grad înalt de formalizare, adică relațiile dintre indivizi sunt prescrise, au o formă prestabilită pe care membrii o respectă cu strictețe (spre exemplu, într-o organizație militară inclusiv salutul dintre militari este preformulat, desfășurându-se într-un anume mod).

Organizarea oamenilor bazată pe un cadru formal de relaționare formează un tip special de structuri sociale pe care le vom denumi *organizații*.

Organizații sociale

Termenul *organizație* vine din limba greacă veche (*organon*) și însemna „unealtă". De aici și unul dintre atributele definitorii ale organizațiilor: ele sunt *grupuri mari de oameni între care există relații formale (care sunt predefinite, există dinaintea intrării lor în organizație), la nivelul cărora există scopuri clar definite, norme și reguli care le reglementează activitatea*. Cu alte cuvinte, organizațiile au întotdeauna scopuri clar definite și, prin urmare, ele trebuie privite ca instrumente pentru a realiza anumite lucruri în societate.

Peter Ferdinand Drucker (1909–2005) economist american de origine austriacă, unul dintre cei mai cunoscuți specialiști în management și în analiza mecanismelor economice ale economiei corporatiste. Dintre lucrările sale amintim: *Practica managementului* (1954), *Putere și democrație în America* (1961), *Fronturile managementului* (1986), *O societate funcțională* (2003).

Economistul american de origine austriacă, Peter Drucker apreciază că societatea contemporană dezvoltată este o **societate a organizațiilor**. Dacă în societățile tradiționale familia, clanurile, comercianții sau ghildele erau formele constitutive cele mai importante, odată cu revoluția industrială care a coincis cu începutul secolului al XIX-lea, organizațiile încep să domine viața socială, la început în sfera industriei manufacturiere, apoi în sectorul serviciilor și în cel al administrației publice. În istorie au existat organizații și în civilizațiile chineză, greacă sau indiană, dar numai societățile industrializate moderne sunt caracterizate de o expansiune a organizațiilor superspecializate în toate domeniile de activitate. Există, în societățile moderne, organizații specializate nu doar în domeniul industrial, dar și în domenii precum îngrijirea persoanelor aflate în nevoie (spitale, azile, centre de plasament), socializarea primară și secundară (școli, universități, centre de educația adulților), prezervarea culturii (muzee, galerii de artă, biblioteci), protecția personală și financiară (poliție, firme de asigurări, fonduri de investiții) și multe altele.

„Noi ne-am născut în organizații, am fost educați în cadrul acestora și consacrăm o parte importantă a existenței noastre muncind în cadrul acestora. Consumurile și activitățile noastre de timp liber depind de acestea. Cea mai mare parte dintre noi murim în cadrul lor și, când va sosi timpul înmormântării, cea mai mare dintre toate – statul – va trebui să elibereze un permis de înmormântare."
Etzioni Amitai, Profesor de Sociologie la Universitatea Columbia, Statele Unite ale Americii.

Importanța organizațiilor și caracterizarea societății drept una organizațională rezultă și din faptul că viața individilor este în mod fundamental afectată de organizații. De la cea mai fragedă vârstă suntem implicați în organizații: creșe, grădinițe, apoi școli, licee, universități. În organizații suntem angajați, ne petrecem timpul liber (cinematografe, teatre, muzee), ne îngrijim sănătatea (spitale, sanatorii) etc.

Practic, toate domeniile de activitate socială sunt caracterizate de un proces de *raționalizare* prin care mijloacele cele mai adecvate sunt puse în slujba realizării scopurilor. Procesul de raționalizare determină apariția organizațiilor formale, bazate pe contracte și norme scrise, impersonale, spre deosebire de formele de organizare informale bazate pe rudenie sau relații personale.

Clasificarea oganizațiilor

Există mai multe criterii posibile de clasificare a organizațiilor. Dintre acestea am ales trei.

a. După criteriul **mărimii**, există:
- *micro-organizații* care dispun de maximum 9 angajați;
- *organizații mici*, având 10–49 de salariați;
- *organizații mijlocii* cu 50–249 de angajați;
- *organizații de mari dimensiuni* numărând peste 250 de angajați.

b. După criteriul **obiectului de activitate** există organizații care funcționează în agricultură, în industria extractivă, în industria prelucrătoare, în construcții, comerț, hoteluri și restaurante, poștă și telecomunicații, organizații care desfășoară activități financiare, bancare și de asigurări, organizații care se ocupă de administrație publică, învățământ sau sănătate și asistență socială. Clasificarea activităților din economia națională (CAEN) prevede toate obiectele de activitate pe care o organizație le-ar putea avea.

c. După criteriul **formei de proprietate**, organizațiile pot fi:
- *organizații publice*, atunci când acestea aparțin statului sau autorităților locale fiind înființate prin decizii parlamentare, guvernamentale sau ale consiliilor locale cărora li se și subordonează. Exemple de organizații publice sunt primăriile, agențiile

Știați că...

Există mai multe tipuri de greve și anume:
- *greva italiană* constă în rămânerea la locul de muncă și scăderea productivității;
- *greva japoneză* constă în continuarea lucrului, participanții la grevă purtând banderole albe pentru a-și marca protestul;
- *greva poloneză* presupune ocuparea locului de muncă și sistarea producției până la satisfacerea revendicărilor.

guvernamentale, Oficiul pentru Protecția Consumatorilor, ministerele, școlile, liceele, spitalele etc.;
- *organizații private*, atunci când acestea sunt rezultatul liberei inițiative a indivizilor și astfel sunt autonome în condițiile respectării legii. În cazul organizațiilor private, există:
  - *organizațiile private pentru profit*, societățile comerciale cu răspundere limitată sau pe acțiuni care pot acționa fie în domeniul industrial (producția de mașini, bunăoară), fie în cel al serviciilor (bănci, trusturi media, hoteluri, cinematografe, companii de asigurări etc.). Ele desfășoară activități economice și urmăresc obținerea unui profit;
  - *organizațiile private nonprofit*, asociațiile și fundațiile care urmăresc interese comunitare sau generale, nu doar pe cele ale membrilor organizației; astfel de interese țin de respectarea drepturilor minorităților sau animalelor, promovarea unor cauze sociale (spre exemplu, susținerea democrației, promovarea egalității de șanse între femei și bărbați), asistență oferită persoanelor aflate în nevoie (copii instituționalizați, bătrâni) etc. Ele urmăresc obiective de interes general sau comunitar.

În practica sociologică foarte importante sunt *deosebirile dintre organizațiile publice și cele private*. Acestea influențează modul în care organizațiile se constituie, se structurează și funcționează.

Prezentăm în continuare câteva aspecte care ar trebui luate în considerație în analiza unei organizații.

a. Mediul concurențial. În timp ce organizațiile economice funcționează într-un mediu concurențial (există mai multe organizații similare care intră în competiție pentru furnizarea aceluiași tip de servicii către aceiași clienți), organizațiile publice funcționează într-un mediu neconcurențial (organizațiile respective dețin monopolul, cetățenii neavând posibilitatea de a apela la alte organizații care să ofere servicii similare). Mediul concurențial determină organizațiile private să caute în permanență modalități de îmbunătățire a serviciilor și de atragere de noi clienți, acest lucru asigurându-le supraviețuirea și performanța. Mediul neconcurențial determină o dependență a cetățeanului de organizațiile publice (și nu o dependență a organizațiilor de cetățean ca în cazul organizațiilor private). Acest lucru le permite organizațiilor

Info

Legea învățământului garantează autonomia universitară pe care o definește astfel: „Autonomia universitară constă în dreptul comunității universitare de a se conduce, de a-și exercita libertățile academice fără nici un fel de ingerințe ideologice, politice sau religioase, de a-și asuma un ansamblu de competențe și obligații în concordanță cu opțiunile și orientările strategice naționale ale dezvoltării învățământului superior, stabilite prin lege.

publice să fie mai rigide, pentru că supraviețuirea lor nu depinde de performanțele înregistrate.

b. Definirea scopurilor. Analizele sociologice au arătat că scopurile și obiectivele organizațiilor publice sunt mult mai vagi și mai ambigue decât acelea ale organizațiilor private economice sau nonprofit. Organizațiile publice recurg uneori la această practică, în special pentru a evita conflictele și contradicțiile cu alte organizații sau interese publice. Spre exemplu, Garda de Mediu – ca instituție publică a cărei obligație este să asigure respectarea normelor legate de mediu – nu își poate propune să închidă jumătate din marii poluatori industriali, pentru că acest lucru ar afecta alte interese publice prin creșterea ratei șomajului. Acest lucru nu se întâmplă însă la nivelul organizațiilor economice care nu sunt obligate să țină cont de alte interese decât cele proprii, aceste organizații putându-și propune obiective extrem de specifice precum „creșterea profitului cu 30%".

c. Mecanisme de evaluare a performanțelor. Dacă la nivelul organizațiilor economice evaluarea performanțelor se face foarte simplu, prin intermediul profitului realizat, la nivelul organizațiilor publice evaluarea este cu mult mai complicată. Există două cauze majore care explică acest aspect. În primul rând, definirea vagă și ambiguă a scopurilor organizaționale face dificilă și evaluarea performanțelor organizaționale. În al doilea rând, în cazul instituțiilor publice, evaluarea se face, de regulă, de alte instituții publice. Spre exemplu, Garda de Mediu, fiind subordonată Ministerului Mediului este evaluată de acesta din urmă.

d. Autonomia organizațională. Organizațiile private se bucură de o autonomie mai mare, având un grad de libertate ridicat comparativ cu organizațiile publice. Astfel, organizațiile publice sunt obligate, prin lege, să respecte un număr mare de proceduri de organizare și funcționare, în timp ce organizațiile private sunt cu mult mai flexibile. Spre exemplu, achiziționarea unor calculatoare de către liceul vostru presupune respectarea unei proceduri care ține de legea achizițiilor publice (organizarea unei licitații, o comisie de evaluare a ofertelor etc.). Aceste proceduri nu sunt însă obligatorii pentru organizațiile private care, în cazul apariției unei necesități, pot achiziționa produsul sau serviciul necesar repede și

Henry Mintzberg, profesor de management la McGill University în Montreal, distinge cinci componente funcționale ale structurii formale ale organizației:

- *conducerea strategică*, plasată la vârful ierarhiei, asigurată de un consiliu director sau de administrație;
- *conducerea intermediară* reprezintă linia de autoritate prin care deciziile conducerii strategice sunt transmise către nivelurile inferioare;
- *domeniul operativ* constituie domeniul de bază al oganizației, aici se realizează produsele sau serviciile care constituie obiectul de activitate al organizației;
- *structura tehnică* este constituită din departamentele de: planificarea și standardizarea muncii, relații publice, controlul calității, marketing, consiliere juridică;
- *administrația* constituită din contabilitate, recrutarea și evidența personalului.

fără nici un fel de licitație. În același timp, organizațiile private au autonomie maximă în stabilirea regulilor de organizare și funcționare, pe când organizațiile publice funcționează pe baza unor aprobări de la instituții ierarhic superioare.

e. Surse de finanțare. O altă diferență majoră, care explică numărul mare de reguli și proceduri impuse organizațiilor publice, ține de sursele de finanțare: organizațiile publice sunt finanțate din bani publici (taxe și impozite ale persoanelor fizice și juridice), pe când cele private sunt finanțate din bani privați. Astfel, instituțiile publice sunt obligate să cheltuiască, prin respectarea regulilor și procedurilor, banii publici, pe când organizațiile private sunt obligate să cheltuiască nu numai corect, ci și eficient resursele. Astfel, într-o organizație publică, o persoană care cheltuie eficient, dar incorect resursele organizației își poate pierde locul de muncă, în timp ce o persoană care cheltuie corect, dar ineficient poate fi promovată. Nu același lucru se întâmplă într-o organizație privată.

f. Modalități de motivare a angajaților. Studiile sociologice cu privire la motivația și moralul angajaților au arătat diferențe foarte mari între organizațiile publice și cele private, angajații din organizațiile private înregistrând un nivel motivațional cu mult mai ridicat. Nivelul motivațional ridicat, fiind acompaniat de o preocupare crescută a angajaților pentru eficiența și performanța proprie și a organizației, este un factor important care contribuie la performanța organizațiilor. Dar cum se explică aceasta diferență a nivelului motivației? În primul rând, în organizațiile publice nu există o legătură directă și clară între performanța individuală și performanța organizației și nici între performanța individuală și nivelul recompenselor. În al doilea rând, persoanele care preferă să lucreze în sectorul public diferă de acelea care preferă să lucreze în sectorul privat. Astfel, angajații sectorului public apreciază într-o mai mare măsură securitatea locului de muncă (securitatea locului de muncă este mai mare în organizațiile publice decât în cele private) și, în al doilea rând, măsura în care locul de munca îi oferă satisfacții financiare sau profesionale. Nu același lucru se întâmplă la nivelul angajaților care preferă sectorul privat, aceștia valorizând, în primul rând, măsura în care locul de munca oferă satisfacții profe-

sionale și financiare. O altă cauză a nivelului scăzut de motivație a angajaților din organizațiile publice ține de modalitățile foarte reduse de motivare pe care le poate utiliza managerul unei organizații publice comparativ cu managerul unei organizații private. Astfel, organizațiile private dispun de un fond de recompensare a performanțelor cu mult mai flexibil (bonusuri lunare și/sau anuale, vacanțe plătite de organizație) folosit în strânsă legătură cu performanțele angajaților. În instituțiile publice, deși există „fonduri de premiere", acestea se distribuie angajaților nu în funcție de performanțe, ci în funcție de alte criterii (vechime în organizație, poziție ierarhică, nivel de instruire etc.) sau se distribuie fără nici un fel de criteriu („al treisprezecelea salariu").

Luând în considerație aspectele evidențiate anterior, rezultă foarte clar faptul că organizațiile publice, prin însăși natura lor, trebuie să facă față unor constrângeri externe (control extern, libertate și autonomie reduse, reguli și proceduri foarte multe etc.), constrângeri care le determină să fie mai greoaie în funcționarea lor, mai rigide și, implicit, mai puțin eficiente. Analiza critică a modului de funcționare a organizațiilor publice a dus la dezvoltarea unor modalități alternative de regândire a instituțiilor publice (acest curent este cunoscut drept „noul management public" sau „reinventarea guvernării") și identificarea unor modalități menite să crească eficiența acestora cum sunt:

- dezvoltarea de parteneriate public-privat pentru furnizarea unor bunuri sau servicii;
- creșterea autonomiei instituționale;
- externalizarea anumitor servicii furnizate în mod tradițional de stat și crearea unor mecanisme care să permită organizațiilor private să concureze cu organizațiile publice (așa cum este cazul învățământului, unde universitățile și liceele private concurează cu universitățile și liceele de stat).

info

În anul universitar 2003–2004, în România existau 67 de instituții private de învățământ superior cu un număr de 241 de facultăți. Orașele cu cele mai multe asemenea instituții universitare sunt:

Orașul universitar	Număr universități private
București	27
Brașov	3
Cluj	4
Constanța	3
Iași	7
Oradea	4
Timișoara	4

Birocrația

***Birocrațiile** sunt organizații de mari dimensiuni, având o structură ierarhică și o bună definire a sarcinilor asociate fiecărui rol.* Comunicarea între membri este preponderent formală, iar relațiile sunt funcționale

Info

Max Weber a întreprins o analiză a formelor de administrație în sensul larg al termenului, a modurilor de a impune o autoritate recunoscută ca legitimă de către ceilalți. Weber deosebește trei forme de bază ale autorității:

- *autoritatea rațional-legală*; este întemeiată pe norme și legi scrise, ea decurge din prevederi legale și nu din caracteristici individuale;
- *autoritatea tradițională*; este întemeiată pe tradiții, pe dispoziții transmise de-a lungul timpului; autoritatea este datorată persoanei care îndeplinește o funcție socială și îmbracă forma respectului;
- *autoritatea charismatică* se întemeiază pe caracteristicile personale ale unei persoane, pe valoarea exemplară a acesteia.

și impersonale. Structura este proiectată astfel încât să răspundă nevoilor de eficiență în realizarea scopurilor organizaționale. Organizația birocratică apare astfel ca unul dintre mecanismele de raționalizare specifice marilor organizații moderne. Forma de organizare birocratică este specifică organizațiilor moderne de mari dimensiuni, indiferent dacă acestea sunt publice sau private.

Organizațiile birocratice sunt caracterizate prin următoarele trăsături:

- au dimensiuni mari; oficialii de pe poziții superioare nu îi cunosc personal, de regulă, pe toți membri organizației;
- majoritatea angajaților lucrează în cadrul organizației cu normă întreagă cea mai mare parte a vieții lor (dezvoltă o carieră), aceasta fiind principala lor sursă de venit; angajații sunt promovați pe criterii de vechime; ei sunt angajați pe viață și nu pot fi demiși cu ușurință, ci doar în anumite circumstanțe;
- angajații sunt numiți pe baza unui tip de evaluare a competențelor lor, nu pe baza vreunei caracteristici prescrise (religie, clasă socială, relații sociale) și nici ca urmare a unui proces de alegere publică;
- sunt conduse prin structuri de autoritate ierarhice, între superior și subordonat, drepturile și obligațiile fiind stabilite prin norme stricte;
- subordonarea este datorată poziției de autoritate, nu persoanei care ocupă respectiva poziție; relația de subordonare funcționează doar la locul de muncă și doar în limita programului de lucru;
- mențin o separație strictă între poziția de autoritate și persoana care o deține; superiorii nu dețin în proprietate acea poziție, nu pot genera beneficii de pe urma acelei poziții în afara salariului corespunzător funcției.

Birocratizarea a răspuns nevoii de organizare sistematică, eficientă a muncii pentru a produce randamente superioare organizărilor mai puțin raționalizate. Din punct de vedere istoric, birocrația a reprezentat o inovație socială prin care munca era sistematizată, iar capacitatea de muncă intens solicitată, în schimbul unui salariu care le asigura muncitorilor sursele de subzistență. Birocrația a devenit repede forma predilectă de

organizare în societățile moderne. Societatea organizațiilor s-a transformat treptat, odată cu începutul secolului XX, într-o societate birocratică.

Birocrația nu are însă doar consecințe pozitive. Literatura de specialitate prezintă „patologii induse de organizațiile birocratice".

Prezentăm două dintre cele mai importante astfel de disfuncționalități:

a. Birocratul virtuos care respectă, orice s-ar întâmpla, rolul prescris, este excesiv de disciplinat, nu poate veni în ajutorul clienților, ci devine sclavul propriilor rutini. Spre exemplu, comportamentul birocratic al funcționarilor dintr-o primărie este urmare a socializării lor în spiritul respectării normelor și regulilor, iar nu al servirii clientului. Astfel, ei tind să paseze problemele cetățenilor de la un ghișeu la altul, să amâne soluționarea lor, să solicite diverse aprobări, invocând respectarea regulilor și procedurilor; totuși, scopurile primăriei sunt cele care privesc rezolvarea problemelor comunității, iar nu neapărat respectarea strictă a normelor. Cele din urmă ar trebui puse în slujba cetățenilor, nu invers. Totuși, birocrații sunt recompensați (apreciați, avansați) în funcție de felul în care respectă normele, iar nu în funcție de modul în care servesc clienții, astfel că sunt stimulați să adopte comportamente tipic birocratice. În astfel de cazuri, raționalizarea excesivă a organizațiilor are consecințe iraționale, mijloacele devin scopuri în sine în detrimentul celor din urmă. Comportamentele birocratice sunt o consecință a sistemului și nu sunt cauzate de caracteristicile individuale ale angajaților.

b. Antrenarea incapacității sau pericolul supraspecializării. În sistemul birocratic funcționarii trebuie să se specializeze pentru a fi eficienți. În acest mod, ei pot să ajungă la o supereficiență a activităților. Aceasta, în anumite condiții, de exemplu, atunci când se redefinesc sarcinile, poate conduce la incapacități majore. Este, prin analogie, diferența dintre muncitorul din manufactură, care poate face aproape orice gen de activitate și muncitorul industrial care face doar o anumită operație, este drept, cu o eficiență net superioară.

Chiar dacă dezvoltarea organizațiilor moderne a coincis cu răspândirea formei de organizare birocratice,

i

Sociologul german Robert Michels (1876–1936) afirma, în urma studiilor efectuate asupra partidelor politice din Germania începutului de secol XX, că există o contradicție fundamentală între birocrație și democrație. Creșterea mărimii organizațiilor este asociată cu dezvoltarea birocrației, ceea ce implică o accentuare a ierarhiei autoritare și a specializării funcționale; la rândul ei, specializarea determină concentrarea informației la vârful ierarhiei acolo unde converg toate canalele comunicării formale. Se ajunge astfel la dominația elitelor, exercitată prin intermediul structurii birocratice de organizare. Puterea se concentrează în mâinile unui grup restrâns de persoane, la vârful ierarhiei, grup care va urmări prezervarea structurii și beneficiilor aferente, în dauna implicării celorlalți, așadar, în dauna democrației. Michels afirma că orice organizație, indiferent cât de democratică se dorește, sfârșește prin a fi oligarhică (concentrarea puterii în mâinile câtorva persoane odată cu creșterea în dimensiune) și, implicit, birocratizată.

vom vedea că organizațiile diferă între ele în multe privințe. În plus, din cauza generalizării consecințelor negative menționate, în societățile contemporane apar alternative de organizare la birocrația clasică.

Organizațiile neguvernamentale și non-profit

Revoluția din decembrie 1989 a permis, printre altele, reapariția și dezvoltarea unui tip special de organizații, cele neguvernamentale și non-profit. Existența acestor organizații fiind, în ultima instanță, expresia dreptului de asociere liberă al oamenilor.

Sectorul ONG a cunoscut în ultimele decenii o creștere spectaculoasă. Acest sector al vieții sociale include un număr foarte mare de organizații civice, de mărimi diferite și având domenii de activitate distincte. Există, astfel, organizații foarte mari, cu câteva mii de angajați care acționează la nivel internațional – spre exemplu, organizația Greenpeace –, dar și organizații mici cu foarte puțini angajați. În ceea ce privește domeniile de activitate, varietatea organizațiilor private non-profit este foarte mare. Avem, astfel, asociații sportive, culturale, religioase, ecologice, de tineret, educaționale, prestatoare de servicii sociale etc. Dar care sunt caracteristicile lor distincte și ce le diferențiază de celelalte tipuri de organizații?

Există multe tipuri de astfel de organizații și chiar mai multe tipuri de definiții ale lor. Câteva caracteristici general valabile pentru organizațiile acestui sector sunt următoarele:

– sunt private ca formă de proprietate, dar publice ca scopuri urmărite (au ca scop să promoveze interese publice sau interese colective);
– pot genera profit, însă este interzisă distribuirea profitului către cei ce formează sau conduc aceste organizații;
– sunt independente de instituțiile publice, având un grad ridicat de autonomie;
– presupun participarea voluntară a unor persoane; această caracteristică este una definitorie, în ciuda faptului că foarte multe organizații private non-profit își desfășoară activitatea cu personal plătit.

info

Termenul de organizație neguvernamentală (ONG) a fost folosit pentru prima dată în 1945, de către Organizația Națiunilor Unite (ONU), care, prin chiar statutul său, conferea ONG-urilor un rol consultativ. ONU folosește însă o serie de alte acronime pentru a defini tipuri speciale de organizații:

- INGO – organizații internaționale;
- BINGO – organizații internaționale care promovează interese economice (*business*, engl.);
- RINGO – organizații internaționale religioase;
- GONGO – organizații administrate de guverne (Government Operated NGOs);
- QUANGO – organizații cvasi autonome (quasi-autonomous non-governmental organizations).

info

În România există o lege a voluntariatului (Legea 195/2001) potrivit căreia „voluntariatul este activitatea de interes public desfășurată de persoane fizice, denumite voluntari, în cadrul unor raporturi juridice, altele decât raportul juridic de muncă și raportul juridic civil de prestare a unei activități remunerate".

Studiile realizate asupra organizațiilor neguvernamentale au arătat că acestea au un rol important, din mai multe puncte de vedere:

a. Organizațiile civice duc la creșterea performanțelor organizațiilor publice, ele mediind relațiile dintre cetățeni și instituțiile publice. Astfel, cu cât organizațiile civice sunt mai numeroase și mai active, cu atât instituțiile publice funcționează mai bine.

b. Organizațiile civice facilitează dezvoltarea economică și cooperarea civică, reprezentând un fundament solid pentru cooperarea economică.

c. Organizațiile civice reprezintă o alternativă cu mult mai eficientă la o serie de servicii furnizate în mod tradițional de stat. Este, mai ales, cazul serviciilor sociale, unde organizațiile neguvernamentale tind să înlocuiască organizațiile de stat.

d. Organizațiile civice satisfac o nevoie fundamentală de asociere și afiliere a oamenilor.

e. Organizațiile civice reprezintă un spațiu de învățare și formare de competențe pentru tineri. Studiile au arătat că tinerii care desfășoară muncă voluntară în organizații non-profit, ulterior, găsesc mai ușor locuri de muncă mai bine plătite.

info

Cel mai important studiu despre organizațiile civice a fost realizat de sociologul american Robert Putnam (n. 1941) care, timp de mai mulți ani, a analizat procesele de dezvoltare a Italiei, încercând să explice de ce nordul Italiei este cu mult mai dezvoltat decât sudul. Astfel, Putnam a ajuns să definească termenul de *capital social* (disponibilitatea de asociere, cooperare a oamenilor; ușurința cu care oamenii dintr-o comunitate sau societate conlucrează între ei pentru urmărirea unor interese comune), precizând că în societățile cu un capital social ridicat instituțiile publice sunt mai eficiente și dezvoltarea economică este mai accentuată.

Integrarea socio-profesională

Integrarea socio-profesională este rezultatul procesului de socializare prin care indivizii dobândesc cunoștințele și competențele specifice în vederea îndeplinirii rolului organizațional asumat, dar își interiorizează obiectivele, valorile și normele asociate acesteia. Vorbim de integrarea socio-profesională doar în cazul persoanelor care îndeplinesc roluri, fiind angajate în cadrul organizației (salariați cu contract de muncă, colaboratori, voluntari), și nu în cazul clienților sau beneficiarilor serviciilor oferite. Într-o școală, profesorii, cadrele didactice auxiliare și personalul administrativ sunt angajați, fiind integrați socio-profesional, în timp ce elevii sunt beneficiarii serviciilor de educație și, în această calitate, ei sunt integrați social (se angajează să respecte normele de conduită), dar nu și profesional (nu îndeplinesc roluri specifice pentru realizarea obiectivelor organizației).

Integrare

Conceptul de *integrare* este un termen important în sociologia lui E. Durkheim. Integrarea se referă, în general, la interiorizarea normelor și valorilor dominante în grupul din care facem parte. În urma proceselor de integrare, individul capătă sentimentul de apartenență și identificare cu grupul.

Integrarea socio-profesională **presupune mai multe etape:**

- **Socializarea anticipativă** se realizează înainte ca persoana să devină membră a organizației în care urmează să funcționeze; în general, are loc în cadrul sistemului formal de educație, în școli, licee, școli profesionale, facultăți, unde indivizii dobândesc cunoștințe și abilități necesare îndeplinirii anumitor roluri sociale (meserii).
- **Adaptarea** se realizează imediat ce individul se alătură unei organizații, confruntând propriile așteptări despre viața organizațională cu realitatea de zi cu zi. Aspecte formale ale acestei etape pot include programe de orientare, perioade de stagiu sau probă, programe de formare specifică la locul de muncă. Informal, nou-venitul se acomodează stilului de lucru al colegilor și șefilor, rutinelor, procedurilor, normelor, într-un cuvânt *culturii organizaționale*.
- **Integrarea propriu-zisă** se realizează atunci când individul se identifică total cu organizația și își autocontrolează comportamentul, astfel încât să răspundă cât mai bine rolurilor organizaționale.

De gradul de integrare socio-profesională a indivizilor depind performanța, implicarea și corectitudinea acestora în cadrul organizației. De aceea organizațiile își dezvoltă propriile strategii și programe de integrare a nou-venitului, care completează socializarea anticipativă realizată în cadrul școlilor și universităților. Astfel de strategii includ programe de orientare, stagii practice care vizează persoanele aflate încă în perioada studiilor liceale sau universitare, consiliere și numirea de mentori (persoane experimentate din cadrul organizației care asistă, sfătuiesc, consiliază un nou-venit în deprinderea sarcinilor organizaționale) sau implicarea membrilor organizației în activități comune, în afara sarcinilor de serviciu menite a contribui la crearea unui spirit de echipă (*team-building*). Toate aceste strategii contribuie la crearea unor trăsături de personalitate specifice *omului organizațional*, acel individ capabil să gândească și să acționeze în spiritul obiectivelor organizației, dar care să fie, totodată, responsabil față de societatea și comunitatea în care organizația funcționează.

Exerciții și teme de reflecție

1. Având în vedere ceea ce ați învățat despre diviziunea muncii, la orele de economie și de sociologie, încercați să analizați consecințele sociale ale specializării indivizilor.

2. Alegeți o organizație pe care o cunoașteți sau despre care ați auzit. De ce credeți că este organizație și precizați ce tip de organizație este în funcție de forma de proprietate, mărime și forma de organizare.

3. Imaginați-vă o organizație dominată de femei și una dominată de bărbați. Credeți că există diferențe între modul lor de acțiune? Precizați care sunt ele.

4. Menționați care sunt rezultatele organizării sociale și prin ce se disting acestea.

5. Dați exemple de organizații publice, respectiv, private pentru profit și private nonprofit. Caracterizați-le pe fiecare și comparați-le formulând o asemănare și o deosebire. Discutați împreună exemplele voastre.

6. Formați grupe de câte patru elevi și alegeți-vă una dintre următoarele afirmații, arătând dacă sunteți sau nu de acord cu ele și de ce:
   - Angajații din primării tratează problemele cetățenilor cu nepăsare și lipsă de eficiență pentru că sunt leneși și slab pregătiți.
   - Oamenii angajați în birocrații duc lipsă de creativitate.
   - Organizațiile preiau mare parte din sarcinile familiei de tip tradițional: creșterea și îngrijirea copiilor, prepararea hranei, îngrijirea bătrânilor.
   - Birocrația este forma de organizare specifică organizațiilor din sectorul public.
   - Distincția dintre grupuri sociale și organizații constă în existența ierarhiei în organizații, în timp ce în grupurile sociale nu există ierarhie.

7. Analizați în ce măsură școala pe care o frecventați are caracteristicile unei organizații de tip birocratic.

Caracteristici	Evaluarea prezenței lor

8. Împărțiți clasa în două grupe. Prima grupă va fi susținătoarea afirmației 1, iar cea de a doua va susține afirmația 2. Inițiați o dezbatere pro și contra, argumentând de fiecare dată opțiunile avute:

   Afirmația 1:

   Diviziunea muncii apare pentru a crește randamentele economice și pentru ca astfel patronii să câștige mai mult.

   Afirmația 2:

   Diviziunea muncii apare pentru ca, prin complementaritate, oamenii să fie solidari.

9. În una dintre cele mai importante lucrări despre democrație și fundamentele sale, Alexis de Tocqueville spunea:

„Americanii de toate vârstele, de toate condițiile, cu personalități diferite se unesc necontenit. Nu au numai asociații comerciale și industriale la care participă toți, dar mai au și alte asociații de tot soiul: religioase, morale, intelectuale, serioase, ușuratice, foarte generale, foarte particulare, uriașe și foarte mici; americanii se asociază pentru a da serbări, a înființa seminarii, a construi hanuri, a înălța biserici, a răspândi cărți, a trimite misionari la antipozi; creează în felul acesta spitale, închisori, școli. Dacă e vorba, în fine, de a pune în evidență un adevăr sau de a dezvolta un sentiment cu sprijinul unui exemplu măreț, ei se asociază."

Discutați pe perechi și apoi cu toată clasa ideile acestui text. Comparați ceea ce descrie autorul pentru situația Statelor Unite cu ceea ce cunoașteți despre acest aspect din România.

info

Alexis Charles Henri Clerel de Tocqueville (1805–1859) este unul dintre cei mai importanți gânditori politici. Principala sa lucrare, *Despre democrație în America*, scrisă după o vizită de un an de zile în Statele Unite, este una dintre cele mai importante cărți despre democrație și fundamentele unei societăți democratice.

test de evaluare

1. Separați definițiile corecte de cele greșite marcând cu semnul X în căsuța potrivită.. **2 p.**
   a. Organizarea socială este procesul prin care oamenii își coordonează activitățile în vederea realizării unor obiective separate. X
   b. Diviziunea muncii reprezintă diferențierea și separarea activităților sociale pe sectoare specializate, în condițiile existenței unei coordonări de sarcini sau relații de schimb de bunuri și servicii.
   c. Birocrațiile sunt organizații de mari dimensiuni, având o structură ierarhică și o bună definire a sarcinilor asociate fiecărui rol, cu o comunicare preponderent formală între membrii săi. X
   d. Integrarea socio-profesională este rezultatul procesului de socializare prin care indivizii dobândesc cunoștințe și competențe specifice în vederea îndeplinirii rolului organizațional asumat.
2. Există mai multe criterii posibile de clasificare a organizațiilor. Numiți-le pe acelea pe care le cunoașteți și alegeți unul dintre ele arătând ce tipuri de organizații se obțin prin aplicarea lui.. **1,5 p.**
3. Explicați succint care sunt cele două disfuncționalități importante determinate de sistemul birocratic. Dați câte un exemplu pentru fiecare..... **3 p.**
4. Analiza unei organizații poate fi făcută în baza mai multor aspecte. Numiți două dintre ele. Explicați-le succinct pe fiecare și arătați cum funcționează aplicarea lor. ..... **2,5 p.**

Un punct se acordă din oficiu.

capitolul

Probleme sociale

Prejudecăți și discriminare

dictionar

Prejudecată – atitudine față de o persoană sau grup de persoane, care nu se bazează pe realitate, ci doar pe considerentul apartenenței persoanei sau persoanelor respective la un anumit grup (etnic sau rasial), ori la o categorie socială sau profesională. La baza lui stau stereotipurile care pot fi numite în limbajul comun și prejudecăți pe care le avem despre anumite categorii sociale.

O serie importantă de probleme sociale sunt cauzate de prejudicii și discriminare. Pentru a înțelege problema prejudiciilor, vom apela întâi la noțiunea de stereotip. Stereotipurile sunt păreri preconcepute despre caracteristicile și comportamentele unor categorii de persoane sau grupuri. Stereotipurile pot fi pozitive sau negative. Mulți dintre noi am auzit expresii precum: „nemții sunt oameni serioși și muncitori", „persoanele cu fruntea înaltă sunt deosebit de inteligente" sau „românul s-a născut poet". Acestea sunt exemple de stereotipuri pozitive. De asemenea, mulți dintre noi am întâlnit păreri potrivit cărora „femeile sunt ființe sensibile ce se lasă conduse numai de emoții" și „locul femeii este în bucătărie, nu în politică". Acestea sunt stereotipuri

negative. Pe baza lor funcționează prejudiciile care sunt *opinii* și *atitudini* ce trădează *sentimente de profundă antipatie și dispreț* față de membrii unui alt grup sau ai unei alte categorii de persoane (de exemplu, persoanele de altă religie, persoanele vârstnice, membrii unor grupuri etnice, femeile, persoanele care au suferit condamnări penale, homosexualii și lesbienele etc.).

Este extrem de important de subliniat că prejudiciile (părerile preconcepute despre alte persoane) se bazează pe zvonuri, pe informații „din auzite" și nu pe cunoașterea directă a persoanelor față de care există sterotipuri și respectiv prejudicii. De asemenea, prejudiciile sunt foarte greu de schimbat. Mulți dintre noi avem prejudicii față de diverse categorii sociale ori persoane; multe dintre acestea ne sunt transmise prin intermediul grupurilor primare (familia, cercul de prieteni) și al comunității mai largi din care facem parte (grupul etnic, religios, satul, cartierul, regiunea istorică, țara etc.).

Atunci când ne comportăm în raport cu alte persoane pe baza prejudiciilor pe care le avem despre acestea pot să apară unele probleme. În acest caz, vorbim despre *discriminare* – înțeleasă ca fiind *comportamentul ce este generat și ghidat de prejudiciile despre persoane care aparțin altor grupuri sau categorii sociale și implică un tratament incorect aplicat acestor persoane.* Cineva poate însă să discrimineze fără a avea prejudicii. Spre exemplu, cineva poate să nu aibă o părere proastă despre un membru al unui anumit grup, dar, la presiunea celorlalți, să discrimineze respectiva persoană.

Cele mai frecvente prejudicii și comportamente discriminatorii sunt întâlnite în raport cu alte grupuri etnice. *Etnia* este o categorie construită social care este formată din indivizi care au aceeași limbă, origini, cultură, tradiții și, uneori, religie. Așadar, prejudiciile etnice își au de multe ori originea în faptul că percepem alte persoane ca fiind diferite de noi (vorbesc o altă limbă sau au alte tradiții sau obiceiuri decât noi).

Discriminările și conflictele pe criterii etnice apar însă mai ales când indivizii aparținând unor grupuri etnice diferite intră în competiție pentru resurse. Prin resurse înțelegem, de obicei, orice „lucru" care are valoare pentru membrii unui grup sau ai unei societăți. Exemplul cel mai la îndemână îl reprezintă banii – ca resursă financiară. Pământurile, petrolul, metalele prețioase constituie alte resurse ori bunuri intens valorizate în decursul istoriei în mai toate societățile.

de reținut

Xenofobia – teama de indivizi „străini" care aparțin altor culturi sau grupuri entice – este o atitudine extremă a etnocentrismului și implică refuzul, respingerea radicală a „străinilor"; ea conduce aproape întotdeauna la prejudecată și la discriminare.

Prejudecățile, dar, mai ales, discriminarea pe criterii etnice generează probleme sociale, uneori foarte grave, cum ar fi conflictele armate între populații diferite și exterminarea în masă a persoanelor care fac parte din anumite grupuri (cum a fost cazul evreilor în cel de al Doilea Război Mondial). Discriminarea pe criterii etnice poate lua și forme oarecum mai blânde, însă cu urmări dramatice pentru cei discriminați cum ar fi excluderea de la anumite bunuri, servicii și poziții sociale – fapt care îi împinge pe cei discriminați la marginea societății, în sărăcie.

În decursul istoriei s-au manifestat prejudicii și forme de discriminare în raport cu diverse grupuri etnice, așa cum a fost, spre exemplu, cazul populației de culoare din Statele Unite care a suportat forme dramatice de discriminare.

Care ar fi cauzele prejudiciilor și discriminării pe criterii etnice? Psihologii sociali invocă tendința oarecum naturală a indivizilor de a blama alte grupuri și persoane pentru problemele pe care le au ei înșiși. Aceasta este așa-numita *strategie a „țapului ispășitor"* – găsirea unui vinovat (închipuit) pentru dificultățile pe care le întâlnim. *Strategia țapului ispășitor* a avut efecte dramatice în cazul evreilor în decursul istoriei și, mai ales, înainte și în timpul celui de al Doilea Război Mondial, când regimul lui Hitler i-a considerat vinovați pentru dezastrul economic din Gemania și a pus în aplicare un plan sistematic de eliminare fizică a populației evreiești din Europa prin lagărele de muncă și exterminare.

Alți psihologi sociali, de pildă, Theodor W. Adorno considerau că prejudecățile și comportamentele discriminatorii față de alți indivizi se datorează existenței unei așa-numite *personalități de tip autoritar*. Indivizii cu această personalitate proveneau din părinți care se comportaseră foarte sever, dur, autoritar cu ei. Ca urmare a modului în care fuseseră crescuți în familie, indivizii cu o personalitate de tip autoritar erau, la rândul lor, incapabili să-și exprime sentimentele și să fie deschiși față de persoane din alte grupuri, neputând să accepte diferențele.

Explicațiile sociologice cu privire la existența prejudiciilor și a discriminărilor pe criterii etnice pun accentul pe *factorii socio-culturali* și *economici*. Bunăoară, în orice grup uman există suspiciuni cu privire la indivizii care nu fac parte din același grup. Acest lucru se întâmplă, în special, în comunitățile omogene, închise și relativ izolate.

Theodor W. Adorno (pe numele său adevărat Theodor Wiesengrund) (1903–1969), filozof, sociolog și muzicolog german, a analizat în lucrarea sa *Personalitatea autoritară* (1950) premisele psihosociale ale fascismului.

Hotărârea de Guvern nr. 1194/27 noiembrie 2001 prevede organizarea și funcționarea **Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării.** Acesta are ca obiectiv prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare. Consiliul are rolul de a implementa principiul egalității între cetățeni, prevăzut în *Constituția României*, în legislația internă în vigoare și în documentele internaționale la care România este parte.

Prejudecățile și discriminarea, așa cum am văzut anterior, se întemeiază pe *perceperea* diferențelor dintre indivizi și grupuri. Din această definiție este clar că putem întâlni multe alte tipuri de prejudecăți și forme de discriminare. Amintim la acest punct prejudecățile față de persoanele de altă religie, față de persoanele de alt sex, față de persoanele aparținând minorităților sexuale ori față de indivizi care suferă de anumite boli precum SIDA. Și în raport cu astfel de categorii de indivizi există numeroase forme de discriminare. Bunăoară, femeile sunt, de multe ori în mod sistematic, excluse de la anumite poziții și funcții sociale, sunt mai prost plătite decât bărbații, deși au același nivel de pregătire și sunt, de obicei, primele victime ale șomajului și sărăciei. Mai mult, în unele țări cum era, de plidă, Afghanistanul condus de regimul taliban, femeile nu aveau nici cele mai elementare drepturi sociale, politice și civile (le era interzis accesul la educație, nu aveau voie să muncească în afara gospodăriei și nu aveau drept de vot etc.). Aceste forme de tratament inegal și incorect al femeilor sunt numite **discriminări pe criterii de gen**. De asemenea, în anumite țări, indivizii aparținând unei minorități religioase sunt, de asemenea, excluși, discriminați și persecutați în raport cu persoanele care fac parte din grupul religios dominant (**discriminare pe criterii religioase**).

Din discuția despre prejudecăți și discriminare trebuie să reținem ca importante următoarele:

a. prejudecățile sunt construite social prin interacțiunea dintre indivizi care aparțin unor grupuri diverse;

b. prejudecățile sunt atitudini și opinii care indică, adesea, o profundă antipatie față de persoanele care sunt percepute ca diferite;

c. discriminarea este *consecința comportamentală* uzuală a prejudecăților; ea implică *excluderea din viața economică, socială și politică, și persecutarea sistematică a persoanelor aparținând altor grupuri* (etnice, religioase, de gen, minorități sexuale, bolnavi etc.).

Grupurile ori categoriile sociale ale căror membri sunt discriminați sunt desemnate prin termenul de *minorități sociale*. Pentru sociologi, o minoritate socială este un grup care, pe baza perceputei sale diferențe față de alte grupuri dintr-o societate, are resurse materiale și putere socială mai reduse. Așadar, o minoritate socială *nu* se definește pe baza numărului indivizilor ce o compun, ci pe baza *discriminării* și *excluderii* acestora din

viața socială, economică și politică. Spre exemplu, deși sunt majoritare în populația țării, femeile din România – dar nu numai – reprezintă pentru sociologi o minoritate socială întrucât, comparativ cu bărbații, au mai puține resurse materiale și influență socială.

Deviantă și infracționalitate

Devianța

Conceptul de deviantă descrie ansamblul abaterilor de la normele și valorile acceptate la nivelul unei societăți, de către un individ sau un grup social. Ea cuprinde o arie largă de acte sau conduite de la cele excentrice (spre exemplu, gesturile nonconformiste) până la cele imorale (cum ar fi atitudinile obscene) și care, de regulă, nu sunt sancționate prin lege. Sociologii folosesc termenul *deviantă* pentru a desemna un ansamblu de conduite și manifestări dezaprobate de societate, cum ar fi: prostituția, consumul de droguri, sinuciderile, infracțiunile, dar și orice altă încălcare a unei norme sociale, cum ar fi salutul atunci când intrăm într-o încăpere etc.

În secolul XX, **Robert K. Merton** preia și reanalizează conceptul de anomie dintr-o perspectivă nouă. Pentru el, anomia reprezintă nu o caracteristică a structurii sociale, a unui sistem, ci una a indivizilor sau grupurilor sociale. În acest sens, el a construit așa-numita *paradigmă (teorie) a tipurilor de răspuns la situații anomice*, termenul ca atare devenind sinonim cu frustrarea, înstrăinarea, starea de nesiguranță, izolarea etc. Construcția sa teoretică pornește de la ipoteza că există un conflict între scopurile valorizate social și mijloacele de realizare a acestora de către indivizi. Merton a conturat cinci modalități prin care oamenii se adaptează idealurilor societății și mijloacelor de atingere a lor:

- **Conformitatea** reprezintă tipul ideal de adaptare a conduitei, caracterizat prin compatibilizarea scopurilor propuse de sistemul social și a mijloacelor instituționalizate care asigură buna funcționare a unei societăți.
- **Inovația** reprezintă acceptarea scopurilor și respingerea mijloacelor legale în vederea atingerii lor

Anomia socială – termenul derivă din grecescul *a* „fără" și *nomos* „lege", și desemnează, în general, starea de dereglare a funcționării unui sistem sau subsistem social. Émile Durkheim a utilizat pentru prima oară termenul în sociologie, pentru a defini o anumită ambiguitate normativă, o lipsă sau o absență a regulilor. Conform lui Durkheim, starea de anomie se manifestă atunci când, la nivelul societății, se înregistrează schimbări bruște care afectează „sănătatea medie" a acesteia (revoluțiile sau calamitățile naturale).

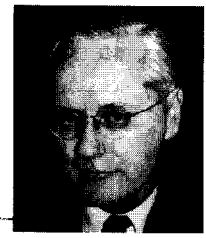

Robert K. Merton (1910–2003), sociolog american, reprezentant al funcționalismului. Consideră că în interpretarea datelor trebuie avute în vedere consecințele lor pentru structuri sociale mai largi.

creându-se metode noi (nelegale). Spre exemplu, un hoț are un scop legitim, acela de a obține bani, dar mijloacele pe care le utilizează nu sunt legitime, adică nu sunt corecte

• **Ritualismul** reprezintă un tip de comportament în care mijloacele de a obține un rezultat sunt legale, dar scopurile nu sunt legitime în societate. Cineva utilizează, spre exemplu, un chestionar de angajare care era utilizat în perioada comunistă și în care sunt cerute date despre părinții sau rudele candidatului, deși acest scop (de obținere a unor asemena informații) nu mai este legitim.

• **Evaziunea** este tipul de comportament prin care indivizii sau grupurile sociale resping atât scopurile culturale, cât și mijloacele pentru atingerea lor.

• **Rebeliunea**: este caracterizată de respingerea scopurilor și mijloacelor legale și de încercarea de a stabili o nouă ordine. Merton sugerează că acest tip de adaptare este în mod clar definit de celelalte și reprezintă, mai degrabă, o încercare de a schimba structura socială, o încercare de a instituționaliza noi scopuri și mijloace pentru societate.

Deviață și infracționalitate

În literatura sociologică, infracționalitatea este asimilată ca semnificație cu termenul de delincvență. Delincvența este, în sens larg, un domeniu particular al devianței sociale și reprezintă totalitatea actelor și manifestărilor care încalcă modelul normativ al unei societăți și sunt sancționate în plan penal.

Tipologia devianței

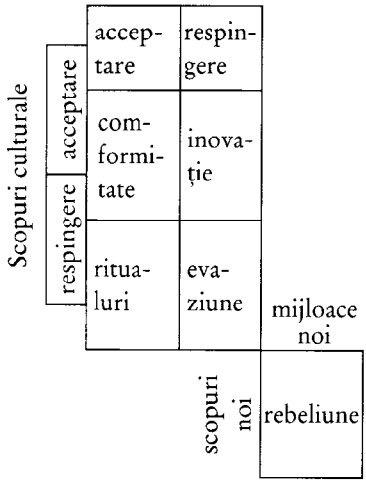

Cauzele devianței și delincvenței. Majoritatea indivizilor se conformează normelor și valorilor societății în care trăiesc datorită procesului de socializare. Încă de la apariția sa ca știință, sociologia a fost preocupată să dea răspunsuri la întrebări de tipul: ce anume îi determină pe oameni să nu respecte legea? Care sunt mecanismele și resorturile din cauza cărora unii oameni încalcă normele? Ce norme sunt încălcate mai ușor?

Pentru a răspunde acestui tip de întrebări, s-au conturat de-a lungul timpului mai multe curente de analiză care identifică și localizează cauzele comportamentului deviant la nivelul factorilor biologici, antropologici,

psihologici sau sociali. În continuare, vom prezenta succint principalele teorii referitoare la devianță și delincvență.

a. **Teoria atavismului** a fost elaborată de către **Cesare Lombroso**, profesor universitar de medicină legală la Universitatea din Torino, și are caracter explicativ preponderent antropologic și biologic. Conform lui Lombroso, etiologia delincvenței rezidă în identificarea la nivel individual a unor malformații anatomice care creează puternice tendințe criminogene, cum ar fi dezvoltarea masivă a maximalelor, anomalii ale urechilor, ochiului, nasului etc.

b. O altă **teorie**, de altfel contestată de către cunoașterea științifică, este aceea asupra **raselor** elaborată de către **Joseph Arthur Gobineau** care susținea că rasele sunt inegale sub raport biologic, fiziologic și intelectual. Această inegalitate face ca o rasă să fie permanent inferioară celeilalte. Astfel, rasa albă, prin caracterele sale anatomice, biologice, psihologice, ar fi superioară celorlalte rase, deci mai puțin predispusă la acte deviante.

c. **Teoriile psihologice** susțin ideea că actul criminal este determinat de componentele personalității, ale unei personalități specifice. Deviantul practică un tip aparte de comportament, diferențiat de cea a noncriminalului. În acest sens, **Jean Pinatel** subliniază faptul că geneza delincvenței rezidă în deficiențele personalității, în fenomenul de imitație al comportamentului criminal și în raportul dintre frustrare și agresivitate.

d. **Teoria dezorganizării sociale,** elaborată în cadrul Școlii de la Chicago, pune în evidență influența ecologiei urbane asupra infracționalității. Reprezentanții Școlii de la Chicago au examinat caracteristicile ariilor urbane, metropolitane, ajungând la concluzia că ratele infracționalității erau distribuite diferențiat în tot orașul, iar zonele cu cote înalte de criminalitate aveau cote înalte și la alte probleme ale comunității, precum mortalitatea infantilă, sărăcia, tulburările psihice etc.

Edwin Sutherland (1883–1950), sociolog și criminolog american.

e. **Teoria asociațiilor diferențiale** elaborată de **Edwin Sutherland** considerat a fi „decanul criminologiei americane", constă în interpretarea comportamentului criminal ca proces de învățare socială. Esențială în săvârșirea actului delincvent, din această perspectivă, este existența unor valori sociale ignorate sau negate de individul deviant, precum și prezența unor grupuri izolate care se îndepărtează de normele consacrate social.

dicționar

Normă: model, regulă, prescripție care reglementează comportamentul indivizilor, grupurilor, organizațiilor și colectivităților. Normele sunt de diferite tipuri: interdicții (tipuri de comportamente care sunt interzise, practicarea lor antrenând diferite pedepse), recomandări (comportamente considerate a fi dezirabile, a căror realizare este recompensată, indicații ale performanței minime acceptate, spre exemplu, norma de muncă), moduri de a face un lucru – norme tehnice, modele de comportament în diferite situații.

c. **Teoria conflictelor culturale** elaborată de către **Thorsen Sellin** (1896–1994), profesor al Universității din Pennsylvania, consideră următoarele: cu cât numărul de contradicții dintre valorile și normele unui grup și normele legale (dominante) este mai mare, cu atât este mai ridicată rata criminalității. Comportamentul delincvent apare pe fondul acestor conflicte de cultură, când individul este obligat să interiorizeze un sistem ambivalent de valori și norme.

d. **Teoria subculturilor delincvente** explică actele antisociale prin și ca reacție de protest față de normele și valorile societății, precum și prin dorința indivizilor de a anihila frustrările implicate de statusul lor marginal. Conceptul de subcultură delincventă este nonutilitar, în sensul că indivizii nu comit infracțiuni cu un scop material, ci pentru a se valoriza și pentru a dobândi o anumită faimă.

e. **Teoria reacției sociale față de deviantă** susține că actul criminal apare ca o consecință a aplicării unei etichete. Nu încălcarea normei caracterizează actul devianței, ci procesul complex în cursul căruia individul este etichetat ca deviant.

Talcott Parsons (1902–1979), sociolog american, profesor universitar la Harvard (1927–1973). Este creatorul unui sistem teoretic de analiză a societății care a fost denumit *funcționalism structural* și pe care l-a dezvoltat în lucrările sale: *Structura acțiunii sociale* (1937), *Sistemul social* (1951), *Structură și proces în societățile moderne* (1960).

ORDINE ȘI CONTROL SOCIAL

În istoria sociologiei, conceptul de *ordine socială* a fost un subiect de permanentă discuție. În general, prin *ordine socială* se înțelege ansamblul instituțiilor și al conexiunilor stabile dintre acestea, existente într-o societate dată.

Perspectiva sociologică asupra ordinii sociale se înscrie în două mari orientări diferite.

a. Prima dintre ele concepe ordinea socială ca un *sistem integrat funcțional de societăți* ținute în echilibru datorită unor mecanisme reglatoare. În acest sens, **Talcott Parsons** subliniază faptul că o societate se întemeiază și funcționează pe baza unui sistem congruent de norme sociale generale, unanim acceptate.

b. O a doua orientare referitoare la ordinea socială construiește o explicație a acesteia pe baza conceptelor de *constrângere* și *forță*. Conform acestei teorii, în societățile structurate în clase, ordinea socială reprezintă sistemul instituțional istoric constituit prin care se asigură dominația unor clase de către altele.

Formele pe care le capătă violența juvenilă sunt foarte variate, de la simpla violență verbală până la violența fizică gravă și tâlhării. Violența se manifestă fie ca un mecanism de apărare, fie ca o obișnuință.

Minorul între 14 și 16 ani răspunde penal dacă se dovedește că a săvârșit cu discernământ o faptă.

Într-un sens general, *controlul social* desemnează procesul prin care o instanță (persoană, grup, instituție) influențează, reglementează, modifică sau orientează comportamentele sau acțiunile altei instanțe care aparține aceluiași sistem cu ajutorul unor instrumente materiale și simbolice în vederea asigurării echilibrului și funcționării specifice sistemului.

Funcțiile controlului social sunt de prevenire, limitare sau eliminare a abaterilor de la normativitatea existentă.

Într-un sens mai restrâns specific, controlul social este rezultatul raporturilor de inter-dependență dintre elementele unui sistem. În funcție de mijloacele sau instrumentele utilizate, putem diferenția câteva tipuri ale controlului social:

a. **Controlul coercitiv** se realizează, de regulă, cu ajutorul instituțiilor juridice abilitate să asigure ordinea și siguranța publică. De obicei, ele acționează și au influență asupra acelor comportamente individuale și de grup care intră sub incidența delincvenței și criminalității și pot reprezenta pericole la adresa ordinii sociale și de stat.

b. **Controlul psihosocial** reprezintă coordonarea și reglementarea comportamentelor individuale și de grup prin intermediul mijloacelor și instrumentelor formale sau informale.

– *Controlul social formal* este definit și constituit din ansamblul de norme, reguli și prescripții impersonale elaborate, de regulă, de către organizații și asociații. Ele stipulează drepturi și obligații, recompense și sancțiuni, având drept scop buna funcționare a subsistemului sau sistemului social. Îndeobște, controlul social formal sau instituțional tinde către standardizarea conduitelor în vederea asigurării ordinii sociale.

– *Controlul social informal* se identifică la nivelul rolurilor sociale dintr-un sistem. El este rezultatul socializării primare și secundare și asigură conformitatea comportamentelor individuale și colective cu normativitatea socială. Într-un sens particular, controlul informal se manifestă si ca autocontrol în sensul de asumare rațională a propriilor comportamente și relații.

De regulă, eficiența controlului social depinde de complementaritatea controlului informal cu cel formal și împreună cu cel coercitiv. Societățile moderne,

democratice, tind către sublinierea importanței controlului psiho-social și în special a celui informal în vederea asigurării bunei funcționări a sistemului.

Corupția

În literatura de specialitate corupția este considerată una dintre cele mai grave forme ale devianței sociale.

În sens general, corupția reprezintă încălcarea normelor unei organizații sau instituții de către unii membri care, în virtutea faptului că dețin o anumită autoritate, o folosesc în scopul obținerii de foloase materiale necuvenite.

Istoric vorbind, termenul a fost folosit în conexiune cu sistemul administrativ și politic, doar în epoca modernă. Ca fenomen însă, corupția există încă din Antichitate, ca un tip de comportament dintre cele mai grave, răspândit la nivelul funcționarilor publici.

În Europa, *Codul Penal Francez* din 1810, cunoscut și sub denumirea de „Codul Napoleon", introducea pentru prima dată sancțiuni aspre pentru infracțiunea de corupție.

În epoca modernă, termenul *corupție* a fost legat cu precădere de sistemul politic. Sociologia contemporană consideră corupția ca un fenomen specific organizațiilor birocratice. Deși incriminată penal astăzi în toate statele democratice, corupția se regăsește, practic, în toate societățile.

info

Din punct de vedere tipologic, în literatura de specialitate întâlnim mai multe forme ale corupției cum ar fi: corupția politică, morală, economico-financiară etc.
În sistemul legislativ din România, termenul *corupție* desemnează, în sens larg, încălcări ale legii penale referitoare la sfera relațiilor de serviciu. Preocupările actuale în domeniu fac referire la importanța politicilor de prevenire a fenomenului de corupție, precum și la lipsa de echivoc a sancțiunilor juridice.

studiu de caz

Violența urbană și toleranța

Cercetarea *Violență urbană și toleranță* a fost proiectată și aplicată în perioada 20 noiembrie–5 decembrie 2005 de către 70 de studenți ai Facultății de Științe Politice, București. În eșantionul final au fost incluși 1.298 de respondenți din București în vârstă de 18 ani și peste. Scopul cercetării a fost lansarea spre discuție la nivelul sferei publice a percepțiilor cu privire la violența urbană, intoleranța și devianța, măsurate la nivelul populației Bucureștiului.

Analizând datele care urmează cu privire la percepția cetățenilor care cad cel mai des victime ale cazurilor de violență (de orice natură) se poate construi un profil social de imagine a „victimelor" violențelor. Astfel, se poate spune (cu diferite grade de probabilitate) că „victima" violențelor este femeie, vârstnică, de naționalitate română, cu venituri mici (vezi graficele 1, 2 și 3). Acest profil social al „victimei"

violențelor este construit pe baza stereotipurilor existente la nivelul respondenților. Deși potrivit profilului, ne-am fi așteptat ca procentul de femei care raportează agresiuni să fie mai mare decât acela al bărbaților, iar procentul celor „bătrâni" care au raportat agresiuni să fie mai mare decât acela al tinerilor, datele sunt contrare.

Grafic 1
Ce tipuri de persoane credeți că sunt mai des victime ale violenței: femeile sau bărbații?

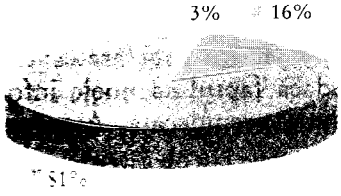

Grafic 2
Ce tipuri de persoane credeți că sunt mai des victime ale violenței: tinerii sau bătrânii?

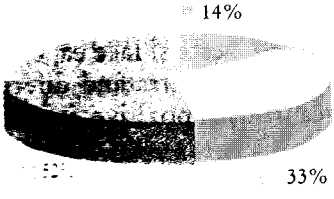

Grafic 3
Ce tipuri de persoane credeți că sunt mai des victime ale violenței: bogații sau săracii?

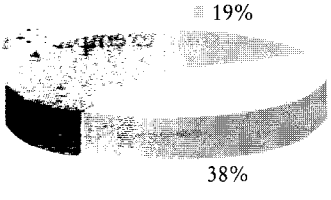

Subiecții cercetării au răspuns în proporție semnificativă că nu pot ieși în siguranță noaptea pe stradă (vezi graficul 4). Ei au indicat și diferite cauze ale violenței (vezi graficul 5).

Grafic 4
În general, puteți spune că în cartierul în care locuiți puteți ieși noaptea pe stradă fără teama că vi s-ar putea întâmpla ceva?

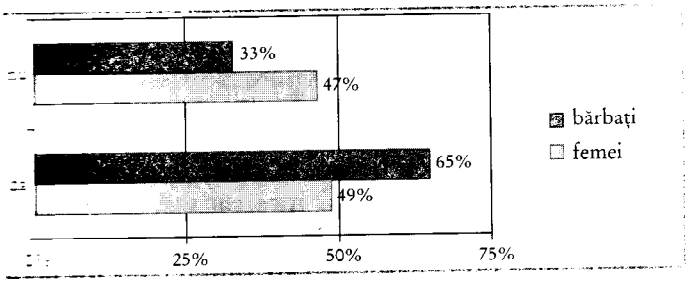

Grafic 5
Cauzele violenței

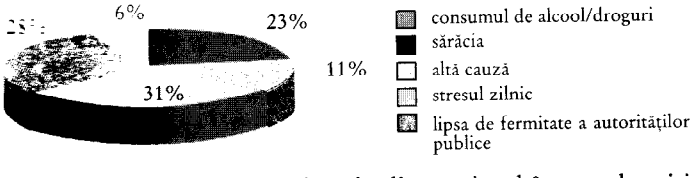

Discutați împreună situația din cartierul în care locuiți și din cartierul în care se află liceul. Stabiliți în ce măsură manifestările violente sunt prezente în aceste zone.

Exerciții și teme de reflecție

1. În general, prin prejudecată se înțelege o idee sau o părere greșită pe care cineva și-o face asupra unui lucru pe care nu-l cunoaște deloc sau îl cunoaște superficial.
Să presupunem că noi nu știm prea multe despre șerpi. Am învățat despre ei că sunt animale periculoase și ne ferim de ei fără să verificăm dacă este adevărat sau nu. Discutați împreună dacă faptul că unele informații le preluăm fără a le verifica înseamnă totdeauna prejudecată. Argumentați-vă și exemplificați-vă opiniile.

2. Unele dintre prejudecăți se referă la semenii noștri. Ele apar atunci când nu judecăm o persoană după ceea ce este și face ea, ci în funcție de părerile noastre despre grupul din care ea face parte, tratând diferențele ca și când grupul din care noi facem parte ar avea însușiri pozitive, iar cel din care ei fac parte ar avea însușiri negative.
Stabiliți, discutând împreună, ce anume presupune o prejudecată și construiți o definiție complexă. Scrieți pe tablă elementele ei esențiale.
Lucrați apoi pe perechi și construiți exemple pentru următoarele forme ale prejudecăților:
- rasismul;
- naționalismul;
- xenofobia;
- antisemitismul;
- sexismul;
- gerontofobia (ostilitatea față de bătrâni).

Prezentați pe rând exemplele și discutați-le împreună.

3. Discriminarea presupune un comportament generat și condus de prejudecățile despre persoane aparținând altor grupuri, diferite de cel din care noi facem parte, pe care le tratăm ca și cum ar avea însușiri negative.
Gândiți-vă și scrieți fiecare în caiete două exemple de discriminare.
Lucrați apoi pe grupe și încercați să prezentați modul în care respectivele discriminări ar putea fi evitate.
Menționați dificultățile pe care diminuarea lor le ridică.
Prezentați pe rând punctele voastre de vedere și comparați soluțiile formulate. Sunt la fel sau diferite? De ce credeți că sunt astfel?

4. Urmăriți presa locală timp de o săptămână și alegeți exemple de comportamente deviante. Discutați-le în clasă, evidențiind de fiecare dată următoarele elemente:
- de ce considerați că sunt comportamente deviante;
- ce vârstă au cei care le comit;
- ce cauze au respectivele comportamente;
- dacă puteau să fie evitate sau nu.

5. Corupția este un fenomen social deseori invocat în viața politică actuală. Formați grupe de câte patru elevi și alegeți o formă a corupției dintre următoarele: economică, politică, administrativă, școlară, sportivă. Construiți o descriere a fenomenului corupției în domeniul ales, folosind exemple din presa scrisă a săptămânii. Discutați împreună în clasă exemplele voastre, urmărind planul de idei prezentat mai jos:
   a. Care este gravitatea actului de corupție? Cum stabiliți acest lucru?
   b. Care este vina fiecărei părți? Este ea comparabilă?
   c. Care sunt cauzele corupției? Sunteți de acord cu explicația dată?
   d. Cum credeți că putea fi evitată corupția?
   e. Dacă v-ați fi aflat în situația respectivă, cum ați fi acționat? Sunteți sinceri?
   f. Ați fost puși vreodată în situația de a da sau a primi mită? Cum v-ați simțit?

6. În ianuarie 2006, IVECO a lansat un proiect interesant, numit FII INTELIGENT, NU FI VIOLENT!, pentru oprirea violenței în învățământul preuniversitar.

   Căutați informații despre proiect și discutați împreună, folosind următorul plan de idei:
   a. În ce măsură inteligența și violența sunt opuse?
   b. Ce acte violente ar putea fi oprite prin intervenția voastră?
   c. Ce acte violente nu ar putea fi oprite prin intervenția voastră? Ce faceți în acest caz?

test

1. Completați spațiile libere alegând termenii potriviți dintre cei indicați în paranteză. ..... **2p.**
   a. ..... sunt păreri preconcepute despre alte persoane.
   b. Discriminarea implică excluderea unor persoane din cauza apartenenței lor la anumite .....sociale (etnice, religioase, de gen, minorități sexuale, bolnavi etc.).
   c. ..... este ansamblul instituțiilor și al conexiunilor stabile dintre acestea în cadrul societății.
   d. Folosirea autorității avute în cadrul unei organizații pentru obținerea de foloase necuvenite reprezintă un act de.....
   (societate, grupuri, corupție, prejudecăți, ordine socială, discriminare).

2. Alegeți două tipuri de prejudecăți dintre cele care vi se par cel mai des întâlnite la voi în școală. Explicați-le și exemplificați-le. ..... **2p.**

3. Definiți controlul social și explicați specificul fiecăreia dintre cele două forme ale lui. ..... **2p.**

4. Formulați un exemplu de corupție cunoscut de voi din experiența școlară directă sau din mass-media. Arătați în ce constă gravitatea lui și cum ar putea fi combătută categoria de acte corupte din care el face parte..... **3p.**

Un punct se acordă din oficiu.

capitolul 7

Dinamică și schimbare socială

De la evoluția biologică la schimbarea socială

Odată cu apariția speciei noastre a avut loc o modificare importantă: în loc să-și modifice caracteristicile biologice, omul contemporan a modificat caracteristicile societății. Noi avem aceleași caracteristici biologice ca și primii oameni moderni, în schimb am dobândit capacitatea ca în societatea pe care o construim să putem modifica radical trei lucruri: relațiile cu ceilalți oameni; produsele societății; mediul înconjurător.

Acest tip de schimbare este o noutate. În lumea animală, încetarea evoluției biologice duce și la oprirea evoluției societății animale. Dar societatea omenească a continuat să se modifice, în ciuda faptului că oamenii au rămas biologic neschimbați. (Reveniți, pentru mai multe informații, la Capitolul 3, în care este vorba

despre cultură și recitiți definițiile culturii și civilizației).

Marea noutate pe care o aduce specia noastră în lumea vie constă în capacitatea de a înlocui schimbarea biologică, de obicei principalul instrument de supraviețuire a speciei, cu *schimbarea socială.*

La începuturile societății omenești, probabil cu circa 100.000–150.000 de ani în urmă, schimbarea socială avea aceeași funcție pe care o are schimbarea biologică. Ea permitea grupurilor umane să se adapteze la resursele și presiunile mediului înconjurător. Pe țărmurile oceanelor, ele au creat uneltele și cunoștințele necesare pescuitului, au construit bărci și au învățat să utilizeze oasele de pește sau de mamifere acvatice. În stepele populate de mari turme de erbivore, au dezvoltat tehnologii ale vânătorii în grup, ale prelucrării pieilor și oaselor, și ale locuinței mobile care le permiteau să urmeze ciclurile migrației anuale a animalelor.

Pentru specia umană, trecerea de la supraviețuirea bazată pe evoluție biologică la supraviețuirea bazată pe schimbare socială pare să fi asigurat, pe de o parte, *salvarea speciei*, iar, pe de altă parte, o *superioritate* excepțională în raport cu oricare altă specie.

Studiile genetice sugerează, fără a dovedi încă irefutabil, că acum 10.000–12.000 de ani strămoșii noștri au trebuit să facă față unor schimbări dramatice din mediul înconjurător care au condus la o criză a speciei. În condiții extrem de nefavorabile, populația umană s-a redus la câteva grupuri care totalizau mai puțin de 10.000 de indivizi, localizate, probabil, în Estul Africii. Ei sunt strămoșii genetici ai tuturor oamenilor contemporani. Multe specii de mamifere au dispărut în acea perioadă și, probabil, și unele variante de hominizi, biologic la fel de dezvoltate (precum „Omul de Neanderthal"), dar pe care le presupunem a fi fost cultural inferioare.

Utilizând acest excepțional instrument care este schimbarea socială – producția de relații, de tehnologii, de bunuri și de comportamente individuale și de grup – pentru a supraviețui și a se adapta, grupurile de oameni moderni au populat într-un timp istoric scurt mai întâi Africa, Asia și Australia, apoi Europa și, în final, au colonizat Americile. În prezent, utilizând schimbarea socială drept principal instrument de relaționare cu mediul exterior și cu celelalte specii concurente, oamenii

Ideea originii naturale a omului a apărut încă din Antichitate (Anaxagoras, Empedocle, Lucrețiu). Meritul de a fi demonstrat pentru prima dată proveniența omului din lumea animală îi revine lui Charles Darwin. El nu a explicat însă pe deplin transformarea maimuței în om, pentru că nu a luat în considerație decât factorii biologici.

au devenit stăpânii absoluți ai planetei și au ajuns chiar în situația de a-i pune în pericol echilibrele fundamentale.

Continuitate și schimbare în societate

Succesul adaptării la resurse prin intermediul culturii (civilizației), a permis societăților atât o *dinamică* foarte ridicată, cât și o *stabilitate* la fel de ridicată. Există societăți care nu s-au mai schimbat vreme foarte îndelungată. Până în zilele noastre în Africa, America Latină, Australia sau Oceania au supraviețuit societăți primitive care nu s-au modificat de 10.000–15.000 de ani. Altele însă s-au schimbat de mai multe ori în decursul a puține generații sau chiar în decursul uneia singure. Într-un timp mai scurt decât o generație s-a trecut de la mașina de calculat electrică la computerul personal și de la scrisoare și telegramă la e-mail și Internet. În mai puțin de 50 de ani, România s-a schimbat dintr-o societate capitalistă, cum a fost până la sfârșitul celui de al Doilea Război Mondial, într-o societate comunistă și, patruzeci de ani mai târziu, într-o societate care își propune să fie democratică și capitalistă.

Pentru o mai bună descriere a procesului de schimbare, unii cercetători au identificat etapele procesului de schimbare. Mai întâi, are loc *o inovație*. Ea este întotdeauna susținută la început doar de un grup mic de partizani care se străduiesc să o promoveze în societate.

A doua etapă constă în *acceptarea socială* a inovației, însemnând că o mare parte a societății acceptă să folosească noutatea și să adopte comportamentele necesare pentru a o folosi. Este cea mai dificilă etapă a schimbării și multe inovații au fost considerate socialmente inacceptabile, pentru că nu se potriveau cu restul caracteristicilor societății.

Un factor important al succesului este ca această inovație să fie acceptată de conducătorii *politici* ai societății. Politica joacă un rol esențial în acceptarea sau, dimpotrivă, în respingerea inovațiilor în societate. De exemplu, creștinismul, o inovație religioasă în Imperiul Roman, a fost adoptat de populație pe scară largă doar după ce împăratul Constantin a decretat-o religie oficială

Constantin cel Mare (Caius Flavius Aurelianus Claudius Constantinus) a fost împărat roman între anii 306–337. El a autorizat libera exercitare a creștinismului (în 313) care a devenit una dintre religiile oficiale ale Imperiului Roman.

Efectul social al armelor de foc a fost devastator pentru aristocrațiile militare ale Evului Mediu. Era nevoie doar de 4–6 săptămâni pentru a antrena un țăran (o categorie socială inferioară) să tragă cu o armă de foc și să omoare de la distanță un samurai sau un cavaler european, care aveau nevoie de peste 10 ani ca să devină buni mânuitori ai sabiei sau ai arcului cu săgeți, și care formau aristocrația militară a societăților medievale.

a statului. Uneori, grupuri mari de populație din societate se opun inovației și depinde de liderii politici dacă ea este adoptată de societate sau nu. Se știe, de exemplu, că în Evul Mediu breslele meșteșugărești europene interziceau orice invenție. La o scară încă și mai largă, în 1641 conducătorii politici ai Japonici (*shogun*) au interzis orice contact cu lumea exterioară (cu mici excepții) și, în consecință, au evitat orice transfer de tehnologie occidentală în țară vreme de două secole (până în 1853), între altele, pentru a proteja clasa socială a *samurailor* – războinici profesioniști, specializați în mânuirea armelor albe – împotriva democrației sociale pe care o presupuneau armele de foc ale europenilor. În România socialistă a anilor '80, liderii comuniști s-au opus răspândirii calculatorului și a tehnologiilor bazate pe microelectronică.

Inovația culturală este *integrată* în cultura societății care acceptă, astfel, și o serie de consecințe – adică de schimbări –, produse de aplicarea inovației.

Dintre toți factorii care produc inovații într-o societate, unul joacă un rol special și anume *o altă societate.* Avem de a face aici cu o altă noutate specifică oamenilor. Societățile animale sunt, pentru fiecare specie în parte, toate la fel. Dimpotrivă, societățile umane pot fi extrem de diferite în materie de tehnologie, de bunuri utilizate, de tradiții culturale sau religioase, de organizare politică. Ca urmare, cele mai frecvente presiuni de schimbare într-o societate provin din contactul cu inovațiile produse de alte societăți.

Deseori o societate preia noutăți culturale, tehnologice sau de organizare prin intermediul schimburilor sau influențelor reciproce. De exemplu, toate țările europene au preluat alfabetul perfecționat de fenicieni acum trei milenii și toate țările lumii actuale folosesc avioane pentru transport, deși doar foarte puține țări produc avioane.

Alteori, însă, societățile mai puternice pot impune cu forța schimbările în societățile mai slabe, fie prin presiune politică și economică, fie direct, prin forța armelor și dominație administrativă, cum au procedat, de exemplu, țările europene în imperiile lor coloniale.

Când o cultură înlocuiește pe scară largă elemente ale unei alte culturi datorită caracterului ei dominant, specialiștii denumesc fenomenul *aculturație.* Când influența unei culturi dominante este atât de mare încât distruge ireversibil cultura dominată, atunci avem de

a face cu *asimilare*, ca în cazul culturii spaniole în America Latină care a înlăturat-o pe cea a indienilor băștinași. (Revedeți în Capitolul 3 subcapitolul *Contacte între culturi*).

Două mari inovații ale societății antice: agricultura și orașul

Un prim avantaj al culturii a fost că a permis mai multe moduri de adaptare a societăților la mediul înconjurător, astfel încât unele societăți au putut produce inovații excepționale. Un al doilea avantaj a constat în faptul că inovațiile dintr-o cultură au putut fi transmise sau preluate de alte culturi și astfel asemenea inovații excepționale au trecut dintr-o societate în alta. Așa s-au răspândit roata, arcul cu săgeți, metalurgia, scrierea, marile religii universale, masele plastice, muzica rock.

Dintre toate aceste inovații, unele au avut un rol excepțional și au marcat dezvoltarea societății omenești pe scară istorică.

Știați că...

Există o specie de furnici care își „cultivă" hrana (o ciupercă) pe un „sol artificial" construit din frunze culese din mediul înconjurător și transportate în mușuroi.

Agricultura este o inovație cu consecințe atât de vaste, încât schimbarea socială care i-a urmat a fost denumită „revoluție neolitică". Cele mai vechi dovezi de cultivare a plantelor și de domesticire a animalelor le avem din așa-numita „semilună roditoare" (văile Nilului, Tigrului și Eufratului și ale Indusului) cu 8 000–9 000 ani î.Hr., dar agricultura a fost „inventată" independent de populații diferite, în locuri și epoci diferite (China, America de Sud). Ea s-a răspândit relativ repede ca urmare a contactelor dintre societățile umane și a superiorității societăților agricole asupra celor non-agricole, dar nu a fost adoptată de toate grupurile umane.

Revoluția pe care o produce agricultura constă din trecerea de la *culegerea* mijloacelor de subzistență („parazitarea" resurselor naturale ale mediului) la *producerea* subzistenței, o formă radical nouă de existență pentru lumea vie. De la această cotitură evolutivă, societățile umane se dezvoltă și se organizează ca *societăți producătoare* de mijloace de existență și de alte tipuri de resurse (culturale, militare etc.).

Trecerea la producția de resurse a creat societăților umane un uriaș potențial: a redus dependența de resursele naturale ale mediului; a creat cerințe pentru un nou

Grup de țărani de la sfârșitul secolului al XIX-lea.

set de unelte și tehnologii; a creat posibilitatea sedentarizării populației; a creat posibilitatea hrănirii unor grupuri din societate care se pot, astfel, dedica unor ocupații specializate (meșteșuguri, comerț, religie, armată, administrație etc.); a creat posibilitatea creșterii exponențiale a populației; a creat posibilitatea stocării de produse destinate nu consumului propriu, ci comerțului; a mărit durata medie de viață a oamenilor.

Contrar părerii care a dominat multă vreme, inventarea agriculturii nu a produs automat decât un număr limitat de consecințe (legate de ocupații, de ciclurile vegetale, de obiceiurile de hrănire și de apariția unor noi materii prime, precum lâna sau laptele). Ea a creat, însă, un foarte mare spațiu de potențial. Modul în care a fost utilizat acest potențial a depins de fiecare societate în parte și de relațiile dintre diferitele societăți. Există societăți agricole care și-au menținut caracteristicile economice, culturale și de organizare socială neschimbate vreme de mii de ani (în Africa neagră, Asia Centrală, India, Indonezia, Oceania etc.) și societăți care s-au schimbat rapid și masiv, ajungând să fie societățile post-industriale contemporane.

Orașul a fost o altă inovație cu consecințe la fel de importante ca și cele ale agriculturii. Descoperiri arheologice recente la Ierihon (Israel), Çatalhöyük și Asikli (Turcia) dovedesc că grupuri mari de oameni au devenit sedentari și au trăit împreună înainte și independent de apariția agriculturii. Aceste prime aglomerări umane au ridicat probleme de organizare a spațiului, a arhitecturii și a populației. Ceea ce merită notat este din nou faptul că fiecare dintre ele a adoptat o altă soluție. La Ierihon există un zid de apărare și un turn. La Çatalhöyük nu există nici zid, nici străzi, nici spații publice. Invers, la Asikli există spații publice și străzi.

Orașele „adevărate" au apărut mult mai târziu, aproximativ pe la 3500 î.Hr. și probabil că Uruk, în Mesopotamia, este cel mai vechi oraș. El era locuit de oameni care nu se ocupau cu agricultura, ci cu meșteșugurile, cu comerțul, cu religia și războiul. Orașul nu își produce hrana, ci o obține prin schimb sau prin impozite de la populația din jur, care se ocupa cu agricultura. Orașul este rezultatul societății *stratificate social,* cu conducători politici, religioși și militari, cu piață, cu sisteme de impozite și cu o administrație care le încasează și le gestionează, cu depozite și sisteme de înregistrare a cantităților – așadar, care deține un alfabet și cunoaște aritmetica.

Societatea urbană organizează toate acestea într-un sistem coerent, deschizând o linie evolutivă care continuă și în zilele noastre, organizând viața unor populații din ce în ce mai numeroase.

Societățile moderne sunt din ce în ce mai urbanizate; majoritatea populației (75–85%) din societățile dezvoltate ale Europei Occidentale și Americii de Nord trăind în orașe. Uneori, mai multe orașe apropiate se conectează, alcătuind o *zonă metropolitană*, denumită și *megalopolis* sau *megacity*, cum este aceea care reunește Tokyo cu Yokohama și Kawasaki (34 de milioane de locuitori) sau Mexico City și Seul, în fiecare locuind circa 22 de milioane de oameni.

Una dintre inovațiile strâns legate de apariția și dezvoltarea orașelor a fost *statul* și organizarea politică a societăților. Primele state pe care le cunoaștem au fost *orașele-state* mesopotamiene (din Irakul de Sud), care cuprindeau populația unui oraș și pe aceea de pe teritoriul agricol din jur care hrănea orașul. Ele se bazau pe o clasă producătoare formată din țărani, meșteșugari, negustori și sclavi, aveau o clasă politică formată la început din preoți, iar apoi din militari și aristocrați, întrețineau armate și administrații evoluate și duceau o politică externă activă, cucerind noi teritorii, întreținând rute comerciale și asigurând schimburile cu alte societăți.

Nevoile suplimentare de organizare pe care orașul și, apoi, statul le-au creat noilor societăți – mult mai bogate și mai populate decât fostele sate neolitice – au condus la adoptarea unor noi invenții: impozitele, administrația, scrierea și socotirea, sistemele de legi scrise și justiția, armatele profesioniste, diplomația, comerțul la distanță și, în relație cu acesta, navigația.

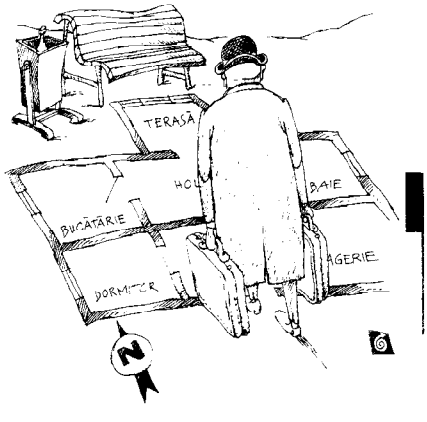

Problema proprietății este rezolvată în funcție de sistemul politic.

Proprietatea și sistemele politice

Între inovațiile pe care combinația dintre oraș și stat le-a făcut posibile trebuie menționate două instituții sociale care au jucat un rol special în istorie: *proprietatea* și *sistemele politice*.

a. Instituția proprietății a apărut în momentul în care producătorii (de hrană, de exemplu) au fost siliți să

cedeze altora (statului, nobilimii, preoților etc.) o parte din ceea ce produceau. Orice produce un agricultor este rezultatul a două lucruri: munca depusă de el și productivitatea pământului. Împreună, ele conduc la producția de hrană. Singurul mod de a lua o parte din această hrană pentru a o distribui celor care au lucrat pământul este de a crea o instituție socială prin care fie munca, fie pământul nu aparțin agricultorului. Instituția socială care permite separarea producătorului de produsele muncii sale este *proprietatea.* Iar pentru societățile care se bazează pe agricultură, cea mai importantă proprietate este cea asupra pământului.

b. **Sistemele politice** constau din totalitatea instituțiilor care asigură exercitarea puterii în societate.

Definitorii pentru sistemele politice sunt regimul politic și forma de guvernământ. Regimurile politice pot fi:

- regimuri politice *autoritariste* (în care decizia politică aparținea unui singur lider – denumit rege, tiran, sultan, țar etc.);
- regimuri politice *oligarhice* (în care puterea politică aparținea unui grup mic de oameni);
- regimuri politice *democratice* (în care puterea politică aparținea *cetățenilor*). În regimurile democratice, cetățenii puteau fi majoritatea populației – ca în societățile democratice moderne – sau doar o minoritate, precum în Atena antică, în care sclavii, străinii și femeile, adică majoritatea locuitorilor, nu erau considerați cetățeni.

Forme de guvernământ importante sunt monarhia cu diferite forme cum sunt monarhia parlamentară, monarhia constituțională) și republica.

Știați că...

Accesul la datele Barometrului de Opinie Publică este liber și gratuit pentru toți cei interesați. Bazele de date, caietele cu rezultate și chestionarele pot fi consultate la adresa de Internet www.osf.ro.

Teorii ale schimbării sociale

Știm că unele societăți se schimbă, iar altele nu. Mai știm că realitatea poate fi chiar mai complicată: există societăți care pot să nu se schimbe vreme îndelungată, uneori mii de ani, iar apoi să se schimbe brusc. Egiptul antic a rezistat câteva milenii fără să se schimbe esențial, în unele aspecte până în epoca elenistică, în altele chiar până în zilele noastre. La altă scară istorică, satul

românesc devălmaș a supraviețuit vreme de secole fără schimbări esențiale până la începutul secolului XX, când echipele de sociologi conduse de **Dimitrie Gusti** îl mai puteau cerceta încă. În schimb, după Primul Război Mondial și până astăzi, societatea românească s-a schimbat radical de trei ori, odată prin dezvoltarea capitalistă din perioada interbelică, devenind o societate socialistă între 1948–1989 și prin tranziția la democrație și capitalism de după 1989.

Pentru a răspunde la întrebarea *de ce se schimbă societățile?* (cu întrebările sale adiacente *cum se schimbă?*, *când?* și *în ce condiții?*) sociologii au construit o pluralitate de teorii care sunt în dezbatere și astăzi.

a. **Teoriile evoluționiste**, despre care ați învățat în primul capitol, susțin ideea de progres ca schimbare continuă dinspre inferior către superior, atât în natură, cât și în lumea vie și în societate. Sociologi precum **Herbert Spencer** au afirmat că oamenii și societățile evoluează de la forme simple și primitive, la forme din ce în ce mai perfecționate. Spencer credea că societățile se schimbă deoarece cei mai „puternici" dintre oameni îi domină și îi înlătură pe cei mai „slabi". Rezultatul este o evoluție a societăților care asigură dominația „celor mai înzestrați" oameni (sănătoși, harnici, inteligenți etc.) asupra celor „mai puțin înzestrați". Această concepție, denumită *darwinism social* a avut un mare succes până la al Doilea Război Mondial.

Independent de Spencer, mulți alți sociologi au elaborat teorii care presupun că societățile trec de la caracteristici inferioare, specifice trecutului istoric, la caracteristici superioare, specifice societății moderne. **Émile Durkheim** considera că societățile trec de la organizarea pe baza unei *solidarități mecanice*, bazate pe asemănarea oamenilor și a comportamentelor lor în societate, la organizarea pe baza unei *solidarități organice*, întemeiată în diviziunea socială a activităților și ocupațiilor.

Dar cea mai influentă teorie evoluționistă a societății a fost *materialismul istoric* al lui **Karl Marx** care afirmă că societățile evoluează de la o formă inferioară la o formă superioară, dezvoltându-și continuu *forțele de producție*. Prima formă de societate este *comuna primitivă* (societățile de vânători și culegători). Ea este urmată de *societatea sclavagistă* (în care sclavii erau prin-

„Istoria tuturor societăților de până azi este istoria luptelor de clasă", afirmă Karl Marx și Friederich Engels în deschiderea lucrării lor *Manifestul Partidului Comunist*, publicat în 1882 la Londra.

cipala forță de muncă). Aceasta este înlocuită de *societatea feudală*, în care nevoile producției duc la eliberarea sclavilor, dar la transformarea lor în *iobagi* sau *șerbi*, subordonați *nobilimii*. Noua etapă de dezvoltare a producției care rezultă din inventarea *industriei*, duce la înlocuirea feudalismului cu *societatea capitalistă*, în care *burghezia* (formată din proprietarii de capital) înlocuiește nobilimea, iar *proletarii industriali* liberi înlocuiesc țărănimea aservită. Principala preocupare a lui Marx era să demonstreze că și societatea capitalistă va fi înlocuită de o nouă societate – *societatea comunistă*. Dezvoltarea industriei prin înlocuirea continuă a muncitorilor de mașini va face inutilă, crede Marx, *proprietatea privată asupra capitalului*, iar producția va fi atât de dezvoltată, încât toți oamenii vor putea să își satisfacă toate nevoile. Această societate, ultima pe scara evoluției, este *societatea comunistă*. Ea nu apare dintr-o dată, ci printr-o societate intermediară, care este *societatea socialistă*. În socialism, capitaliștii dispar și, odată cu ei, și *inegalitățile sociale*. Întreaga societate este gestionată de stat, care cere tuturor oamenilor să muncească și îi plătește în funcție de importanța economică și socială a muncii depuse. Mecanismul schimbării descris de Marx este complex. Dezvoltarea forțelor de producție (uneltele și forța de muncă) este continuă în istorie, datorită inovațiilor și răspândirii lor. În schimb, *relațiile de producție*, adică relațiile dintre proprietari și non-proprietari (sclavi și proprietarii de sclavi în Antichitate, țărani și proprietarii de pământ în Evul Mediu, capitaliști și proletari în societatea modernă) sunt stabile. În orice societate, proprietarii și non-proprietarii duc o luptă continuă, pe care Marx o numește *luptă de clasă* și care este, multă vreme, câștigată de proprietari, care conduc statul, cu ajutorul poliției, armatei, justiției, religiei etc. Vine însă un moment când presiunea pentru schimbare a forțelor de producție este atât de mare, încât proprietarii vechii societăți nu se mai pot opune schimbării și sunt înlăturați, pierzând puterea politică și puterea în societate prin *revoluție*. Revoluțiile burgheze din Europa (1789–1848) sunt argumentul istoric principal al lui Marx.

Marx formulează și ideea că va avea loc o *revoluție a proletariatului*, care va înlătura proprietatea privată asupra capitalului și va deschide drumul societății socialiste. Această prognoză a lui Marx a fost preluată

Das Kapital.

Kritik der politischen Oekonomie.

Von

Karl Marx.

Erster Band.

Hamburg
Verlag von Otto Meissner.
1867.

Coperta primei ediții germane a volumului întâi al lucrării *Capitalul* de Karl Marx (1867).

și adaptată de un gânditor și om politic rus, Vladimir Ilici Ulianov (1870–1924), mai cunoscut sub pseudonimul de **Lenin**. Lenin a creat și dezvoltat *teoria bolșevică* a revoluției, conform căreia un grup mic de revoluționari profesioniști pot, prin intermediul preluării puterii de stat, să „sară" etapele istorice ale dezvoltării societății și să construiască comunismul sau socialismul fără să mai treacă prin etapa necesară a dezvoltării capitaliste.

Unul dintre cei mai cunoscuți sociologi care a susținut că schimbarea socială este produsă de schimbarea ideilor și convingerilor oamenilor este sociologul german **Max Weber**. Teoria sa fundamentală este că apariția capitalismului s-a datorat nu unor noi tehnologii, ci unor noi idei, mai exact apariției și răspândirii religiei protestante, care a fundamentat o etică a muncii eficiente și a raționalismului, *etica protestantă*. Valorile eticii protestante – egalitatea oamenilor, ascetismul, căutarea succesului prin munca eficientă etc. – au fost aplicate în viața cotidiană și au dus la apariția și succesul unei noi categorii sociale – *întreprinzătorii capitaliști*, care au transformat vechea societate medievală, în noua societate capitalistă. Teoria lui Max Weber a influențat mult atât sociologia europeană, cât și pe cea americană și este și astăzi, în diferite forme, una dintre cele mai importante teorii sociologice. Ea a oferit, totodată, una dintre cele mai substanțiale critici la adresa marxismului și i-a influențat puternic și pe marxiști.

În lumea modernă, societățile sunt strâns conectate și alcătuiesc un *sistem mondial*. Două mari grupuri de teorii au apărut cu privire la acesta: *teoriile modernizării* și *teoriile dependenței*.

Teoriile modernizării afirmă că impactul societății occidentale asupra lumii mai puțin dezvoltate este cu precădere pozitiv și că subdezvoltarea și sărăcia care mai există în lume vor fi înlăturate prin trecerea tuturor țărilor la capitalism și democrație, după modelul societăților occidentale. Procesul este denumit *modernizare* și constă mai ales în schimbarea economiei prin *industrializare*, *urbanizare* și *dezvoltarea pieței*. În acest proces este esențial accesul liber în economiile naționale al *capitalului occidental*, principalul purtător al noilor tehnologii, al accesului la piețele internaționale și al investițiilor necesare dezvoltării. Dezvoltate imediat după

Pusă în practică în mai toate colțurile lumii, *modernizarea* a condus atât la succese, cât și la eșecuri. Între succese se numără modernizarea rapidă a Europei și a Japoniei după al Doilea Război Mondial cu sprijinul S.U.A., modernizarea Greciei, Spaniei, Portugaliei, Finlandei, Irlandei în ultimele decenii ale secolului trecut, succesele așa-numiților „dragoni asiatici" (Hong Kong, Singapore, Taiwan, Malaysia etc.) și mai noile succese ale unor țări din America Latină, precum Mexic, Brazilia, Argentina sau Chile.

al Doilea Război Mondial, teoriile modernizării au stimulat și susținut atât programele de dezvoltare elaborate la nivel internațional (precum Planul Marshall care a stat la baza reconstrucției economice a Europei Occidentale după al Doilea Război Mondial), cât și actuala expansiune a capitalului occidental, cunoscută sub numele de *globalizare.*

c. **Teoriile dependenței.** În opoziție cu teoriile modernizării, *teoriile dependenței* afirmă că relațiile economice, politice și culturale internaționale sunt construite în așa fel încât țările occidentale dezvoltate să aibă întotdeauna de câștigat, iar cele mai puțin dezvoltate să trebuiască să suporte o bună parte dintre costurile de dezvoltare ale țărilor dezvoltate.

Teoriile modernizării, dependenței și ale sistemului mondial alcătuiesc în prezent baza teoretică atât a susținătorilor, cât și a criticilor *globalizării* actuale și ocupă un loc important în dezbaterea sociologică contemporană.

Globalizarea are patru componente majore:

a. **Comerțul internațional** de bunuri și servicii, a cărui dezvoltare a fost facilitată de ieftinirea și scurtarea duratei transporturilor și de reducerea restricțiilor pe care fiecare stat le lua față de comerțul internațional.

b. **Mișcarea capitalurilor** în volum tot mai mare și cu viteză tot mai ridicată între diferitele economii, mai ales între țările dezvoltate și cele în curs de dezvoltare. Mișcarea capitalurilor a fost facilitată de dezvoltarea rețelei mondiale de comunicații – telefonie, televiziune, Internet – care permite ca informația și decizia referitoare la capitaluri să circule în timp real.

c. **Circulația persoanelor** între state și la mari distanțe, atât ca turiști, cât și ca forță de muncă sau emigranți. Ea a fost facilitată de ieftinirea transporturilor și de reducerea barierelor politice – vize, interdicții de ședere, interdicții de muncă etc. – pe care statele le ridicau în calea liberei circulații a persoanelor. România ilustrează spectaculos efectele acestei liberalizări. În 1989, ultimul an de comunism, când statul român se opunea plecării românilor în străinătate, statistica oficială înregistra doar 898.000 de ieșiri din țară. În anul imediat următor (1990), când prăbușirea comunismului a dus la liberalizarea ieșirii din țară, au fost înregistrate 11,3 milioane de ieșiri (!), un record care nu a mai fost egalat. În

d CONCEPT

Termenul **globalizare** a fost creat prin anii '80 ai secolului trecut pentru a desemna integrarea economică a statelor lumii ca urmare a dezvoltării comerțului internațional și a transferurilor de capital și tehnologii între economiile lumii.

prezent, se înregistrează anual circa 6 milioane de ieșiri din țară.

d. **Răspândirea cunoștințelor și tehnologiilor.** Atât circulația bunurilor, cât și aceea a capitalurilor permit accesul populației și economiilor din țările mai puțin dezvoltate la tehnologii pe care economia lor nu le produce. Așa s-au răspândit, în România, computerul personal, accesul la Internetul și telefonul mobil. Capitalul străin aduce cu sine noi tehnologii de producție, noi tehnici de conducere și organizare a producției și, desigur, noi valori, noi idei și atitudini etc. Unele dintre ele pot avea un impact social mare. Telefonia mobilă a modificat comunicarea între oameni și chiar relațiile de familie, iar rețelele de magazine *fast-food* și de *supermarket* au modificat modul de petrecere a timpului liber și modul de aprovizionare a gospodăriei în marile orașe.

Știați că...

Sandvișul „Big Mac", care este identic peste tot în lume, este utilizat uneori de specialiști pentru a compara veniturile și nivelul de trai al populației din țări diferite.

Multe alte fenomene și procese au fost efecte ale globalizării sau au însoțit-o. Cel mai important dintre toate este, probabil, accelerarea *creșterii economice* la nivel mondial. De asemenea, s-au intensificat mult transferurile culturale între societăți, au apărut produse, servicii și comportamente „standard", legislațiile naționale încep să se uniformizeze, iar rolul instituțiilor internaționale, precum ONU, FMI, WTO etc. este în creștere.

La fel de adevărat este că efectele pozitive ale globalizării sunt inegal distribuite între țări, cel mai mult beneficiind de pe urma lor țările dezvoltate și cel mai puțin țările în curs de dezvoltare sau foarte sărace. De aceea, în anul 2000, toate țările membre ale Organizației Națiunilor Unite (ONU) au adoptat *Declarația Mileniului*, prin care decid să facă eforturi pentru susținerea dezvoltării în țările mai puțin dezvoltate, pentru reducerea sărăciei, a bolilor, a războaielor, a foametei și a lipsei de educație, pentru protecția mediului înconjurător etc.

Societatea capitalistă este o societate care are două caracteristici importante:

– *evoluează*, adică se schimbă din interior;

– se *extinde*, adică modifică societățile cu care intră în contact, impunându-le schimbări care să le facă cât mai asemănătoare cu societatea capitalistă.

Globalizarea nu este decât răspândirea la scară mondială a actualei societăți capitaliste dezvoltate.

Expansiunea societății capitaliste a avut loc, de-a lungul istoriei, în mai multe moduri.

a. **Transferul** de elemente ale civilizației capitaliste, prin intermediul comerțului sau al influențelor culturale, religioase și politice a fost unul dintre instrumentele cele mai durabile și care funcționează și astăzi, de la răspândirea armelor de foc, a tehnicilor moderne de navigație sau a căilor ferate și până la răspândirea telefoniei mobile sau a Internetului în zilele noastre. În cazul transferului, inovații apărute în societățile capitaliste dezvoltate sunt adoptate de societăți necapitaliste și produc, în timp, efecte asemănătoare cu cele din societățile occidentale.

b. **Cucerirea militară și administrativă** a unor țări sau chiar continente, utilizată pe scară largă în secolele al XVII-lea – al XIX-lea, metodă prin care cuceritorii au impus componente ale civilizației occidentale.

c. **Tranziția** ca metodă de expansiune are loc atunci când clasa politică a societății unei țări necapitaliste impune, prin intermediul statului, schimbări ale instituțiilor politice, economice, sociale după modelul celor din țările capitaliste dezvoltate. Schimbările instituționale pe care le introduc politicienii tranzițiilor nu pot fi izolate sau făcute la întâmplare. Pentru a fi eficiente, ele trebuie să fie coerente între ele, să se susțină reciproc și să producă efecte cât mai apropiate de cele scontate. De aceea ele se efectuează după proiecte politice bine pregătite și susținute științific, denumite *reforme*. În forma lor cea mai generală, reformele se referă la caracteristici esențiale ale societății, de exemplu, *trecerea la economia de piață*, dar conțin, în cadrul acestui proiect general, proiecte de reformă *sectorială*, cum ar fi reforma proprietății, reforma fiscală, reforma prețurilor, reforma agriculturii și industriei, reforma sistemului bancar etc.

Postcomunismul este un cuvânt creat de politologul american Zbigniew Brzezinski (n. 1928) pentru a descrie schimbările prin care vor trece fostele țări socialiste pentru a se alătura țărilor occidentale dezvoltate, după prăbușirea regimurilor comuniste. El considera că țările foste comuniste din Europa de Est nu vor deveni imediat țări capitaliste dezvoltate și democratice, ci vor trece printr-o perioadă intermediară, de tranziție.

În ultimele trei decenii, cele mai studiate tranziții au fost cele *postcomuniste*.

Tranzițiile postcomuniste în țările Europei Centrale și de Est au fost puternic susținute și influențate de țările capitaliste dezvoltate din Europa Occidentală și America de Nord. Ele s-au desfășurat prin intermediul a trei mari reforme:

- *Reforma sistemului politic*, care a constat în înlocuirea fostului regim totalitar comunist cu un *regim politic democratic*, caracterizat prin pluripartidism

info

Tranziția cea mai rapidă și mai completă a parcurs-o RDG, ale cărei reforme, ca urmare a unificării Germaniei, au fost conduse de clasa politică a Germaniei Occidentale (fostă RFG), cel mai puternic și mai dezvoltat stat european. De o susținere cu totul specială, ca urmare a importanței lor strategice și a particularităților istorice și etnice, au beneficiat Republicile Baltice, aflate până în 1991 în componența URSS și devenite, după aceea, independente. La extrema cealaltă, se află țări precum Albania, toate republicile fostei Iugoslavii cu excepția Sloveniei, Moldova și alte țări ale fostei URSS.

O evoluție diferită au urmat statele provenite din republicile incluse în URSS care au renunțat la comunism, și, totodată, s-au străduit să obțină independența față de dominația politică, economică și culturală a Rusiei. Aceasta a declanșat o tranziție postcomunistă, orientată spre democrație politică, economie de piață și îmbunătățirea relațiilor cu lumea occidentală dezvoltată, dar în condiții cu totul speciale, generate de statutul său de „mare putere" militară și energetică și de dorința de a-și menține importanța la nivel mondial și în fostele state din URSS. Tranzițiile postcomuniste în această zonă geografică, politică și economică continuă.

politic, alegeri libere, stat de drept și respectarea drepturilor omului.

- *Reforma economică* a constat în înlocuirea fostei economii planificate cu *economia de piață*, caracterizată prin proprietate privată asupra capitalului, liberalizarea piețelor și deschiderea accesului în economie pentru capitalul occidental.
- *Reforma relațiilor internaționale* care a constat în transformarea statelor regiunii din adversari în *aliați* ai lumii occidentale. Noua alianță Vest–Est s-a concretizat în acceptarea în NATO a acestor țări.

Particularitățile economice, sociale și culturale ale țărilor foste comuniste și conjuncturi politice au făcut ca tranzițiile din aceste țări să se desfășoare în ritmuri diferite și cu caracteristici diferite, chiar chiar dacă toate au urmărit același obiectiv esențial: integrarea în lumea capitalistă și democratică occidentală. Diferențele au fost accentuate de diferențierea sprijinului politic și financiar acordat de Europa Occidentală fostelor țări comuniste și de o serie de probleme interne, mai ales etnice, care, în cazul fostei Iugoslavii, au luat forma violentă a războiului civil.

Succesul tranziției în țările central și est-europene a depins hotărâtor de trei factori:

– succesul reformelor interne;

– interesul politic al țărilor occidentale de a sprijini reformele;

– mărimea resurselor financiare alocate tranziției din fiecare țară, constând atât din sprijin financiar acordat de statele dezvoltate, cât, mai ales, din investițiile străine directe în economiile acestora.

În final, tranzițiile postcomuniste au dus la expansiunea spectaculoasă a capitalismului occidental în Europa de Est.

În concluzie, tranzițiile postcomuniste s-au dovedit, în mare măsură, un succes, deși numeroase probleme mai rămân încă de rezolvat. Europa de Est a fost integrată în Europa Occidentală prin intermediul Uniunii Europene și al NATO.

Exerciții și teme de reflecție

1. Explicați în scris, folosind aproximativ 150 de cuvinte, care este specificul evoluției sociale în raport cu aceea biologică. Citiți și comentați textele scrise de voi.
2. Discutați pe perechi și apoi cu toată clasa despre cele trei etape ale procesului de schimbare socială. Dați exemple, altele decât cele din lecție, pentru fiecare dintre ele.
3. Dați exemple de regimuri politice autoritariste, oligarhice și democratice despre care ați aflat la lecțiile de istorie. Caracterizați-le succint pe fiecare.
4. Lucrați pe perechi și construiți lista monarhiilor europene actuale. Discutați împreună listele voastre și scrieți pe tablă denumirile corecte ale acestor forme de guvernământ.
5. Formați grupe de câte patru elevi și alegeți-vă fiecare câte o inovație care a avut un rol important în schimbarea socială. Construiți împreună o prezentare succintă a fiecăreia, folosind cunoștințe pe care le aveți de la alte discipline studiate. Prezentați pe rând rezultatele lucrului vostru în echipă. Afișați în clasă pentru o săptămână aceste rezultate și comentați-le și la alte discipline.
6. Revedeți capitolele I (despre constituirea sociologiei ca știință), IV (despre stratificarea socială) și VII (despre schimbarea socială) și puneți împreună informațiile pe care le găsiți despre pozițiile teoretice ale lui K. Marx, M. Weber și E. Durkheim. Construiți un document comun care să vă ajute în înțelegerea schimbărilor sociale. Alegeți apoi un exemplu de schimbare socială și încercați să-l explicați folosind punctele de vedere ale celor trei gânditori.
   Discutați împreună rezultatele obținute. Nu vă grăbiți să trageți concluzii, dat fiind faptul că este un exercițiu mai dificil. Solicitați sprijinul profesoarei sau profesorului vostru în verificarea concluziilor voastre.
7. Urmăriți în presă timp de două săptămâni informațiile legate de fenomenul globalizării. Aduceți în clasă datele astfel obținute și discutați-le, folosind următorul plan de idei:
   a. Cum explicați globalizarea, folosind cât mai multe dintre explicațiile teoretice din manual.
   b. Ați cules numai poziții pozitive referitoare la globalizare? Dați exemple.
   c. Cum explicați existența pozițiilor opuse globalizării? Voi ce poziție aveți? Justificați-vă opțiunile.

test de evaluare

1. Alegeți, dintre următoarele țări, statele U.E. care sunt monarhii: Bulgaria, Belgia, Luxemburg, Marea Britanie, Norvegia, Olanda, Spania, Suedia, România. Menționați pentru fiecare stat ales ce tip de monarhie este. **3p.**
2. Agricultura, orașul, proprietatea și sistemele politice sunt cele patru mari exemple de inovații discutate în lecție. Alegeți una dintre ele. Caracterizați și exemplificați forma aleasă. ..... **4p.**
3. Explicați în scris, folosind aproximativ 150 de cuvinte în ce constau tranzițiile postcomuniste. ..... **2p.**

Un punct se acordă din oficiu.

capitolul **8**

Laboratorul de sociologie

Vă propunem în cadrul acestui capitol câteva [illegible] realizarea unor cercetări sociologice în școală și acasă. Aceste sugestii [illegible] având și rol recapitulativ. Înainte însă de a vă apuca de lucru, vă rugăm [illegible] importante:

1. **Modul în care lucrăm** [illegible]
   a. Comportamentul nostru în timpul [illegible] care răspundem. De exemplu, dacă vrem să scriem [illegible] viață sexuală, va trebui să fim atenți la felul în care lucrăm pentru [illegible] eventualele abateri de la situația reală.
      - dacă acela care întreabă este de același sex [illegible] va fi mai aproape de realitate decât în cazul contrar;
      - în general, numărul celor care vor declara [illegible] sexuală va fi mai mare decât cel real, date fiind [illegible];
      - dacă mărimea acelui care înregistrează [illegible] orașul va fi mai degrabă conform acestuia.

   b. Întrebările chestionarelor din școală [illegible] dacă:
      - **Sunt informați despre ceea ce urmăriți.** [illegible] anunțați de [illegible] veți [illegible] și dacă [illegible]. Veniți câți dintre colegi [illegible] și doi. Întoarceți-vă altă zi sau în alte [illegible] simplu de [illegible], fără să avertizați că este o zi specială [illegible] rezultatele obținute se formulați [illegible] luzie. Se aseamănă cu [illegible]
      - **Funcționează regula reciprocității.** Dacă vă purtați amabil [illegible] colegii, șansa de a primi un răspuns pozitiv atunci când le cereți [illegible] eșantionul vostru este mai mare decât dacă sunteți, de regulă, nepăsători [illegible]. Verificați acest [illegible] în felul următor: alegeți [illegible] un număr de colegi [illegible] care să vă comportați frumos și un număr de colegi cu care să nu o faceți [illegible], după un timp, [illegible] puțin multe caiete de matematică acasă și că [illegible] de cele pentru că vă [illegible] caiete de alt tip. Cine [illegible] să vă ajute cumpărând [illegible] caietele suplimentare?

   Înregistrați rezultat[illegible] observațiile în clasă.

2. [illegible] sociolog trebuie [illegible] interpretarea datelor pe care [illegible]. Aceasta înseamnă că nu trebuie să [illegible] informațiile culese pentru a le face [illegible] acasă sau pentru a [illegible] confirma neapărat ipotezele de lucru. O cercetare sociologică reușită nu este [illegible] care confirmă ipoteza.

3. [illegible] la rândul de situații pe care îl creați prin cercetările voastre. Nu trebuie să [illegible] întrebați [illegible] va răspunde și dacă va supărați dacă răspund altceva decât vreți voi. Subiecții [illegible] voastre nu trebuie să se simtă [illegible] amenințați. Trebuie să lucrați astfel [illegible] școli să creați [illegible] eșantioanelor voastre.

4. [illegible] [illegible] specialiștii [illegible] cercetare [illegible] de sociologie [illegible]. Folosirea [illegible] de către voi [illegible] pentru [illegible]

Dicționar de sociologie

Ați aflat din primul capitol că Auguste Comte, Herbert Spencer, Karl Marx, Max Weber sunt considerați a fi fondatorii sociologiei. Lucrați împreună pe durata întregului an la constituirea unui dicționar complex de personalități ale sociologiei. Pentru moment, începeți cu cei patru fondatori.

Lucrați pe grupe și căutați cât mai multe informații despre fiecare. Folosiți toate sursele pe care le aveți în școală și în localitate.

După ce ați adunat datele, faceți împreună o selecție a lor. Sunt datele selectate relevante? Continuați pe parcursul anului, completând de fiecare dată dicționarul cu noile nume aflate. Folosiți pentru construirea dicționarului vostru următoarea fișă de lucru:

a. **Numele și prenumele** gânditorului ales. Este foarte important să scrieți numele complet, pentru a vă familiariza cu el și pentru a-l putea căuta ușor în marile dicționare. De exemplu, Cicero este un cunoscut filozof și om politic roman. Numele său complet este Marcus Tullius Cicero.

b. **Date biografice.** Uneori este suficient să reținem anii între care respectivul gânditor a trăit. Alteori, putem găsi elemente de interes cum ar fi, de exemplu, obținerea Premiului Nobel.

c. **Lucrări importante**. Este bine să selectați câteva titluri. Nu scrieți mai mult de trei. Puteți, dacă aveți lucrarea în biblioteca școlii, să o răsfoiți și să rețineți un pasaj. Textul nu trebuie să depășească o pagină.

d. **Poziția sociologică a respectivului gânditor**. Pentru a putea realiza acest rezumat, este bine să vă folosiți de dicționare de specialitate. Acestea sunt fie generale, pentru sociologie sau științe umane, fie sunt dicționare ale operelor, de exemplu: Denis Huisman, *Dicționar de opere majore în filozofie* (Editura Enciclopedică, București, 2001) sau *Dicționar de scrieri politice fundamentale* (Humanitas, București, 2000).

e. **Evenimente istorice importante**. Este bine să plasați în epocă activitatea gânditorului ales. Rețineți războaie, tratate istorice, constituirea unor organisme despre care acum știți că au avut un rol important în istorie.

f. **Repere în cultura timpului.** Căutați date despre literatură și artă, descoperiri în știință. Este bine de știut cine picta în acele vremuri, ce muzică se scria, poate chiar și cum era moda.

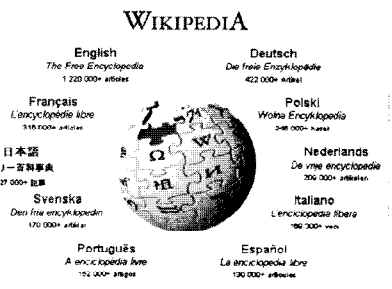

Wikipedia, un portal pentru documentare rapidă accesibil la adresa de internet: www.wikipedia.org. Varianta în limba română a acestei enciclopedii o găsiți la adresa: http://ro.wikipedia.org.

Amintiți-vă în munca voastră de câteva sugestii:

- nu exagerați dimensiunile fișelor: dacă sunt prea mari, vor fi greu de consultat;
- începeți acest dicționar și lăsați-l claselor care vin spre continuare;
- organizați-vă munca pentru a nu avea mai multe echipe care caută aceeași informație;
- folosiți informația și la alte discipline;
- contruiți un folder special la cabinetul de informatică, dacă este posibil;
- nu uitați să consultați și dicționarul vostru.

Cultura școlară

Cultura școlară este o componentă importantă a culturii noastre. Elementele ei vă sunt, cu siguranță, familiare. Gândiți-vă și notați în caiete ce anume credeți că poate cuprinde ea. Constituiți apoi grupe de câte patru elevi și folosiți definițiile cunoscute ale culturii pentru a determina în ce constă cultura școlară. Stabiliți împreună următoarele elemente definitorii:

- cunoașterea școlară pentru nivelul liceal;
- credințe și obiceiuri legate de școală;
- etică școlară a elevilor și a cadrelor didactice;
- legi și norme educaționale;
- produse materiale specifice școlii.

Prezentați rezultatele muncii voastre și construiți împreună o variantă de răspuns cu care să fiți cu toții de acord.

Plănuiți o vizită la Muzeul Țăranului Român și informați-vă în legătură cu elementele culturii școlare. Veți găsi acolo o sală specială dedicată școlii. Și alte muzee din lume au asemenea săli. Ele cuprind, în principal, elementele materiale ale culturii școlare. Comparați răspunsul vostru cu ideile prezentate la muzeu. În ce măsură sunt ele diferite? De ce?

Socializarea

Socializarea poate fi clasificată după mai multe criterii:

- pregătirea pentru școală este *primară anticipatoare*;
- învățarea fumatului în școala generală este *secundară negativă*.

Lucrați individual și construiți cât mai multe exemple de socializare complexă. Prezentați-le colegilor și discutați împreună dacă sunt corecte sau nu. Scrieți pe tablă exemplele date și construiți o listă completă a situațiilor descrise de voi.

Discutați apoi împreună, folosind următorul plan de idei:

a. Care dintre ele vi se potrivește și vouă?

b. Sunt toate formele care vi se potrivesc pozitive? De ce?

c. Care sunt acele forme de socializare pe care vi le doriți de aici înainte?

d. Ce credeți că ar trebui să facă școala pentru a vă ajuta? Dar comunitatea locală?

e. Ce alți agenți de socializare ar mai putea fi implicați?

f. Care este rolul vostru în obținerea formelor de socializare dorite? Sunteți sinceri?

Indicatorii de status

Cercetările sociologice arată că indicatorii de status sunt foarte importanți pentru noi. Dacă trebuie să vorbim cu cineva și nu avem nici un indicator de sex, adică nu știm dacă este femeie sau bărbat pentru că îmbrăcămintea și coafura nu ne indică, vom avea mari dificultăți în comunicare până când vom afla.

Statusul este poziția deținută de un individ într-o anumită structură socială. *Rolul social* reprezintă ansamblul comportamentelor pe care le performează un individ în baza statusului pe care îl deține. Statusul se referă la așteptările noastre față de ceilalți, iar rolul – la așteptările celorlalți față de noi. Uneori, statusurile sunt afișate cu ostentație, pentru că așteptăm un anume comportament și o anume recunoaștere a celorlalți. Elementele care anunță tuturor cine suntem se numesc *indicatori de status.*

Pregătiți o discuție despre indicatorii de status, adunând informații și exemple, dacă se poate și fotografii și alte imagini, despre:

a. situații în care acești indicatori există și persoanele le afișează cu plăcere;

b. situații în care acești indicatori există și persoanele le afișează fără nici o plăcere, ba chiar sunt stânjenite de existența lor;

c. situații în care persoanele ar vrea să afișeze anumiți indicatori de status, dar nu pot, din diferite motive;

d. situații în care persoanele afișează anumiți indicatori de status, fără să aibă, în mod real, acel status;

e. indicatori de status afișați cu plăcere într-un context și cu totală neplăcere în alt context.

Discutați împreună problema indicatorilor de status, exemplificând cu situațiile identificate de voi.

Despre divorț

Factorii pe care sociologii i-au indicat pentru instabilitatea unei familii sunt: diferențele foarte mari de vârstă între soți; experiențele traumatizante de la nivelul familiei; diferențele semnificative, de orice natură; funcționarea regulii celor șase luni și a celor trei ani; modelele de familii conflictuale; apariția unei sarcini înaintea căsătoriei sau în primul an de mariaj.

Lucrați pe perechi și culegeți date despre felul în care aceste cauze ale destrămării familiilor funcționează

în localitatea voastră. Puteți să vă împărțiți munca și să culegeți date din publicațiile la care aveți acces, de la tribunal, din vecini.

Aduceți informațiile culese în clasă și discutați împreună folosind următorul plan de idei:

a. Care sunt cauzele de divorț cele mai frecvente în localitatea voastră?

b. Dacă o cauză este mai puțin frecventă, are ea mai puțină importanță? Din ce punct de vedere?

c. Credeți că dacă persoanele nu se căsătoresc (și, prin urmare, cu siguranță, nu divorțează) s-a rezolvat problema?

d. Care credeți că sunt soluțiile pentru prevenirea divorțului?

e. Voi cum veți proceda? Sunteți sinceri?

Influența grupului asupra individului

Grupurile au o influență importantă asupra modului în care gândim, simțim și ne comportăm. Și asta chiar și în grupurile de care ne simțim foarte puțin legați.

Grupul manifestă asupra membrilor săi o presiune spre conformare, indivizii ajungând să meargă alături de grup chiar și în situațiile în care au convingerea fermă că judecata grupului este una profund greșită.

Experiențele pe care le trăim și judecățile pe care le facem în grup sunt complexe – este greu de apreciat dacă grupul greșește sau nu – or, acest lucru face ca influența grupului să poată fi extrem de puternică și de greu de controlat. Astfel, s-a observat că nevoia de conformare la judecata grupului poate fi atât de puternică, încât determină chiar modificări fiziologice ale individului. Pentru a ilustra acest fenomen, vă sugerăm să realizați un experiment mic, dar foarte grăitor.

La prima oră, spuneți unui coleg sau colege: „Ești palid(ă). Nu te simți bine? Poate ar fi bine să mergi acasă". Rugați alți trei colegi să spună, pe rând, în următoarele pauze, același lucru. Urmăriți dacă efectul spuselor voastre este că respectivul coleg sau colegă va începe să se simtă rău și va dori să meargă acasă. Discutați cu el/ea și vedeți ce părere are despre cele întâmplate.

Dacă experimentul v-a reușit, nu-l repetați și cu alți colegi.

Situația în care se pun întrebări și se dau răspunsuri este definitorie pentru o oră de curs. V-ați gândit vreodată cum dați răspunsurile? Spuneți direct ce vă vine în minte sau ascultați mai întâi ce spun ceilalți?

Puteți face următoarele experimente cu elevi din clasele care nu studiază sociologia.

a. Unei grupe de șapte elevi i se prezintă două planșe; elevilor li se pune întrebarea: *Care linie dintre A, B, C și D seamănă cel mai mult cu linia dată?*

Planșa I

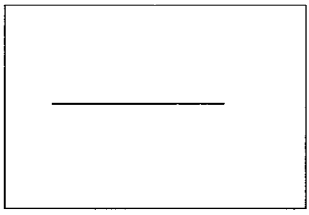

Planșa II

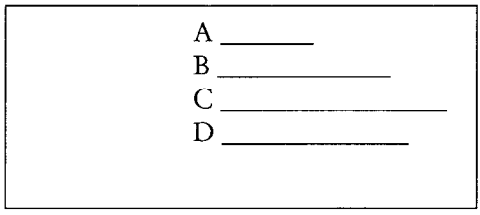

Cu șase dintre cei șapte subiecți vorbiți înainte și stabiliți ca ei să dea toți un răspuns eronat, același. Subiectul cercetat va fi totdeauna ultimul.

Cercetările arată că, deși știu că nu este răspunsul corect, subiecții se lasă influențați de grup, neavând curajul să spună ceea ce gândesc.

Introduceți o variație, lăsând ca unul dintre cei șapte subiecți care răspund înainte să dea răspunsul corect. Cercetările au arătat că în acest caz procentul răspunsurilor conformiste scade la 6%.

b. După ce v-ați „antrenat" cu primul experiment, realizați-l acum pe al doilea. Mergeți într-o clasă mai mică, asigurându-vă de colaborarea cadrului didactic. Construiți un mic chestionar cu întrebări de cultură generală în care elevii să aleagă varianta corectă de răspuns. În timp ce completează chestionarul, cadrul didactic (care este „colaboratorul") va „sufla" elevilor răspunsuri greșite. După un timp, încercați să le spuneți că este greșit și „suflați-le" voi răspunsul corect. Pe cine credeți că vor asculta?

Derulați experimentul și aduceți în clasă rezultatele obținute. Comparați-le și comentați-le. Care vă sunt concluziile?

Nu uitați să pregătiți bine acest experiment cu ajutorul cadrelor didactice.

Barometrul de Opinie Publica

Programul „Barometrul de Opinie Publică – BOP" a fost inițiat de Fundația pentru o Societate Deschisă în anul 1994. Începând cu anul 1997 au fost adăugate diferite module pe teme specifice, iar din 1998 întregul chestionar a fost axat pe o anumită temă.

Vă propunem să analizăm împreună informații culese în anul 2004, când a fost introdus în Barometru un modul referitor la educație, la inițiativa Centrului Educația 2000+.

Analizați individual răspunsurile la următoarele întrebări, prezentate în graficele de mai jos:

„Dintre următoarele ce ar trebui să învețe elevii în primul rând?"

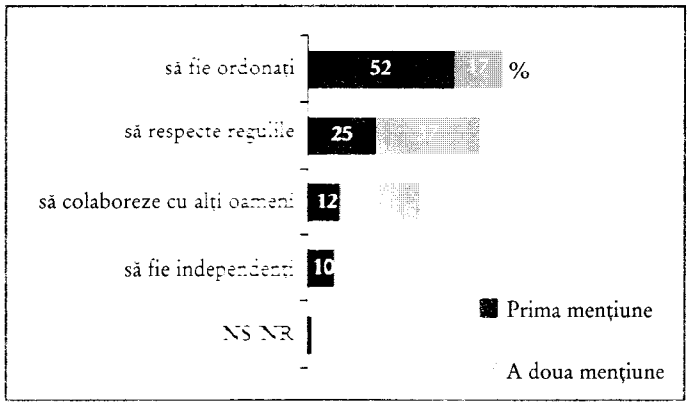

„Credeți că școlile din România oferă șanse egale tuturor copiilor sau există copii care sunt defavorizați?"

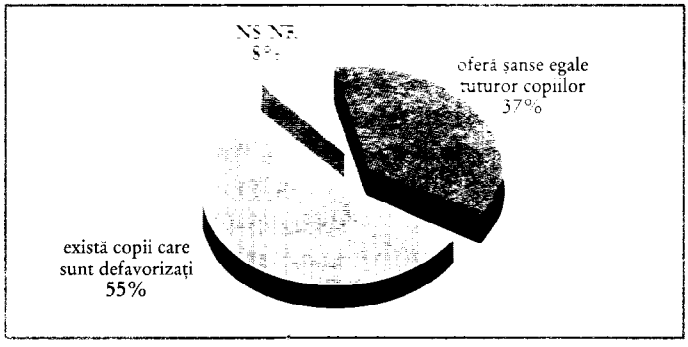

Discutați împreună, folosind următorul plan de discuții:

a. Dacă ar fi să răspundeți, ați da același răspunsuri? Care sunt diferențele?

b. Dacă ați dori să dați alte răspunsuri, credeți că studiul ar deveni mai puțin credibil? De ce?

c. Care credeți că sunt elementele de socializare cuprinse în acest răspuns? Comentați-le.

d. Există copii defavorizați în liceul vostru? Care credeți că sunt cauzele?

Constatarea și soluționarea infracțiunilor de către Poliție

Analizați împreună datele cuprinse în tabelul prezentat referitor la constatarea și soluționarea infracțiunilor de către Poliție pe durata intervalului 2000–2004.

Statistica principalelor activități de constatare și soluționare a infracțiunilor, desfășurate de poliție (2000–2004)

INDICATORI	2000	2001	2002	2003	2004
persoane învinuite pentru comiterea de infracțiuni	22.842	24.867	23.591	17.650	21.108
prinși în flagrant	9.593	10.539	10.854	8.115	10.960
Categorii de participanți					
minori - total	1.718	1.814	1.636	1.218	2.050
a. până la 14 ani	124	47	91	60	34
b. 14–18 ani	1.594	1.767	1.545	1.158	2.016
tineri (18–30 ani)	9.607	9.579	9.003	7.818	9.238
fără ocupație	9.711	11.059	10.829	9.245	10.364
șomeri	213	244	105	80	209
străini	635	587	657	500	410
cunoscuți cu antecedente penale	3.194	4.043	4.140	3.928	3.239
reținuți sau arestați	4.241	5.422	5.065	4.181	3.606

Sursa:
http://b.politiaromana.ro/index.php?pag=statistica_2000_2004_ro&limba=romana (accesat la 27 aprilie 2006).

Absențele în liceul nostru

Elevii din orice liceu din România chiulesc. Însă nu toți în aceeași măsură și nici la toate materiile la fel de mult. În continuare, vă propunem o scurtă cercetare pentru a vedea care este dinamica chiulului în liceul vostru: care este profilul celor care chiulesc și care sunt materiile la care se chiulește cel mai mult. Pentru aceasta, vă rugăm să revedeți capitolul despre metodele de cercetare sociologică. Ce trebuie să faceți :

1. Cereți acordul profesorului și a conducerii liceului pentru a putea analiza cataloagele.

2. Cereți sprijinul profesorului de informatică pentru a vă ajuta la realizarea unei baze de date Excel care să vă permită realizarea unor calcule statistice.

3. Realizați o fișă de observare (un tabel) în care să treceți următoarele variabile: număr absențe la disciplina 1; număr de absențe la disciplina 2; număr de absențe la disciplina 3; număr de absențe la disciplina ....; sexul elevului (feminin sau masculin); clasa (a IX-a, a X-a, a XI-a sau a XII-a); media la purtare sau media generală etc.

4. Completați tabelul cu informațiile din toate cataloagele și pentru toți elevii liceului. Este recomandat să lucrați pe echipe de câte 3–4 elevi pentru a colecta datele despre fiecare din cei 4 ani de studiu.

5. Introduceți datele în baza de date.

6. Faceți calcule statistice pentru a vedea:

a. Cine chiulește mai mult: fetele sau băieții?

b. Ce se întâmplă cu fenomenul chiulului? Crește sau scade pe măsură ce elevii ajung în clase mai mari?

c. Care sunt materiile la care se chiulește cel mai mult?

d. Sunt notele celor care chiulesc mai proaste decât ale celor care nu chiulesc?

Discutați datele statistice astfel generate și încercați să explicați rezultatele.

FUMATUL ÎN LICEUL NOSTRU

Potrivit unor analize statistice, în S.U.A. 1 din 5 decese se datorează bolilor cauzate de fumat. La voi în liceu cât de mult se fumează? Vă propunem în continuare o scurtă cercetare pentru a vedea cine și cât de mult fumează. Ce trebuie să faceți :

- Realizați un scurt chestionar în care să introduceți întrebări de genul:

1. Fumați? Dacă da, atunci :

a. Câte țigări pe zi?

b. Când v-ați apucat de fumat?

c. V-ați gândit vreodată să renunțați?

Completați chestionarul cu o serie de întrebări despre respondent: sexul (bărbătesc sau femeiesc), clasa (a IX-a, a X-a, a XI-a sau a XII-a).

Completați chestionarul la nivelul a 160 de elevi (câte 40 din fiecare an).

Multe dintre acțiunile noastre le preluăm prin imitație de la cei apropiați. Se poate susține oare că adolescenții crescuți în familii de fumători sunt în mai mare măsură predispuși la a fuma decât cei ai căror părinți nu fumează? Verificați această ipoteză prin cercetarea voastră.

Realizați o bază de date în Excel și introduceți datele colectate.

Realizați analizele statistice pentru a vedea:

a. ce procent din totalul elevilor fumează;

b. care este vârsta medie la care s-au apucat de fumat;

c. care este numărul mediu de țigări fumate zilnic;

d. ce procent din totalul fumătorilor sunt băieți și ce procent fete;

e. elevii din clasele a XII-a fumează mai mult decât cei din clasele a XI-a, a X-a sau a IX-a?

Discutați rezultatele statistice. Explorați care sunt motivele pentru care se apucă elevii de fumat și ce se poate face pentru a reduce sau stopa acest fenomen. Afișați rezultatele voastre în holul școlii, ca să poată fi studiate de toți colegii.

Dimensiunea de gen în școală

info

Dimensiunea de gen se referă, așa cum ați studiat, la diferențierile culturale dintre fete/femei și băieți/bărbați în ceea ce privește așteptările legate de comportamentul lor, precum și la nivelul credințelor și convingerilor personale.

a. Pentru educație au fost realizate mai multe studii care au arătat că dimensiunea de gen există în:

- curriculumul scris (manuale și programe școlare);
- curriculumul implementat (metode și strategii didactice de predare-învățare-evaluare folosite în clasă);
- la nivelul orientării profesionale.

Concluzia generală este că modelele și valorile promovate în școala românească au o importantă dominantă masculină. Vă propunem să verificați acest lucru folosind manualele și experiența școlii voastre.

b. **Sunt fetele mai conformiste decât băieții sau invers?**

Construiți un mic chestionar în care să arătați opinii ale bărbaților despre autoturisme sau practicarea științelor și ale femeilor despre modă sau produse cosmetice. Întrebările ar putea fi de genul următor:

„Majoritatea bărbaților consideră că automobilismul este o ocupație strict masculină. Alegeți varianta care exprimă cel mai bine punctul dumneavoastră de vedere:

- au integral dreptate;
- au parțial dreptate;
- nu au deloc dreptate;
- nu pot să-mi dau seama."

Cercetările au arătat că manifestarea conformismului se face astfel:

- femeile sunt mai conformiste în problemele care îi privesc pe bărbați;
- bărbații sunt mai conformiști în problemele care le privesc pe femei.

Verificați individual aceste date, consemnând riguros rezultatele obținute.

Comparați apoi cu colegii condițiile de derulare a cercetării și rezultatele adunate.

Sunt fetele din școala voastră mai conformiste decât băieții sau este o problemă prost pusă? Cu ce întrebare ați înlocui-o pentru a nu perpetua prejudecăți sociale?

MANIFESTĂRI CONFORMISTE ÎN ȘCOALĂ

Faceți o listă cu manifestări comportamentale conformiste care se manifestă în școală. De exemplu, a susține în oră o idee greșită pentru că ea a fost prima rostită cu glas tare.

Alegeți-vă una sau două discipline și înregistrați timp de o săptămână tipuri de manifestări conformiste. Prezentați clasei rezultatele cercetării și discutați-le împreună.

Ce concluzii individuale formulați pentru felul în care trebuie să vă purtați la oră?

Atenție!

- Această activitate nu trebuie să vă împiedice să fiți atenți la ore!
- Nu dați exemple nominale, nu calificați comportamentele înregistrate, nu jigniți!

MANIPULAREA

a. **Strategia piciorului în ușă** (***foot-in-the-door***) presupune că se solicită întâi o contribuție minoră subiectului și apoi, după un timp, un efort mai mare. Subiecții care au fost abordați direct cu sarcina mai grea au respins în mai mare măsură ideea de a satisface cererea, decât aceia care au fost abordați înainte pentru sarcini mai simple. Astfel, cercetătorii s-au prefăcut că solicită răspuns pentru întrebări banale și puține unui număr de persoane, mergând la ele acasă. După câteva, zile li s-a cerut să primească o echipă de cercetători pentru o investigație mai amplă. Persoanele se simt angajate deja în cercetare și acceptă. Subiecții cărora li s-a formulat direct cea de a doua variantă nu au răspuns pozitiv.

Fenomenul manipulării ne este relativ familiar. El presupune că suntem determinați în feluri diferite să avem o opinie sau să luăm o decizie, pe care, în absența manipulării, nu le-am avea sau nu le-am formula. Dacă, de exemplu, vrem să determinăm pe cineva să facă un anumit lucru pe care noi nu vrem să îl facem, atunci avem mai mult succes dacă lăsăm să se creadă că este cea mai potrivită persoană, fiind singura în măsură să facă acel lucru.

Încercați această strategie cu colegii din celelalte clase pe care să-i implicați întâi în mici activități școlare, pentru ca apoi să creșteți gradul de dificultate al cererii. Formulați cererea mai amplă direct unui număr de colegi.

Ce rezultate ați obținut? Notați cu atenție condițiile experimentului. Discutați împreună rezultatele obținute.

b. **Strategia ușii în nas** (***door-in-the-face***) constă în aceea că, înaintea formulării cererii care ne interesează, se formulează una exagerat de grea, la care ne așteptăm să fim refuzați. Când se formulează cererea mai simplă, procentul de răspunsuri pozitive crește. Cercetătorii au cerut unui grup de studenți să fie consilieri voluntari timp de doi ani. Refuzurile au fost numeroase. Apoi li s-a cerut să însoțească un grup de elevi la grădina zoologică. 50% dintre ei au acceptat în timp ce doar 17% au admis a doua sarcină atunci când ea a fost formulată direct. Prin comparație, cu cât prima era mai exagerată, cu atât cea de a doua părea mai rezonabilă.

Încercați să aplicați metoda cu vecinii voștri. Cereți unora dintre ei ceva exagerat și apoi un pahar de zahăr, de exemplu. Cereți altora doar cel de al doilea produs. Comparați rezultatele. Formulați concluzia în legătură cu modul în care s-au confirmat sau nu rezultatele cercetării.

Prezentați clasei punctul vostru de vedere.

Identificați situații de tipul acesta în orele de curs. De exemplu, dacă vi se dau 20 de exerciții la matematică și apoi rămân doar 5, le veți face chiar cu plăcere.

c. **Strategia favorii deghizate** presupune că ni se face o favoare, într-un context dat, când, în realitate, nu este așa. Aceasta este practica frecventă a comercianților care ne fac să credem că ratăm o șansă unică pe care ei ne-o oferă, pentru ca, mai târziu, să observăm că ne-am păcălit.

Cercetătorii au comparat acordul unor persoane de a se prezenta luni dimineața la ora 7 pentru a finaliza o afacere. Subiecții cărora li s-a aplicat strategia au acceptat în proporție de 53%, în timp ce subiecții cărora li s-a propus direct au acceptat doar în proporție de 24%.

Puteți experimenta și voi pe o temă obișnuită vieții școlare. Ea se poate referi la numărul zilelor de serviciu

pe clasă, la obligația de a îngriji spațiile verzi sau terenurile de sport, la supravegherea plantelor din cabinetul de biologie. Nu uitați să lucrați comparativ cu două grupe de subiecți.

Comparați temele stabilite, datele culese și concluziile voastre. Se aseamănă ele? De ce?

Sesiune de comunicări

Organizați o sesiune de comunicări în școală pentru a prezenta rezultatele cercetărilor voastre în cadrul **Laboratorului de sociologie**. Invitați prieteni și membri ai familiei. Dedicați un număr al revistei școlii publicării celor mai bune cercetări.

Prezentările voastre ar trebui să fie însoțite de imagini (grafice, fotografii) și să urmărească etapele cercetării sociologice pe care le-ați studiat. Puteți pregăti un chestionar de evaluare a sesiunii voastre pentru a putea să o îmbunătățiți în anul școlar următor.

Instituții sociale

Rezolvați, lucrând pe perechi următoarele sarcini:

a. Identificați instituțiile prezentate în desen.

b. Interpretați raporturile dintre ele pe baza teoriei lui Marx (referitoare la lupta de clasă) și a teoriei lui Max Weber (referitoare la importanța ideilor în și a convingerilor pentru schimbarea socială).

c. Credeți că persoanele din imagine ar putea forma o asociație?

Prezentați clasei punctele voastre de vedere, argumentându-le.

info

Orice tip de practică instituită, oriunde în societate, în anumite condiții, poate reprezenta o **instituție socială**. Putem spune că întregul univers social reprezintă un sistem de instituții sociale, iar, la limită, am putea vorbi chiar de o perspectivă instituțională în cercetarea socială. Putem, într-adevăr, să gândim societatea ca pe un ansamblu de instituții și să o studiem exclusiv din perspectivă instituțională.

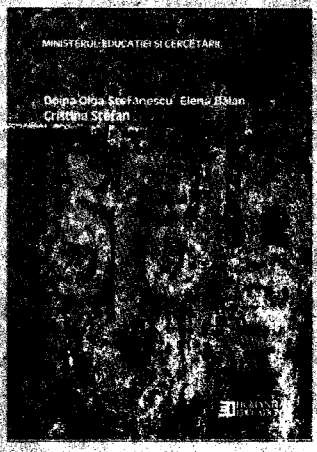

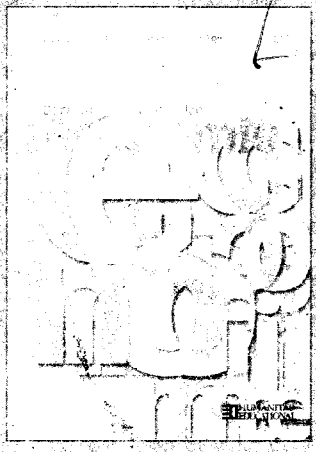

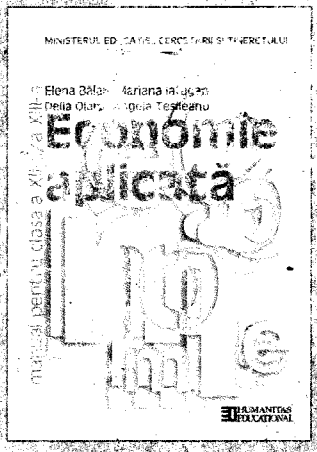

22. Rev

ISBN 978-973-50-2169-6